

בעזהש"ת

ערך ש"י

בין המצרים אגדה והלכה

חלק א' - לקוטי ערך ש"י
לשון השוה לכל נפש

חלק ב' - ערך ש"י
לשון קדשו
ונכלל בזה הל' תשעה באב
ופירוש יסודי על מגילת איכה

נלקט ונערך מספרי
הגאון הגדול שר התורה
רבי שלמה יהודה טאבאק זלה"ה

בעל מחבר ספרי ערך ש"י
ושו"ת תשורת ש"י
מגדולי הפוסקים
תקצ"ב - תרס"ח

©
כל הזכויות שמורות
בעניני הספר ניתן לפנות
732-363-6821
alb@hartmanlp.com
כמו כן ניתן לפנות
03-9090680

כריכה עימוד ועיצוב:
א.י.ש. אשדוד
08-8650078

בפתח השער

ישמחו השמים ותגל הארץ, שהחיינו וקיימנו והגיענו ברוב סייעתא דשמיא להגיש לפני שוחרי התורה והיראה קונטרס **בין המצרים – ומגילת איכה** מתוקנת ברוב פאר והדר, שנלקט ונערך, מגן המפואר של שר התורה הגאון האמיתי מופת הדור, בעל **הערך ש"י**.

רבינו ברוב גאונותו כתב בעומק ובקיצור, ודבריו הם כהררים תלויין בשערה, ולא כל אדם זוכה לרדת לעומק הדברים במקומות רבים, לפיכך השקענו להגיש להציבור מדברי רבינו **בלשון המובן לכל נפש** כדי שכולם ישמחו בתורתו העמוקה, ודקדקנו בזה הרבה. וקראנו חלק זה בשם **לקוטי ערך ש"י**, ויש בזה חלק אגדה וחלק הלכה.

והדפסנו הלכות תשעה באב מערך ש"י על שו"ע, ומגילת איכה עם פירוש הערך ש"י, ופירושים על חזון ונחמו ועוד, **בלשון קדשו של רבינו** כדי שיכולין הלומדים להתעמק בדבריו, וקראנו חלק זה **ערך ש"י**.

פירוש רבינו על איכה הוא חיבור יסודי, שמלבד מיסודות העמוקים בחורבן ביהמ"ק וימי בין המצרים, בו כלל רבינו ברוב גאונותו יסודות הדת בכל הענינים בעבודת השי"ת, בלימוד התורה, בקיום המצוות, עבודת התפילה, תשובה על החטאים, ופרישות מעוה"ז, ועוד ועוד. וזכות גדול להגיש חיבור זה לעולם התורה.

דברים נשגבים העידו על רבינו גדולי דורו ופוסקי הדורות. הרה"ק הדברי יחזקאל משינאווא זי"ע העיד עליו: **"הערך ש"י בדורו כהנודע ביהודה בדורו"**. וכע"ז התבטא הגאון מטשעבין זצ"ל בשם הגאון ר' מאיר אריק זצ"ל.

רבינו הגאון הגדול שר התורה, מרן **רבי שלמה יהודה לייב טאבאק זצוק"ל**, זכה וספריו הק' ופסקיו הנהירים נתקבלו להלכה ולמעשה בכל חלקי שו"ע, ואף מתבדרין מילייהו בבי מדרשא, בדברי הלומדים ובספרי הפוסקים. מפורסמים הם ביותר ספריו של רבינו זצוק"ל על עניני חושן משפט, הנחשבים לחם חוקם של עולם הרבנים והדיינים, ולספר הלכתי מכריע בלימוד עניינים אלו.

רבינו זצוק"ל האיר באור תורתו וקדושתו בעיר הגדולה לאלוקים סיגוט, משך למעלה מיובל שנים, ומצודתו פרושה בכל קצווי תבל, בזכות תשובותיו לאלפים ולרבבות וספריו המפורסמים בכל חלקי התורה - שו"ת תשורת ש"י, ערך ש"י על ד' חלקי שו"ע, ועל הש"ס, ועל התורה ונ"ך.

נודעה בשערים חיבתו של מרן החזון איש ספרי הערך ש"י, והיה רגיל לעיין בהם הרבה. ומרן הסטייפלער כתב בהסכמה לאחד מספריו: "וכבר פקיע שמו של המחבר לגאון אדיר אמיתי אשר ספריו על השו"ע ותשובותיו נתקבלו בתפוצות ישראל בקדושה בתור פוסק מפורסם".

נעלה עטרה לראשינו, את זכר המאור הגדול מו"ר רבי דן אונגארישער זצוק"ל, ראש ישיבת 'בית מדרש עליון'. הוא הגבר הוקם עול - עולה של תורה, בהחשבת כוח תורתו של רבינו ה'ערך ש"י זצוק"ל בחלק הלומדות, ובעומק הסברא והפשט בסוגיות הש"ס, והפליא עד למאוד את גאונותו הכבירה, שבקיאותו ורוחב בינתו מקיפים את כל ספרי הראשונים והאחרונים. וכפי שהתבטא פעם: 'הערך ש"י היה לו כל המעלות המיוחסות לגדולי ליטא, ועוד הרבה מעלות' ורצונו שיתפרסם שמו וזכרו בעולם, 'מ'זאל וויסען אז ס'איז געווען אזא גאון אין די וועלט'. ושיתבדרו מילייהו בבי מדרשא - בעולם התורה והישיבות.

שאיפתו של הגאון זצ"ל היתה להקים ישיבה על שמו ולזכרו, למען יהגו בני עליה בתורתו העמוקה ורחבה מיני ים, ויחדשו וילבנו 'חבורות' מאוצרו הבלתי נדלה, ובמסגרת זו נגשנו אל המלאכה הגדולה, ב'כולל ערך ש"י' שהוקם בעיר התורה לייקוואד, בה הוגים אברכים מבקשי ה' בעיון בלימוד התוה"ק. ובמסגרת ישיבת בין הזמנים המפורסמת, שבה הוגים בחורים ואברכים הממיתים עצמם באהלה של תורה בתורת ה', ומוסיפים רבות להגות ולחדש בדברי רבינו זצוק"ל.

שלנו - שלו הוא. כאשר הבטיחנו וחיזקנו תמיד, שנזכה לראות סייעתא דשמיא רבה במלאכת הקודש. ויעזרנו ה' לקיים שאיפתו של צדיק, להמשיך את מורשת העיון והלימוד בעומק תורת ה' ערך ש"י".

בצאתנו מן הכרך, נביעה רננות על גודל הזכות, שזכינו להאיר עיני ישראל בתורתו העמוקה של רבינו ה'ערך ש"י זצוק"ל, שיהיו שפתותיו דובבות בקבר. ויהא רעווא שיהיה מליץ יושר לכל ההוגים בדבריו, ויתברכו כל העוסקים והמסייעים למפעלות מורשתו הגדולה, בכל משאלות לבבם לטובה, עד ביאת גוא"צ בב"א.

תוכן הענינים

חלק א

לקוטי ערך שי - בין המצרים

עניני חורבן וגלות

- ז'..... שני סוגי בכיות על החורבן
 ז"..... הצרות באים שלא נקבע עצמינו בגלות
 יח..... הצרות הם בהשגחה כדי לעורר לתשובה
 יט..... רדיפת המותרות הביא לביטול תורה וממילא חסר התבלין ליצה"ר
 כ..... מאהבת הקב"ה לישראל שאפי' בשעת חרון אף מצטער בצרתם
 כ..... עיקר הצער צריך שיהיה על צער השכינה כביכול
 כא..... ט' באב נקרא מועד - לידת משיח
 כב..... עיקר אבילות לתלמידי חכמים - הבית המקדש
 כב..... ודעתם יסכל - שורש החורבן
 כג..... תשעה באב מכון נגד גיד הנשה - יום המר בשנה
 כג..... הטובה במה שאנו מבזים בעיני הגויים
 כד..... מבקשים מהקב"ה שנזכה לראות ולהכיר כי שומע לתפילותינו

הפטרת חזון

- כה..... עזבו את ה' - יראת תלמידי חכמים
 כו..... הת"ח הם בחינת החיות של כלל ישראל
 כז..... למה אבדה הארץ

שבת נחמו

- כט..... הנחמה בכפלים לתלמידי חכמים
 כט..... איבוד הזמן - חטא

מזדור הלכה - לקוטים

לא	ללמוד בעש"ק שחל תשעה באב בשבת
לב	ללמוד בשבת שחל בו ת"ב או ערב ת"ב
לג	בשר ויין בסעודה שלישית
לד	סעודת המופסקת - ביסוד איסור בשר מלוח
לו	הבדלה כשחל ת"ב במוצ"ש - בירור שיטת הב"ח
לז	אימתי עושים פדיון הבן בתשעה באב
לח	נישואין בין המצרים
לט	באב קבוע להספד ולבכי

חלק ב

ערך ש"י שו"ע או"ח - הל' תשעה באב

סימן תקמ"ט

זמן הריגת גדליה מא

סימן תקנ"א

כיבוס לכבוד שבת מא

פדיון הבן שחל בט' באב מב

אכילת בשר כשהתפללו צבור מעריב מוצאי שבת מב

סימן תקנ"ב

גדר איסור בשר מלוח בזמן הזה מב

אכילת בשר בסעודת המפסקת בשבת מג

המתענה ב' וה' וחל ערב תשעה באב בתוכו מד

סימן תקנ"ג

ללמוד ערב שבת שחל בו תשעה באב מה

סימן תקנ"ד

לרפאות חסר דעת - חשוב פקוח נפש מה

חיה ל' יום - בזה"ז שהדורות חלופים מו

סימן תקנ"ה

ביאור רב האי גאון - אבל שחל ז' שלו בט"ב מו

סימן תקנ"ו

ביאור הרמב"ן דלא יבדיל - בט"ב שחל ביום א' מז

סימן תקנ"ט

בדין אונן בביהכ"נ בקינות מח

סימן תק"ס

שיעור שיור אמה על אמה - שלא כנגד הפתח מח

שיור אמה על אמה בסיד שלנו נ

פירוש כנגד הפתח נא

מגילת איכה

פרק א

נה	גודל צער מחמת חשיבות כלל ישראל.....
נה	עבור ההמון עם צער הגלות הוא מפני המס, ולת"ח הוא מפני גלות השכינה.....
נו	סיבת הגלות מחמת שלא רחצו מחצם בדמעות של תשובה.....
נו	גודל החטא שלא הועילה עוני למנוע עונש הגלות.....
נו	מפני שלא עמדו בנסיון העושר נגרם להם שירדו מנכסיהם והביא לידי ביטול תורה.....
נו	צרות הגלות הוא לעורר לנו שאין כאן מקומינו ולצפות על הגאולה.....
נז	האבילות הוא על העדר הקדושה, ועל חילול הקודש.....
נז	כנסת ישראל מתבוננת שהצרות אינם במקרה רק להתחרט על העוונות.....
נח	החרטה על העבירה מתייחסת אל האדם רק ע"י עזיבת החטא וקבלה לעתיד.....
נח	כשגלו תינוקות של בית רבן אז גלה שכינה עמהן.....
נט	שבע מצות בני נח אין עליהם מודעה רבה.....
נט	עבר ושנה נעשית לו כהיתר וחוזר לסורו אף אחר ששב.....
ס	אף שישראל נמצאים בגלות עליהם לימנע מחטא ועתידיים לנס כי צאתם מארץ מצרים...ס
ס	התנצלות לסיבת העון מפני טירדת הפרנסה אינו מועיל לגבי רדיפת המותרות.....ס
סא	הנביא ירמיהו מלמד זכות שישראל היו טרודים בפרנסתם.....סא
סא	הנצוצות הקדושות גורמים צמאון ותשוקה לדבר מאכל, וזה יאות רק כשלבבו דורש ד'..סא
סב	הטעם שלא קילל את עוברי דרך.....סב
סב	גודל הצער שהקב"ה נתעצב על החורבן ועכ"ז ייסר אותנו מפני חטאינו.....סב
סג	עיקר צערנו בעד צער השכינה.....סג
סג	הנביא מתנצל שאין אחד מבין צערו כי כולם מצטערים רק לצורך עצמן.....סג
סג	בזמן הבית היו בני ישראל בדרגא גבוהה.....סג
סד	בגלות בבל חטאו ונשאו נשים נכריות והטריחו כביכול להקב"ה לצור צורה לולדיהם.....סד
סד	מחמת גלות השכינה גם החשובים בישראל הם בשפלות אבל במרום הם למעלה.....סד
סה	ע"י שלא היו מקושרים עם הצדיקים נגרם הגלות.....סה
סה	קשה לפני הקב"ה לגזור מיתה על הצדיקים.....סה
סה	מיתת צדיקים מחמת חטאים של הדור.....סה
סו	אבידת התורה.....סו
סו	פטירת הצדיק מועד והלולא אצלו.....סו
סו	מועד - שנולד צדיק אחר תחתיו.....סו
סו	עיני העדה מרגישים בהעדר הצדיק.....סו
סז	כולם משיגים העדר הצדיק כפי השגתם.....סז

הנחמה מצדיק שנולד רחוק - עד שיגדל	סז
יראת האומות להרע לירושלים	סז
עונשין לפחות מבן כ' מחמת החטאים	סח
הבוטחים בה' נענשו - שלא התפללו בעד אחרים	סח
עבר ושנה נעשה לו כהיתר	סט
צער הקב"ה כפי גודל האהבה	סט
ששון האומות שנענשו ישראל מהקב"ה - ולא מצד המזל	סט
שמחת האומות שנענשו ישראל מהקב"ה - ולא על ידם	סט
עונש המשלש בחטא	ע
בדין שמים דנין על הרבה רשעיות	ע
חומר עון האומות - שלא מתחרטים	ע

פרק ב

אבילות תלמידי חכמים - לעומת פשוטי העם	עא
נאות יעקב - שקראו בית	עא
מיתת הצדיק קודם הרעה	עב
שפך חמתו על עצים ואבנים	עב
שלא יינקו הקליפות	עב
רמז על גלות מדי	עב
עונש הקב"ה בהדרגה - כדי שישבו	עג
מיתת הצדיקים וגלות השכינה	עג
הסתלקות הצדיקים	עד
ע"י הסתלקות הצדיקים - חרב המקדש	עד
שיחת בית המקדש - מבצר הנשמה	עה
אף שניתנה לבבל רשות - נענש בשביל שמחתם	עה
הקב"ה סילק רוחניות הקדושה - ושוב שלטו האויבים על הגשמיות	עו
הסתלקות צדיקים שהם כחומה	עו
הגזר דין היה רק במחשבה - כדי שנוכל לבטלו	עז
חשב ה' - נתחייבו אף מצד מדת הרחמים	עז
מצד מדת הרחמים שפך חמתו על עצים ואבנים	עז
בגוים אין תורה - מחמת כבוד התורה	עז
תלמידי חכמים לא נמסרו ליד הגוים	עח
בנין ביהמ"ק לא היה ע"י דוד - כדי שיוכל לשפוך חמתו על עצים ואבנים	עח
ירידת המדרגות	עח

עט	ירידת הצדיקים מחמת המון העם.....
עט	צער על העולל ויונק - נקיים מכל חטא
פ	האבילות כפי דרגת הרחמנות
פ	גודל הצער על הבוטחים בה' בתוקף
פ	הצדיקים צריכים להתדממות להקב"ה במדותיו ממש
פא	דמיון ישראל לים אוקיינוס
פא	הגאולה במדת מ"י
פב	כים שברך - נשמות העשוקות מחמת העונות
פב	רעת הנביאים
פג	צער האובים על עתידה של ירושלים
פג	כפירת האובים
פד	נדונו במחשבה - לא באמירה
פה	אותיות למפרע - מדת הדין
פה	חובת צדיקי הדור לעורר אחרים
פה	כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה
פו	רוני בשמחה בתחלה - ואח"כ באימה ופחד
פו	פורעניות כאלו - שלא היה וגם לא עתידים להיות
פו	גודל צער בחורים ובתולות - ולא כיפר מיתת הצדיקים
פז	שריד ופליט - שהקדים ב' שנים לכנין ונושנת"ם

פרק ג

פז	אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה
פח	ההקב"ה מנהג עולמו כפי מדת הדור
פח	צרות ע"י השגחה - תלוי בתשובה
פח	קלקול כל בחינות האדם - ע"י החטאים
פט	צרות כדי לשוב - ולעסוק בעניני עולם הבא
פט	אף בימי אחשורוש - ה' לי לעוזרני
פט	הקב"ה מתלבש בתוך היצר לטובתינו
צ	הקב"ה השיב דעת חכמים אחר
צא	מונה הצרות - ט' באב יום המר
צא	ע"י שכחת התורה - רבתה מחלוקת
צא	מתייאש שהגאולה יהא על ידיו - רק ע"י הקב"ה
צא	יפה עניות לישראל - רק אם אין מעבירו על דעת קונו
צב	שלא נשוח בגלגול מחילות

צב	צדיקים נדמה להם היצר כהר - על צערי גופם להתגבר
צב	כל נפשות ישראל קבלו תורה בסיני
צג	העושה תורתו קבע - בטחונו על ה'
צג	כונת נשמת
צג	טוב לו - מחמת גלגול הקודם
צג	טוב לעבוד ה' מנעוריו
צג	הכרה שעדיין לא יצא ידי חובתו
צד	בתחלת עבודה - ירגיל עצמו בהתבודדות
צד	תיקון על פגם הברית - לשמור פיו ולקבל בזיונות בשמחה
צה	עצבות מעורר דינים
צה	תשובה לצדיקים
צו	לעקור שורש החטא
צו	לשוב עד מקום שידו מגעת
צו	הסתכל בשלשה דברים
צז	טוב לנו שמבוזים בעיני העמים
צז	האויבים אומרים שהעונש בדרך הטבע
צז	שערי דמעות לא ננעלו
צח	בכיה בשביל השכינה
צח	איני חושש להאויבים - הכל בידי שמים
צח	חלק השכינה שגלתה עם ישראל
צט	צדוני בגזרת שמים - הם אויבי בחנם
צט	גלות להוציא נצוצות הקדושים
ק	צפו מים על ראשי - כשמת'אשים מלהתפלל
ק	קראתי שמך ה' - שמשדד המזלות
ק	התפללתי רק בשביל השכינה
ק	שמעת קול הצעקה - בקשה לשמוע הדיבור
קא	קולי שמעת לאותם שהם בחינת רוח - אל תעלם אזנך להמון העם
קא	קולי שמעת בהסתרה - אל תעלם אזנך רק שיהא ניכר
קא	הקב"ה היה מקרב לנו בעת בשלוה - קודם שקראנו לו

פרק ה

קב	שועתי - מלכות
קד	כונת זכור כפי הקריאה שהוא מלא
קו	כקדם כאדם הראשון קודם החטא - בבחינת רצוא ושוב

פתיחתא איכה רבתי סי' ב'..... קז
מתוך שלא לשמה - ניתקן בגלגול אחר לשמה..... קז

פתיחתא איכה רבתי סי' יח

מרור ליל פסח - מורה על תשלום חוב הגלות מגזירת בין הבתרים..... קח
על כרחך ליל ת"ב - בשביל עונותיהם..... קח
מרור שאנו אוכלין עם המצה - בשביל הגלות..... קט
ב' זיתי מרור - משום חורבן בית המקדש..... קט

שבת חזון - נחמו

הפטרת - ג' דפורענותא..... קיא
'תופשי' התורה לא ידעוני - שלא לשמה..... קיא
תשובה אמיתי..... קיא
תיקון האמות..... קיא
קשוט עצמך בתחלה..... קיג

חזון..... קיד
אלק'כם' - ישראל חלק משמו יתברך..... קיד
דבקות זה בה' - תלוי בכבוד ת"ח..... קיד
עוונות הבנים בשביל אבותיהם..... קטו
חזון - אפי' הנבואה בבחינת אחוריים..... קטז
חטא בג' מדרגות של כלל ישראל - וחטא ת"ח בא מחמת המון העם..... קיז
כונת שמות דבין המצרים..... קיח
אבדה הארץ - שהחשיבו עצמם כאינם מצווים על תורה שבע"פ..... קיח

ליקוט מספר ישעיה - עניני חזון..... קכ
חטא הרשעים - מבלבל דעת הצדיקים מתורה ועבודה..... קכ
להתרחק מחכמות אחרות - שפוגם במוחין..... קכא

נחמו..... קכב
נחמה בכפלים - לת"ח..... קכב
נחמה בכפלים - לתקן הזמן ג"כ..... קכב

קבב	חטאו בכפלים - מחמת החשק.....
קכג	כפלים - בשביל עבר ושנה.....
קכג	נחמו נחמו - בחפזון.....
קכג	נחמו נחמו - גם מצד מדת הדין.....
קכד	כפלים - גלות התורה.....
קכד	כפלים - חילול השם של העברה.....
קכד	חילול השם - שמתישין השפעה של מעלה ע"י החטאים.....
קכה	כפלים - בעבור הכללות.....
קכה	נחמה כפולה - ע"י תשובה מעומקא דלבא נתמלא החסרון של מצות עשה.....
קכו	כפלים - הסתלקות וירידה לקליפות.....
קכו	הצרות בהשגחה - נחמה.....
קכו	כפלים - שגגות של הת"ח.....
קכח	ליקוט מפרשת ואתחנן - בענין נחמו
קכח	חטא כפולה - העבירה והיום שנפגם.....
קכט	מלאה צבאה - תיקון הזמן שעבר עבירה.....
קכט	כפלים בשביל השכינה.....
קלא	ליקוט מספר ישעיה - עניני נחמו
קלא	נחמה בכפלים - יציאת ט' ספירות מן הקליפה וחזרתה למלכות.....
קלא	נחמה בכפלים - ב' תחיית המתים לארץ ישראל ולחוץ לארץ.....
קלב	ענין מלוי ירושלים.....
קלב	כפלים בכל חטאתיה - ב' פעמים כפל.....
קלג	רמז העלאת הפרצופין לעתיד.....

בעזהש"ת

ליקוטי ערך ש"י

בין המצרים
עניני חורבן וגלות
והל' תשעה באב

חלק א'

נכתב ונערך בלשון השוה לכל נפש

עניני חורבן וגלות

שני סוגי בכיות על החורבן

איכה ישבה בדד העיר רבתי עם היתה כאלמנה, רבתי בגוים שרתי במדינות היתה למס, בכו תבכה בלילה וגו'. יש לבאר מה כפל לשון הבכיה.

ומבאר רבינו, שהנביא מקונן על התלמידי חכמים ועל ההמון עם, ומתחיל קודם לקונן על הת"ח, שנסתלק מהם הש"י ואינו עמהם באותו דביקות כמקדם, בזמן שביהמ"ק קיים, והת"ח הם חשובים מצד עצמם, משא"כ ההמון שהחשיבות שלהם הוא כלפי האומות, וזהו שמתחיל - איכה ישבה בדד העיר רבתי עם - ר"ל, הגדולים והחשובים שבעם, היתה כאלמנה - כאלמנה ולא אלמנה ממשי, כי עדיין יש להם קצת דביקות בה' גם בגלות.

ואז מקונן על ההמון עם, וקוראם רבתי בגוים שרתי במדינות - שאינם חשובים מצד עצמם, אלא כלפי הגוים והמדינות הם חשובים, איך היתה למס, כי בגלות הוטל עליהם עול המס, משא"כ אצל הת"ח אינו מקונן אל המס, שהם פטורים ממס, כמבאר בב"מ ק"ח.

ולכן כפל שני בכיות, שיחד בכיה בפני עצמו לכל כת, בכיית ההמון עם על העבדות והמס, ובכיית הת"ח על גלות השכינה.

[ערך ש"י עה"ת ח"ב איכה נ: ד"ה א"י כי הת"ח]

הצרות באים שלא נקבע עצמינו בגלות

היא ישבה בגוים לא מצאה מנוח כל רודפיה השיגוה בין המצרים (איכה א', ג').

ומבאר רבינו, על דרך משל, למלך שהיה לו שני בנים, אחד חכם ואחד שאינו חכם, ושניהם חטאו למלך, והגלם לארץ נכריה, והנה החכם דעתו לחזור, ולא

ביקש לו כלל שם ישיבת קבע, וידע כי הוא גר בארץ נכריה, ושלח שלוחים לבקש מלפני אביו המלך שרצונו חזק לחזור, אבל הבן השני שלא היה חכם, שכח בית אביו וביקש לישב בשלוח ובקביעות, והנה המלך בראותו מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, גירה עליו אויבים לדחותו ממקום למקום ולצער, למען ישים על לבו ולבקש מלפני אביו להשיבו אצלו.

כן הדבר אצלינו, שלא די בגלותינו לארץ נכריה, אלא גם רבו הצרות וגזירות ר"ל, וכל זאת למען לא נשכח כי אין זה מקומינו לישב ישיבת קבע, ולמען נתחנן אל אבינו להשיבנו לפניו.

וזהו שאמר הכתוב, שחסרון המנוחה בגלות, אינו משום שהיינו כבן החכם, שאינו רוצה כלל לנוח בגלות, אלא היא ישיבה בגוים - ר"ל, ע"ד הכתוב וישב יעקב, ופירש"י - ביקש יעקב לישב בשלוח, כן בני ישראל ביקשה לישב בגלות בשלוח ובקביעות, אבל לא מצאה מנוח - אף אחר החיפוש ובקשה לנוח, ולכן כל רודפיה השיגוה בין המצרים, מחמת שרצו לקבוע עצמם בגלות. [שם ד"ה היא ישיבה]

הצרות הם בהשגחה כדי לעורר לתשובה

היו צריה לראש אויביה שלו כי ה' הוגה על רוב פשעיה (איכה א', ה'). יש לדייק למה נקט בדוקא דצריה נעשו לראש, ואויביה שלו, וגם מהו ההמשך שנותן טעם לדבר 'כי ה' הוגה על רוב פשעיה'.

ומפרש רבינו, דצריה הם המה שמצירים לבני ישראל בפועל, והמה נעשו לראשים, אבל אויביה אינם עושים כלום בפועל, אלא אויבים בלב ובמחשבה, הם לא נעשו לראשים, אלא שלו - היינו שיושבים בשלוח גרידא.

ולזה באה הכתוב לכאר טעם הדבר, למען ישימו בני ישראל על לבם, כי לא באו הצרות במקרה, אלא ברצון הקב"ה הם צרים לנו, מפני גודל פשעינו, שנדע שהביא הקב"ה הצרות, לעורר אותנו להתחרט על העבירות שעשינו.

וזהו שאמר הפסוק 'כי הוי"ה [מדת הרחמים כדי לעורר לתשובה] הוגה לשון הדאיכה [לשון יגון] על רוב פשעיה' - שנבין ונתחרט ונדאג, לא על הצרות, אלא על החטאים והעוונות. [נ"א. ד"ה היו]

רדיפת המותרות מביא לביטול תורה וממילא חסר התבלין ליצה"ר ג"כ

ידו פרש צר על כל מחמדי' וכו' כל עמה נאנחים מבקשים לחם נתנו מחמדיהם
באכל להשיב נפש ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה (איכה א', י' - י"א)

מפרש רבינו כונת הפסוק 'ידו פרש צר על כל מחמדי' - שהיצר הרע, שהוא הצר
הצורך, פרש ידו על המצוות שהם המחמדים להכשיל אותם בהם, וע"ז
ממשיך הפסוק להתנצל שהחטא בא להם מפני ביטול תורה שהיא תבלין ליצר, וכיון
שהיה חסר להם התבלין להיצה"ר, באו לידי חטאים.

ומבאר הסיבה שבאו לידי ביטול תורה, מפני ש'מבקשים לחם' - שטרודים על
המחיי' ועל הכלכלה, ולכן 'נתנו מחמדיהם' - דהיינו שעזבו [נתנו מלשון
(חקת כ"א, כ"ג) ולא נתן סיחון^א] מחמדיהם שהוא התוה"ק, 'באכל' - בעבור אוכל,
ואם תאמר, למה עזבו התורה, ע"ז מתרץ 'להשיב נפש' - שאין לך דבר שעומד
בפני פיקוח נפש.

והנה בזה שביטלו משום כדי חייו אין בזה עון, וקרובים לה' עדיין, אלא כיון
שנתרגלו לבטל מחמת ההכרח, התחילו לבטל גם מחמת רדיפה אחר המותרות,
שבזה יש ביטול תורה^ב.

וזה שאמר הכתוב 'ראה ה' והביטה כי הייתי זוללה' - שלשון ראי' - הולך על דבר
קרוב, ולשון הבטה - הולך על דבר רחוק, ואמר ראה ה' - שתחילה ביטלתי
התורה מפני ההכרח, ואז עדיין הייתי קרוב אליך, אבל עי"כ שנתרגלתי בהביטול,
הביטה כי הייתי זוללה - נתרחקתי ממך ע"י רדיפה אחר המותרות, ואם בתחילה
לא הייתי צריך לבטל מחמת ההכרח, לא הייתי בא לכל זה. [שם נ"א: ד"ה עוד]

א. ערש"י גיטין לו: נרדי נתן ריחו, בושמי עזב ריחו הטוב, כמו ולא נתן סיחון את ישראל, ע"ש,
והתרגום שם פירש 'ולא שבק סיחון ית ישראל'.

ב. עי' שער הציון קנ"ו סק"ג גדר נפלא מה נקרא הכרח: אלו היה מתחייב לזון את חבירו ולהלכישו
לפי ערכו - מה היה אומר אז - מה נקרא הכרח?

ג. משמע דרבינו פירש זוללה, מלשון (כי תצא כ"א, כ) זולל וסובא, ובתרגום יונתן שם 'גרגרן בבשרא'.

מאהבת הקב"ה לישראל שאפי' בשעת חרון אף מצטער בצרתם

הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אשר עולל לי אשר הוגה ה' ביום חרון אפו (א', י"ב). ופירש"י: אשר הוגה ה' אותי ביום חרון אפו. ויש לדייק דא"כ למה שינה ממה שאמר לעיל (פסוק ה') 'כי ה' הוגה', ושם הכונה הוא שה' הוגה אותי, וכאן שינה לומר 'אשר הוגה השם'. גם יש להבין לפי"ז כפל הלשון, להביט במה 'אשר עולל לי' וגם במה 'אשר הוגה ה'.

ומפרש רבינו, פירש הפסוק 'אשר הוגה השם' באופן אחר עפ"י המבואר במדרשים (עי' מדרש איכה), שכביכול הקב"ה נתעצב על חורבן בית המקדש מאוד בשעת החורבן, ואף קודם לזה בשעת הגזר דין. והנה מדרך בשר ודם, דבשעה שמכה עבדו או בנו, אז בשעת חרון אפו אינו מצטער על זה, ורק אחר כך כשך חמתו הוא מתנחם על מעשהו, אבל אצל הקב"ה גם בשעת חרון אפו הוא מצטער על צרות בני ישראל, וזה מורה על אהבתו הגדולה לבני ישראל, שמשותף בצרות בני ישראל, וכמו דכתיב (ישעי' ס"ג, ט') ובכל צרתם לו צר.

וזהו הכונה של הפסוק 'אשר הוגה ה' ביום חרון אפו' - דהיינו אשר הוגה את ה' כביכול, שהקב"ה בעצמו כביכול נתעצב, ואע"ג שהיה זאת 'ביום חרון אפו', ונובע מגודל אהבתו לישראל.

וזהו שכפל הנביא ואמר, 'הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי', ומהו המכאוב שלי? על זה אומר שני דברים, אחד - 'אשר עולל לי', דהיינו מצרתן של ישראל, ושנית - אפילו אם לא היתה המכאוב נעשית לי, אלא לאחר, מ"מ גדול מכאובי 'אשר הוגה ה', דהיינו מצערו של הקב"ה כביכול.

עיקר הצער צריך שיהיה על צער השכינה כביכול

ובאופן שני מפרש רבינו כפל הלשון, דהגם שאין מכאוב כמכאובי הפרטית, מ"מ 'אשר עולל לי' - היינו שעיקר הכאב שנעשה לי הוא ממה 'אשר הוגה ה' - מצער ויגון השכינה כביכול.

ובאופן שלישי מפרש רבינו שבפסוק זה מדבר ירמיהו על עצמו, אם יש כמכאובי, ובזה באמת כל רואיו של ירמיהו הנביא ישתוממו בשמעם איך שאמר 'הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי', והלוא נבוכדנאצר וכל השרים כדוהו, ועל זה מפרש

ירמיהו את דבריו למה אין מכאוב כמכאובי, משום שמה ש'עולל לי' הוא 'אשר הוגה ה' - הוא צער השכינה, ולכן אין מכאוב נמצא בעולם כמו מכאובי, שכולם מצטערים על עצמם, שהם בשר ודם, שעומדים למות ולאין ואפס יחשב, משא"כ מכאובי הוא על צער השכינה, על כבוד שמו יתברך, שהוא תכלית הבריאה.
[שם נ"א: בד"ה לא אליכם]

ט' באב נקרא מועד - לידת משיח

סלה כל אבירי ה' בקרבי, קרא עלי מועד לשבור בחורי וגו' (איכה א', ט"ו). ידוע דתשעה באב נקרא מועד מהאי קרא שנאמר קרא עלי מועד (עי' טור ושו"ע סי' תקנ"ט). והדבר צריך ביאור, איך נקרא יום החורבן למועד.

פטירת הצדיק נקרא הילולא - לידת צדיק אחר

ומפרש רבינו, בהקדם מה דמבאר למה נקרא יום פטירת הצדיק ליומא דהילולא, עפי"מ שאחז"ל (יומא ל"ח:) אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אין צדיק נפטר מן העולם עד שנברא צדיק כמותו, שנאמר זרח השמש ובא השמש, עד שלא כבתה שמשו של עלי זרחה שמשו של שמואל הרמתי, יעו"ש, ולכן נקרא ליום מועד, שביום שנסתלק הצדיק, נולד בו ביום צדיק אחר תחתיו. ועד"ז מובן דלכן נקרא תשעה באב מועד, על שם שבו נולד משיח.

וזהו כונת הפסוק, שאף ש'סלה [רמס ערש"י] כל אבירי, מ"מ 'השם בקרבי' - ולא עזב אותנו, מפני ש'קרא עלי מועד', ולמה? מפני 'לשבור בחורי' - שביום שנסתלק בחורי, שבפטירת הצדיקים, נולד אחר.

אין הנחמה שלימה שצריך להמתין עד שהצדיק שנולד יגדל

ובזה מפרש רבינו המשך הפסוקים 'על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים כי רחוק ממני מנחם וגו', שהגם שזה הוא לנו לנחמה שנולד צדיק אחר, מ"מ איתא בספ"ק כי אין הנחמה שלימה, כי הצדיק שנפטר כבר היה זקן ומגין על הדור בעין פקידא ובתפילותיו ומעשיו הטובים, אבל זה שנולד צריכים להמתין עד שיגדל, ויהיה כמו זה שמת מלא וגדוש בתורה ומעשים טובים ובחכמה. ומצינו מושג 'רחוק וקרוב' על הזמן, וזהו שאמר הפסוק שהגם שקרא עלי מועד, מ"מ על אלה אני

בוכיה, משום 'כי רחוק ממני מנחם' - שהנחמה הוא רחוק ממני בזמן, שצריך אני להמתין עד שיגדל. [שם נ"ב: ד"ה א"י אף שסלה, וד"ה על אלה]

עיקר אבילות לתלמידי חכמים - הבית המקדש

איכה יעיב באפו ה' את בת ציון השליך משמים ארץ תפארת ישראל ולא זכר הדם רגליו ביום אפו, בלע ה' ולא חמל את כל נאות יעקב הרס בעברתו מבצרי יהודה הגיע לארץ חלל ממלכה ושריה (איכה ב', א' - ב'). יש לדייק מה דבפסוק א' נקט לשון ישראל [תפארת ישראל], ובפסוק ב' נקט לשון יעקב [נאות יעקב].

ומפרש רבינו, שידוע ששם 'ישראל' מדבר בגדולי העם, בעלי מדרגה ותלמידי חכמים, ושם 'יעקב' מדבר בפשוטי העם. והנה אצל התלמידי חכמים כל תפארתם היה הבית המקדש ששם שרתה השכינה והקריבו הקרבנות, ולכן בפסוק א' מדבר שהשליך משמים ארץ תפארת 'ישראל' - דהיינו הבית המקדש, וזהו שהמשיך שלא זכר הדם רגליו [ע'י] פירש"י דזהו הבית המקדש, אבל בפסוק ב' מדבר שלא חמל את כל נאות 'יעקב' - שאצל אותם שהם במדרגת יעקב, הוי עיקר יגונם על שאבדו ממלכה ושריה והיו לעבדים ונחרבו מבצריהם, וזה שהמשיך ש'הרס בעברתו מבצרי יהודה וגו' חלל ממלכה ושריה'. [שם נ"ג. ד"ה איכה יעיב]

ודעתם יסכל - שורש החורבן

הביא בכליותי בני אשפתו, הייתי שחק לכל עמי נגינתם כל היום, השביעני במרורים הרוני לענה (איכה ג', י"ג - ט"ו).

מפרש רבינו שמרומז כאן האופן שנשתלשל החורבן, עפ"י מ' שמבואר בחז"ל (גיטין נ"ו:) על ר' יוחנן בן זכאי משיב חכמים אחור ודעתם יסכל, שלא השיב כראוי, וכך נגרם החורבן, וכן בחורבן בית ראשון נגרם במה שגדליה בן אחיקם לא רצה לקבל לשון הרע על ישמעאל וחביריו, כדמבואר בחז"ל (נדה ס"א). דהיה לו למיחש, ועל ידי כך נהרגו אלפים מישראל, וכל זה מפני הסיבה של 'ודעתם יסכל'.

וזהו שאמר הפסוק 'הביא בכליותי בני אשפתו' - דהרי הכליות יועצות (כמבואר בברכות ס"א.), ועל ידי ש'הביא בכליותי' לסכל העצה, 'הייתי שחק לכל בני עמי', וזה בא על ידי ש'השביעני במרורים' - שמאכל מר מערבב השכל, 'הרוני לענה' - שנעשינו שיכורת ולא מיין (לשון הפסוק בישעי' נ"א, כ"א).
[שם נ"ו: ד"ה הביא]

תשעה באב מכוון נגד גיד הנשה - יום המר בשנה

השביעני במרורים הרוני לענה, ויגרס בחצץ שיני הכפישני באפר ותזנח משלום נפשי נשיתי טובה (איכה ג', ט"ו - י"ז).

דורש רבינו האי קרא על סדר הצרות של בני ישראל, 'השביעני במרורים' - מדבר על הצרות במצרים שמרומז במרור, 'הרוני לענה' - נגד תשעה באב, שפירש"י בהאזינו (כ"ט, י"ז) שלענה הוא עשב מר כגידין, וידוע ששס"ה ימים בשנה הוא נגד שס"ה לא תעשה שבתורה, שהוא מכוון נגד השס"ה גידין שבגוף, ותשעה באב מכוון נגד האיסור של גיד הנשה, שתשעה באב היא יום המר שבשס"ה ימים בשנה.

הגלות נמשכת מפני השטן של שנאת חנם המרקד בינו וממשיך הפסוק 'ויגרס בחצץ שיני' - בימי מרדכי ואסתר שנהנו מסעודתו של אותו רשע, ועל כן 'הכפישני באפר' - כמו שכתוב (אסתר ד', ג') שק ואפר יצע לרבים. 'ותזנח משלום נפשי' - מדבר מחורבן בית שני שנחרב מפני שנאת חנם, ועל כן 'נשיתי טובה' - שהגלות נמשכת, שעדיין השטן מרקד בינו בשנאת חנם.
[שם נ"ו: ד"ה ויגרס]

הטובה במה שאנו מבוזים בעיני הגויים

סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים (איכה ג' מ"ה). מפרש רבינו הכונה בדרך בקשה, בהקדם המבואר בחובות הלבבות, שטובה גדולה הוא שאנו מבוזים בעיני הגויים, שעל ידי כך אנו מובדלים מהם, שאינם לוקחים אותנו לעבדות המלך, ואינם כופים אותנו להתחתן בהם, ולשוב לדתם, וזהו שאנו מבקשים מהקב"ה 'סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים'.

מבקשים מהקב"ה שנזכה לראות ולהכיר כי שומע לתפילותינו

קולי שמעת אל תעלם אזנך לרוחתי לשועתי (איכה ג', נ"ו). מפרש רבינו הכונה, שאנו אומרים להקב"ה 'קולי שמעת' - בודאי, אלא שהוא בהסתר מאתנו, מחמת שעדיין אנו בגלות, ולכן אנו מבקשים 'אל תעלם אזנך' - שלא יהיה מה ששמעת בקולי בהעלמה, אלא שגם אנחנו נראה ונכיר כי שמעת. [שם נ"ח. ד"ה א"י קולי]

הפטרת חזון

עזבו את ה' - יראת תלמידי חכמים

עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל נזרו אחר (ישעיה א' - ד').

ומפרש רבינו, בהקדם דברי האוה"ח הק' עה"פ (ואתחנן ד', ד') ואתם הדבקים בה' אלקיכם, שכתב לבאר עפ"י הרמב"ם (בפ"ו מיסוה"ת ה"ג), דהאותיות הנטפלים להשם מאחריו כגון כם מאלקיכם אסור למוחקן, שהשם מקדשן, וזהו שאמר הכתוב, שאתם דבקים בה', לא כדביקות האותיות שמלפניו של שם ה' שאינה קדוש, אלא כדביקות האותיות מלאחריו, כמו כם של אלקיכם, ונתקדשו בקדושת ה', עכ"ד האוה"ח הק'. ועפ"י מבואר דכמו שיש איסור מחיקה על האותיות שמלאחריו של שם ה', כן יש בהריגת בני ישראל משום מחיקת אותיות של שם ה', שהם קדושים בקדושת האותיות של שם ה'.

ומפרש רבינו, עפ"י"מ שחידש בשו"ת חתם סופר (י"ד סי' רס"ג) דהאיסור למחוק האותיות הנטפלים לאחריו של השם הוא איסור מדאו', וטעמו, משום דהאיסור למחוק את שם ה' (במכות כ"ב). נלמד מהפסוק ואבדתם את שמם מן המקום ההוא, שהוא מצות עשה לאבד עבודה זרה, ואח"ז כתיב לא תעשון כן לה' אלקיכם, דמזה נלמד לאו למוחק את השם. וכיון דילפי' מואבדתם 'את' שמם, את לרבות הנטפלים לעבו"ז שמחוייבים לאבדם, וממילא גם הלאו דלא תעשון כן לה' אלקיכם דכתיב אחריו, קאי גם על הנטפל להשם דאסור למוחקו.

וזה תלוי אם דרשי' את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח, דפליגי אם דרשי' את. ועפ"י נמצא דהפלוגתא במס' שבועות בין ת"ק לאחרים אם אסור למחוק הנטפל

ד. ועפ"י זה מפרש רבינו הפסוק בסוף פרשת דברים (ג', כ"ב) לא תיראום כי ה' אלקיכם הוא הנלחם לכם. דיש לדייק דהו"ל לכתוב – לוחם עמכם, או בעבורכם. עוד יש לדייק, דמלת הוא מיותר.

ועל פי האוה"ח הק' הפשט - 'לא תיראום' - אל תפחדו מהם, 'כי ה' אלקיכם הוא' בקדושתו 'הנלחם' כי אליו נוגע המלחמה 'לכם' - בשביל קדושת אותיות כם, אשר באלקיכם שאסור למוחקן, לכן כתב 'הנלחם' בלשון נפעל, דהלוחם עם ישראל לוחם אליו ח"ו, למחוק אותיות כם. [פ: ד"ה כ']

לאחריו, תלוי בפלוגת התנאים (בכורות ו:): אם דרשין את, והלכה כאחרים דאסור ודרשי' את, ע"ש.

ובזה מפרש רבינו כונת הפסוק 'עזבו את ה' – שלא קיימו את ה' אלקיך תירא לרבות ת"ח, ובוזה 'נאצו את קדוש ישראל' – שאם לא דרשי' את, אין מקור לקדושת האותיות הנטפלים אחריו, אם כן בטלה קדושת ישראל בקדושת ה', שהוא מכח נטפלים מאחריו כמו שנתבאר לעיל, 'נזורו אחור' – שנפרשו להיות אחורי השם ה'.
[פ: ד"ה ובהפטורה]

הת"ח הם בחינת החיות של כלל ישראל

הוי גוי חטא, עם כבד עון, זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את ה', נאצו את קדוש ישראל נזורו אחור, על מה תכו עוד תוסיפו סרה כל ראש לחלי וכל לבב דוי (ישעי' א', ד' - ה').

רבינו דורש האי קרא, שבא להוכיח את כלל ישראל, מאיפוא בא הסיבה שיש חטא ופגם גם בהגדולים והת"ח.

כשהרגלים כואב מרגיש הראש

והתירוץ הוא, שכלל ישראל היא קומה שלימה, יש בחינת רגלים, ידים, לב, וראש. והת"ח הם בחינת ראש ולב של הקומה, ולכן כשיש כאב ופגם בהרגלים, גם הראש והלב מרגישים בהפגם, ואדרבה הם מרגישים יותר, שהמה בחינת החיות לכל ישראל, [כענין שאמר הקב"ה למשה בחטא העגל (שמות ל"ב, ז) לך רד כי שחת עמך], ולכן כשההמון עם שהם בבחינת רגלים חוטאים, הם גורמים פגם ג"כ להת"ח.

בהחזקת הת"ח מקבלים חיות מהם

והנה אם היו ההמון עם מתחברים ומחזיקים את הת"ח, שיוכלו לעמוד על התורה והעבודה, אז היה מתקיים מאמר הפסוק (משלי ג', י"ח) 'עץ חיים היא למחזיקים בה', שהיו מקבלים חיות מאת הת"ח, ולא היו באים לידי חטא, אבל כיון שההמון עם לא התחברו, ולא החזיקו בהת"ח, ונפרדו לעצמם, נפלו ופגמו, ובכך גרמו פגם גם בהת"ח.

ה. ומוסיף רבינו, ד'אם נתקדשו בקדושת ה', אז קדושה בקדושה מתרבך, אבל חול בקודש אינו דבק טוב, והיינו נזורו אחור - מה שהם אחור השם, וראוי היה שיהיו דבקים בהשם'.

וזהו שאמר הפסוק 'הוי גוי חטא עם כבד עון' - שמדבר הנביא בהחטאים של הת"ח, עפ"י שאחז"ל (ב"מ ל"ג:) עה"פ והגד לעמי פשעם, אלו ת"ח ששגגות נעשות להם כזדונות, והיינו מחמת גודל מעלתם, ולכן הגם שהם רק 'עם חטא' - שעשו רק בשוגג שנקרא חטא, מ"מ נחשב להם כ'כבד עון' - כזדונות הנקרא עון.

וכל זה בא מחמת שה'זרע מרעים בנים משחיתים' - הם ההמון עם שהם בבחינת בנים, כקטנים שלא נקראו עדיין על שם עצמם, רק בשם בן פלוני, והם 'עזבו את השם' - היינו שעזבו את הת"ח, כמו שדרשו חז"ל (פסחים כ"ב:) תיבת 'את' עה"פ את ה' אלקיך תירא, לרבות ת"ח, ונאצו את קדוש ישראל' - ישראל שהוא בבחינת ת"ח.

וממשיך להוכיח 'על מה תכו עוד להוסיפו סרה' - דהיינו שלא די שאתם בעצמכם מוכים ונפגמים, אלא תוסיפו סרה, 'כי כל ראש לחלי וכל לבב דוי' - שפגמו בבחינת הראש והלב של כלל ישראל. [פ"א. ד"ה א"י לפרש]

למה אבדה הארץ

מי חכם ויבן את זאת וכו' על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עזבם את תורתי

אחז"ל (ב"מ פ"ה.) אמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ, דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, שנאמר ויאמר ה' על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם, אמר רב יהודה אמר רב שלא ברכו בתורה תחילה. ויש להבין למה לא ברכו בתורה תחלה, ועוד, למה משום כך אבדה הארץ.

חשבו עצמם לאינם מצווים ועושים

ומבאר רבינו, דכיון שהיה לבני ישראל טענת מודעא רבה לאורייתא, חשבו עצמם בלמדם התורה כאינם מצווים ועושים, ולכן לא ברכו בתורה תחלה, כמו שכתבו התוס' (חולין ק"י: ד"ה טלית) דאין לברך על טלית שאולה כיון שכל העולם פטורים על טלית שאולה, עיי"ש.

קיום הארץ תלוי בהקבלה

והנה (שבת פ"ח.) אמר חזקיה, מאי דכתיב משמים השמעת דין, ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה, אלא בתחילה יראה ולבסוף

שקטה, ולמה יראה כדריש לקיש דאמר ריש לקיש, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי, מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם אם ישראל מקבלים התורה אתם מתקיימין, ואם לאו אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו, ובתוס' (עכו"ז ג. ד"ה נוגעים) כתבו דהתנאי תלוי בהקבלה, שאם מקבלים את התורה נתקיים התנאי, אפילו אם אחר כך לא יקיימוהו, שאין התנאי תלוי בקיום, אלא בקבלה.

הכפיה היה על תושבע"פ שהוא בחינת ארץ

והנה במדרש תנחומא (פרשת נח) איתא: שקבלו בנעשה ונשמע מרצון את התורה שבכתב, אבל התושבע"פ שיש בה הרבה יגיעה לא רצו לקבל. וידוע דתורה שבכתב הוא נגד שמים, ותושבע"פ הוא נגד ארץ¹.

בטענת המודעא על תושבע"פ אבדה הארץ

אולם כשבאו בטענת מודעא רבא לאורייתא על התושבע"פ, אז הם מגלים כי כל הקבלה היתה בכפי' ולא חלה, וזהו שגילו במה שלא ברכו בתורה תחלה, שחשבו עצמם כאינם מצווים ועושים, א"כ לא נתקיים התנאי מצד התושבע"פ הנקרא ארץ, ולכן זהו הסיבה שאבדה 'הארץ'. וזהו שאמר הפסוק הסיבה 'על עזבם את תורתי אשר נתתי לפניהם' - ר"ל, לפניהם דייקא, שעזבו התושבע"פ המסורה לפניהם לדרוש.

1. ותורה שבכתב שהוא נגד שמים, נקרא תורת חסד, ותושבע"פ שהוא נגד ארץ, נקרא דין שניתנה מפי הגבורה, וזהו שאמר הפסוק 'משמים השמעת דין' - ר"ל מתוך התושב"כ הנקרא שמים, השמעת תושבע"פ הנקרא דין, דליכא מידי דלא רמיזי באורייתא, והגם שאינה נכתב בפירוש, מ"מ הוא נשמע ונדרש מהתושב"כ. וממשיך הפסוק 'ארץ יראה' - ר"ל, מהפחד שבני ישראל לא יקבלו התושבע"פ הנקרא ארץ, ולא יהיה קיום להארץ, 'ושקטה' - כשכפה עליהם ההר כגיגית.

שבת נחמו

הנחמה בכפלים לתלמידי חכמים

נחמו נחמו עמי. מבאר רבינו ענין הנחמה בכפלים, עפ"י הגמ' (ב"מ ל"ג:) דתיבת עמי קאי על התלמידי חכמים^ז, וזהו ענין הנחמה בכפלים להתלמידי חכמים הנקראים עמי, שהתלמידי חכמים הם נרדפים בגלות הן מהאומות העולם, והן מעמי הארץ. ובאופן שני מבאר רבינו, דהנה העמי הארץ מרגישים רק גלות הגשמי, אבל התלמידי חכמים מרגישים גם צער השכינה והעדר העבודה וגלות התורה, לכן יתנחמו בכפלים^ח.
[ערך ש"י עה"ת פ"ז. ד"ה נחמו]

איבוד הזמן - חטא

רבינו מפרש באופן נפלא הפסוק של ואתחנן, ואת ההפטורה של נחמו, בהקדם יסוד גדול בחומר איבוד הזמן, עפ"י המשנה (אבות פ"ג, מ"א) ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון, דלכאורה יש להבין מה הם שני הדברים 'דין וחשבון'. ופירשו, שדין הוא על עצם העבירה שעשה, וחשבון הוא על אותו העת והזמן שהיה לו לעשות מצוה ולעבוד את ה', ועשה בהיפך, ונחסר לו מימיו שנקצבו לו לעבוד בוראו^ט.

והנה אם האדם עושה תשובה ומתחרט על מעשהו, נהי דחרטה עוקר מעשה החטא כאילו לא עבר, מ"מ עדיין נשאר אותו הזמן בטל, שלא היה בו עלי' ותיקון, שלא נעשית בו מצוה, וצריך האדם למתנת חנם, על ידי שעונות נעשו כזכיות, שיהיה נחשב כאילו עשה מצוה באותו עת^י.

ז. עיי"ש שדרש בגמרא מה שכתוב הגד לעמי פשעם אלו תלמידי חכמים.

ח. כעיי"ז פי' רבינו באיכה, הלשון בכה תבכה.

ט. עי' בפתחה להל' לשון הרע עשין מהח"ח ז"ל שמביא כן מהגר"א ז"ל.

י. ועל פי הנ"ל מפרש רבינו הפסוק ואתחנן אל ה' בעת ההיא לאמר, דיש לדייק במה שאמר 'בעת

נחמו נחמו - נחמה בכפלים

ובדרך זה מפרש רבינו גם הפסוק נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם, דברו על לב ירושלם וקראו אליה כי מלאה צבאה כי נרצה עונה כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה (ישעי' מ', א' - ב.). ויש להבין ענין הנחמה בכפלים, וגם מהו 'כפלים בכל חטאתיה'.

ולאור הנ"ל יתבאר, עפי"מ דאיתא בילקוט 'חטאו בכפלים שנאמר חטא חטאה ירושלים' - היינו חטא אחד על גוף העבירה, וחטא שני על הזמן שהלך לאיבוד, 'לקו בכפלים שנאמר כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה' - היינו דנענשו על שני התביעות, 'ומתנחמים בכפלים שנאמר נחמו נחמו עמי' - שעל ידי התשובה מגיע נחמה, הן על גוף החטא שנתקן, והן על הזמן האבוד שנתקן"א.

[פ"ב: ד"ה א"י ע"ד, וד"ה בעת, ופ"ז. א"י דכל, ופ"א: ואתחנן הא']

ההיא, דלמה לא פירש באיזה עת הוא מדבר. גם יש להבין מלת 'לאמר', הא כבר אמר שהתפלל אל ה'.

ולאור הנ"ל יתבאר, דהנה נגזר על משה רבינו ע"ה שלא יכנס לארץ ישראל, מפני שהיה לו לדבר אל הסלע, ואז היה מקיים מצוה בדיבורו, וכיון שלא דיבר אל הסלע, נמצא שחזר מהחטא שלא דיבר, היה גם אותו הזמן בטל מתיקון, ולכן 'ואתחנן אל ה' בעת ההוא' - ואתחנן הוא מלשון מתנת חנם כפירש"י, והיינו משום שביקש למתנת חנם על 'עת ההוא' - שהכה את הסלע, שיתקן גם הזמן כאילו עשה מצוה אז, ועל ידי כך 'לאמר' - הוא מלשון התרוממות, [כמו שכתוב (דברים כ"ו, י"ז) את ה' האמרת היום, ופי' הרמב"ן שהוא מלשון רוממות], והכונה הוא, שיתרומם ויתקן אותו העת, שיהיה לה עליה ותיקון.

יא. ובזה מפרש רבינו מה דיש להבין מהו שני הענינים של 'כי מלאה צבאה', וגם 'כי נרצה עונה'. ולהנ"ל יתבאר דזהו שאמר הפסוק 'כי מלאו צבאה' - היינו שנתמלא ונתקן הזמן, [צבאה פירושו זמנה, עי' מצודות ע"ד הפסוק (איוב ז') הלא צבא לאנוש], 'כי נרצה עונה' - היינו שנתכפר גוף העון. ובאופן שני מפרש, שהפסוק מבאר האופן שנתקן הזמן, על ידי 'כי נרצה עונה' - שהעון נעשה לרצון, שהזדונות נהפכו לזכויות, בתשובה מאהבה.

מדור הלכה

ללמוד בעש"ק שחל תשעה באב בשבת

שאלה: האם מותר ללמוד בערב שבת, בשבת שחל בו תשעה באב, ונדחה התענית ליום א'?

יסוד השאלה הוא: דהרמ"א (סי' תקנ"ג סעי' ב') כתב: ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כי אם בדברים המותרים בתשעה באב, ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות, יעו"ש. וא"כ יש לדון, דנהי דבשבת אין להתענות, מ"מ בערב שבת דהוא ערב תשעה באב, יהיה אסור ללמוד, כמו בכל ערב תשעה באב, דהרי גם בשבת שהוא ערב תשעה באב אסור ללמוד.

התשובה: שמותר ללמוד בו.

שבת שחל בו ת"ב אין עלה שום דין תשעה באב כלל
נימוק התשובה הוא: דמבואר במהרי"ל דכיון שנדחה התענית ליום א', אין על שבת דין תשעה באב כלל לשום דבר, ולכן אין על ערב שבת דין של ערב תשעה באב. וכתב רבינו שכן הוא דעת המחבר (סימן תקנ"א סעי' ד').^{יב}

עוד כתב רבינו, דכן משמע מהשערי תשובה (סי' תקנ"ג סק"ב) דמותר. י'
 [סי' תקנ"ב סעי' י']

יב. וכונת רבינו, דכתב שם המחבר: 'לאחר התענית מותר לספר ולכבס מיד. ואם חל תשעה באב ביום ראשון או בשבת ונדחה לאחר השבת, מותר בשתי השבתות [היינו שתי השבועות], בין שקודם התענית בין שאחריה. ויש מי שאומר שנהגו לאסור כל שבוע שלפניו. והיינו שהגם דבסעי' ג' פסק המחבר דבשבוע שחל בו תשעה באב אסור לכבס ולספר, מ"מ בשבת שחל בו תשעה באב, ונדחה התענית ליום א', אין לאותו שבוע דין שבוע שחל בו תשעה באב, הרי מפורש שלתשעה באב שחל בשבת, אין עלה תורת תשעה באב כלל, וע"ז מסיק רבינו 'שהיש אומרים שם מודים לדינא, רק נהגו לאסור.

יג. בפנים כתוב 'סק"ה', וליכא סק"ה כאן, ועי' בסק"ב, ולכאורה כונת רבינו הוא, למה שכתב השערי תשובה שם, דגם בשבת שחל בו תשעה באב, חל האיסור ללמוד רק מחצות ואילך, יעו"ש, דמשמע שקודם זה אין שום איסור ללמוד, וכלול בזה הערב שבת שקודם לזה.

ללמוד בשבת שחל בו ת"ב או ערב ת"ב

סברת המג"א דיכול ללמוד דברים המותרים

הבאנו לעיל הרמ"א (תקנ"ג סעי' ב') שפסק 'ונהגו שלא ללמוד בערב תשעה באב מחצות ואילך, כי אם בדברים המותרים בתשעה באב, ולכן אם חל בשבת אין אומרים פרקי אבות'. ובמג"א (סק"ז) מביא שיטות שמתירין ללמוד בשבת¹, יעו"ש. ולהלכה מחמיר המג"א, שאסור ללמוד בשבת שחל בו ערב תשעה באב מחצות ואילך, ובשבת שחל בו תשעה באב שאסור כל היום. וסברת המג"א הוא, דלמה לא יחמיר, דהא יכול ללמוד דברים המותרים בתשעה באב, דהיינו דברים הרעים, יעו"ש.

והנה בשו"ת הרדב"ז (ח"ג סי' תקנ"ט) נשאל בנוגע לימוד התורה לאבל בליל שביעי, דתלוי אם אמרי' מקצת היום ככולו גם בליל שביעי, או דוקא ביום, והוא מחלוקת ראשונים, ופוסק הרדב"ז להקל שיוכל ללמוד, דיש בה נידון ביטול מצות תלמוד תורה, יעו"ש.

והקשה רבינו על הרדב"ז, דלמה יש בה נידון של ביטול מצות תלמוד תורה, הא שפיר אמר המג"א, דהא יכול ללמוד דברים המותרים, 'ואין לא שת לבו הרדב"ז לדבר פשוט כזה'.

מצות תלמוד תורה הוא רק במקום שלבו חפץ

ומתירן רבינו, עפ"י מ' דאיתא בחז"ל (עבו"ז י"ט). שאין אדם לומד תורה אלא במקום שלבו חפץ, שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו, ואם כן מי שחפץ ללמוד שלא בדברים הרעים, אין מצוה רק ממקום שלבו חפץ. ובזה מדחה רבינו ראיית המג"א, שאסור ללמוד, מרבי דלמד איכה בשבת שחל בתשעה באב, דאפשר שזה היה המקום שלבו של רבי היה חפץ אז ללמוד בו.

ורבינו חוקר, דאפילו אם נימא דפשט המנהג לאסור ללמוד בשבת שחל בו ערב תשעה באב, אם שייך בזה הדין דכיון שנהגו אי אפשר להתיר להם כמ"ש במג"א (סי' תקנ"א סק"ז), או דזה דוקא בדבר הרשות, אבל בתלמוד תורה דלהנ"ל הוי דבר מצוה, אין הקבלה כלום נגד המצוה כמבואר ביו"ד (סי' רט"ו, סעי' ג').

[שו"ת תשורת ש"י מהדו"ק סי' שפ"ג]

יד. וז"ל המג"א: 'ובתשו' מור"ם לובלין כתב אם חל ט"ב בשבת מותר ללמוד דתשמיש גופא חומרא יתירה היא והבו דלא לוסף עלה עכ"ל. וצ"ע שלא הביא דברי רמ"א מיהו בתשו' מהרי"ל כתב וז"ל ט"ב שחל בשבת אסור ללמוד אחר חצות כמו בחול עכ"ל משמע דקודם חצות מותר וכו', ולי נראה להחמיר בשניהם דהא יכול ללמוד דברים המותרים בט"ב, וכן אשכחן בגמ' שקרא רבי במגילת איכה בט"ב שחל בשבת'.

בשר ויין בסעודה שלישית

שאלה: האם מותרים לאכול בשר ולשתות יין בסעודה שלישית בשבת של ערב תשעה באב שחל ביום א', או שחל בשבת ונדחה ליום א'?

יסוד השאלה הוא: דהטור^{טו} (או"ח סי' תקנ"ב) מביא מהרב שר שלום שאנו אין רגילין לאכול בשר ולשתות יין אפילו בשבת בסעודה המפסקת. והטור חולק, דכיון דמה שנמנע מבשר ויין הוא משום אבילות, א"כ הרי הדין הוא דכל דבר שניכר שעושה משום אבילות, אסור לעשותו בשבת. וכדברי הטור נפסק בשו"ע^{יז} (שם סעי' י').

תשובה: אם אין רגילים בבשר ויין בשאר שבתות בסעודה שלישית אסור.

נימוק התשובה הוא: דגם הרב שר שלום מודה דאסור לעשות בשבת דבר שניכר שהוא משום אבילות, אלא דהא תינח באותן שרגילין בכל שבת לאכול בסעודה שלישית בבשר ויין, אז אם ימנע עכשיו מבשר ויין יהיה ניכר שעושה כן משום אבילות, אבל אנו שאין אנו רגילין בשאר שבתות בסעודה שלישית לסעוד בבשר ויין, א"כ הוי דברים שבצינעא דאסור. ולכן אותם שאין סועדים בשאר שבתות השנה בסעודה שלישית בבשר ויין, ורק עתה ממלאים כרסם בבשר ויין, לא יפה עושים.

[ועי' בהג"ה" שםבאר למה הבית יוסף פסק כהטור, ומה שרבינו מפרש בדברי השר שלום באופן אחר].
[סי' תקנ"ב סעי' י']

טו. וז"ל הטור: כתב רב שר שלום, ט"ב שחל ביום א' או בשבת ונדחה ליום א', שפיר דמי למיכל בשרא ולמשתי יין, אבל אנו אין אנו רגילין כך, ואפי' בשבת, אין אנו אוכלין בשר ושותין יין בסעודה המפסקת משום חורבן הבית, וכ"כ אבי העזרי וכו', ע"כ. וז"ל דכיון שנמנע מלאכול בשר ולשתות יין משום אבל הוא אסור כדמוכח במ"ק, דכל דבר שניכר בו שעושה אותו משום אבל, אסור לעשותו בשבת, וא"א הרא"ש ז"ל היה נוהג לאכול בשר ולשתות יין.

טז. וז"ל המחבר: אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדחה לאחר השבת, אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו כסעודת שלמה בעת מלכותו.

יז. לשון הרב שר שלום שהובא לעיל 'אבל אנו אין אנו רגילין כך, ואפי' בשבת, אין אנו אוכלין בשר', הבין הבית יוסף שהכונה הוא שאנו אין רגילין בבשר ויין בשבת של ערב תשעה באב, וע"ז חל קושיית הטור דהלוא הוי ניכר דמשום אבילות הוא, ועל כן הקשה הב"י מהו לשון 'אפילו בשבת', הלא ע"ז אנו דנים. ועל כן מפרש רבינו, שכונת הרב שר שלום לומר שאנו אין אנו רגילים בכל ימות השנה לסעוד אחר הצהרים בבשר ויין, ועל כתב 'אפילו בשבת' - ר"ל, בשאר ימות השנה אין אנו סועדים בבשר ויין, ועל כן בשבת ערב ת"ב אסור, דבוי דברים שבצינעא. ולפי"ז גם לדין שבכל השבוע אנו סועדים בבשר ויין בערב, אבל אם בסעודה שלישית אין רגילין לסעוד בבשר ויין, יהיה אסור בשבת ערב ת"ב.

סעודת המפסקת

ביסוד איסור בשר מלוח

שאלה: האם מי שאי אפשר לו לאכול מאכלי חלב, מותר לאכול בשר מלוח בערב תשעה באב בסעודה המפסקת?

יכולים להקל במה דהוי רק מנהג

יסוד השאלה הוא: במה שכתב הב"ח (סי' תקנ"ב) דיש נפקא מינה בין דברים שאסורים מדינא דגמרא, שדינם חמור יותר מדברים שנאסרו רק מכח מנהג, דמי שאי אפשר לו לאכול מאכלי חלב, יוכל להקל בדברים שאסורים רק מכח מנהג, ולכן מר"ח ועד ערב תשעה באב, דהוי רק מכח מנהג יכולים להקל, אבל בערב תשעה באב בסעודה המפסקת דאסור מדינא דגמרא אין להקל, יעו"ש.

פלוגתא אם בשר מלוח הוי מנהג או מעיקר הדין

והנה מדברי המחבר (סי' תקנ"ב סעי' ב')^{יח} מבואר מדבריו דבשר מלוח אסור רק מכח מה דנהגו לאסור, וא"כ במי שאי אפשר לאכול מאכלי חלב, יהיה מותר לאכול בשר מלוח.

אבל תוס' (תענית ל. ד"ה ואם) כתבו^{יט} דאסור לאכול בשר מלוח מעיקר הדין, וא"כ גם מי שאי אפשר לאכול מאכלי חלב, אסור לו לאכול בשר מלוח. וא"כ יש לדון האם אנו צריכים לחשוש לשיטת התוס', או שנוכל להקל כמשמעות המחבר?

תשובה: אנו צריכים להחמיר כשיטת התוס' דאסור מדינא.

יח. וז"ל המחבר שם: 'אפילו בשר מלוח שעברו עליו יותר משני ימים ולילה אחת, ובשר עופות ודגים ויין מגתו דהיינו שאין לו יותר משלשה ימים, נהגו לאסור

יט. תוס' כתבו שם דמה דמבואר בגמרא דבשר מלוח מותר, היינו משום שלא היו רגילין לאכול בשר מלוח, אבל לדין דאנו רגילין לאכלו, אסור לאכול בשר מליח, יעו"ש.

פלוגתא אם יש דין לשנות במה שרגיל

נימוק התשובה הוא: דמחדש רבינו ששאלה זו אם בשר מלוח אסור מעיקר הדין, או רק מכח מנהג, תליא בפלוגתת המחבר והרמ"א בסעי' א', דהמחבר פסק דבסעודה המפסקת לא ישתה יין, והרמ"א הוסיף שגם ממשקין אחרים ממעט בשתייתן ממה שרגיל לשתות. אבל המחבר חולק על דין הרמ"א מדהשמיטו.

אם ת"ק מודה לדין השינוי של רשב"ג

וטעמם הוא, דבתענית ל. מבואר דפליגי ת"ק ורשב"ג, שת"ק סובר שבסעודה המפסקת אסור לאכול בשר ולשתות יין, ורשב"ג מקיל דמותר, אלא שישנה ממה שרגיל לאכול ולשתות, שאם אוכל ג' מנות, יאכל רק ב'. ובטור' מביא שיטת אבי העזרי שהגם שקיי"ל כת"ק, מ"מ מודה ת"ק לחומרתו של רשב"ג בנוגע לשאר משקין, וזהו מקורו של דברי הרמ"א, אבל הבית יוסף כתב"י דמהרמב"ם דלא הביא דין זה מבואר דאינו סובר מדין זה כלל, ולכן לא הביאו המחבר בשו"ע.

מבאר שאיסור דבשר מלוח מיוסד על דין דרשב"ג

ולפי"ז יש לומר, דזהו יסוד הפלוגתא אם בשר מלוח אסור מדינא או רק מכח מנהג, דכשתדייק בדברי התוס' כ"י מדוייק שיסוד דינם לאסור בשר מלוח, הוא מכח דינו של רשב"ג לשנות מההרגל, דגם הת"ק מודה בזה, חדא ממה שצינו הדיבור המתחיל על דברי רשב"ג, ושנית, שמיד אחר זה כתבו הדין שצריך למעט בשתייתו, ומה השייכות של דין זה להאיסור של בשר מלוח, ומוכרח שיסוד איסורו גם כן מכח דין השינוי של רשב"ג הוא.

אין לנו לחדש גזירות מעצמינו

והביאור הוא, עפ"י מה שכתב המג"א (ס"ו ש"א, סקנ"ח) לענין רחיצה, אף דבזמן הזה נשתנה והיה ראוי לאסור, מ"מ כיון דלא גזרו חכמים אין לנו לחדש גזירות, יעו"ש. וא"כ גם בבשר מלוח, דהגם שיסוד ההיתר לאכלו הוא משום שלא היו רגילין לאכול בשר מלוח, וא"כ היום שנשתנה הדבר, ואנו רגילין לאכלו, היה צריך

כ. וז"ל הטור 'ערב תשעה באב לא יאכל בשר ולא ישתה יין ולא יאכל ב' תבשילין, רבן שמעון בן גמליאל אומר ישנה, שאם רגיל לאכול ג' יאכל ב', היה רגיל לשתות ד' כוסות ישתה ג', והלכה כחנא קמא וכו', כתב אבי העזרי, מיבעי ליה לאינש לשנויי, שאם היה רגיל לסעוד ב' בני אדם יסעוד בה' שבזה מודה ת"ק לרשב"ג.

כא. וז"ל הבית יוסף: 'אבל אין נראה, שיהא כן דעת הרמב"ם, שלא הזכיר כלל, הא דאם היה רגיל לסעוד בעשרה יסעוד בחמשה, עכ"ל.

כב. וז"ל תוס': 'ואם היה רגיל לסעוד בעשר יסעוד בחמשה - צריך למעט בכבודו. ואע"ג דקאמר הש"ס דבשר מליח מותר וכו', אפ"ה לדין אסור לאכול בשר אפי' מלוח מזמן מרובה, כיון דאנו רגילים לאכול בשר מליח, וכן צריך למעט בשתייתו, שאם היה רגיל לשתות עשרה כוסות משכר או ממשקה אחר לא ישתה כי אם חמשה וכו', עכ"ל.

לאסור, מ"מ אין לנו לחדש גזירות, ועל כן סובר המחבר דבשר מלוח מותר מדינא גם בזמן הזה, ורק מכח המנהג אסור.

לשי' התוס' אינו גזירה חדשה שהוא דין השינוי דרשב"ג

אבל תוס' סובר שאסור מדינא, ואין זה נקרא גזירה חדשה, שסוברים כשיטת אבי העזרי דת"ק מודה לחומרתו של רשב"ג שיש דין לשנות, ופשוט דהשינוי תלוי כפי מציאות הרגילות של כל זמן, ולכן כיון שהיום רגילים לאכול בשר מלוח, נכלל באיסורו של דין השינוי להת"ק שלא לאכלו.

להלכה סוברים כשי' הרמ"א שפוסק דין השינוי

ומעתה נבין הפסק שצריך להחמיר כשיטת התוס', שבשר מלוח אסור מדינא, כיון שאנו הולכים כשי' הרמ"א שפסק כאבי העזרי בסעי' א', למעט ממה שרגיל לשתות בשאר משקין, א"כ מהאי טעמא יסבור הרמ"א שבשר מלוח אסור מדינא.^ג
[סי' תקנ"ב סעי' ב']

הבדלה כשחל ת"ב במוצ"ש בבירור שיטת הב"ח

בטור (סי' תקנ"ו) מביא שיטת הבה"ג, דכשחל תשעה באב במוצאי שבת, יברך במוצאי שבת על האש, ואינו מבדיל עד אחר התענית ואז מבדיל על הכוס ואינו מברך על האש, והרמב"ן כתב שאין לו להבדיל על הכוס, יד יעו"ש. והמחבר (שם סעי' א') פסק כשיטת הבה"ג. והב"ח כתב שכונת הרמב"ן הוא, שאין לו להבדיל כלל לא בשבת ולא במוצאי שבת ולא במוצאי תשעה באב, וסגי בשיבדיל בתפילה, ופסק שכן הוא עיקר הדין, וכמו שמביא מרבינו ירוחם שלא יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה, יעו"ש.

ג. יש להעיר, למה לא חלק הרמ"א על דברי רבינו בבשר מלוח, שאסור מדינא, ואולי י"ל, דאין כ"כ נפק"מ להלכה, כיון שגם המחבר מודה דנהגו לאסור, ובנוגע הנפק"מ של הב"ח כשאי אפשר לו לאכול חלב, על זה לא חש הרמ"א לפרשו.

כד. וז"ל הרא"ש (תענית סי' מ') שמביא שיטת הרמב"ן: 'ואלו דברי הרמב"ן ז"ל. ואנו לפי עניות דעתנו, לא חזינו לה להך סברא וכו', ואדרבה איפכא מסתברא, דכי אסור למיכל באפוקי שבתא, ולא חזי לאבדולי בחד בשבא, לא מבדיל בתרי בשבא, דהא לא חזי בשעתיה לאבדולי. וטפי איכא למימר, דאפילו למאן דאמר מבדיל והולך כל השבת כולה, הני מילי היכא דמוצאי שבת חזיא לאבדולי, אבל היכא דמוצאי שבת לא חזי ליה, לא מבדיל בלא זמניה, משום כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, וכל שאינו ראוי לבילה לבילה מעכבת בו'.

וקשה דהא הב"ח גופא פסק לעיל (סי' רצ"ט) דמי שלא הבדיל במוצאי שבת, מבדיל עד סוף יום שלישי.

מה שאינו יכול להבדיל במוצ"ש מיקרי אינו ראוי לבילה ומתרץ רבינו, דמה שמבדיל והולך עד יום שלישי, היינו היכא דבמוצאי שבת היה ראוי להבדיל בו, אבל היכא דבמוצאי שבת לא היה ראוי להבדיל בו, שוב אינו יכול להבדיל שלא בזמנו, על פי הכלל דכל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו, כמו כן י"ל דכיון שאינו ראוי להבדלה בזמנו, זמנו מעכבת בו.

קשה דנימא דראוי להבדיל ואיסור תשעה באב רביע עליה **אלא** דשוב מקשה רבינו, מדברי הב"ח (סי' ל"ב) דבנמצא בשבת בספר תורה, אות שדבוק לאות אחר, אין להוציא אחרת, כיון דראוי לגרור הדיבוק, רק דאיסור שבת רביע עלה, לכן אמרינן כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו, יעו"ש, וא"כ הוא הדין הכא, כיון דבמוצאי שבת ראוי לשתות, רק דאיסור תשעה באב רביע עלה, יהיה מיקרי ראוי לבילה, ויוכל להבדיל במוצאי תשעה באב שלא בזמנו.

כיון דבמוצאי תשעה באב שלא בזמנו נקרא אינו ראוי ומתרץ רבינו, עפי"מ שכתב הפרי מגדים (שם במשבצות סקח"), דמה שמיקרי ראוי לגרור הגם שיש איסור שבת עלה, היינו משום דכשיעבור שבת יהיה יכול לגרור הדיבוק, עיי"ש. ולפי"ז יש לומר, דכאן כשיעבור תשעה באב לא יהיה ראוי להבדיל, שהרי שלא בזמנו הוא, שוב לא הוי מיקרי ראוי להבדיל, וזמנו מעכבת בה, ורק כשיכול להבדיל הפועל במוצאי שבת, אז מבדיל גם שלא בזמנו.
[תקנ"ו סעי' א']

אימתי עושים פדיון הבן בתשעה באב

פסק רבינו, דכשחל יום ל"א בתשעה באב, יעשה הפדיון בלילה שאחריו, דבתשעה באב נחשבים כאבלים, ואין לברך שהחיינו בפרסום, וגם אין להשהות הפדיון עד י' באב, וכ"כ בשו"ת גור ארי' יהודה (יו"ד סי' קט"ז). [תקנ"א סעי' י"ז]

נישואין בין המצרים

במג"א (סי' תקנ"א סק"ח) כתב דהיכא דלא קיים מצות פרי' ורבי' מותר מדינא לישא מראש חודש אב, רק נהגו שלא לישא משום דלא מסמני מלתא. וקשה, דלמה לא סמכין במקום מצוה על 'שומר מצוה לא ידע דבר רע'.

ומתריץ רבינו, דהא פירש רש"י (פסחים ח. בד"ה וכהאי גוונא, ושם עמוד ב' ד"ה הרי זה) דהא דשליח מצוה אינן ניוזקין, אף שעושה לצרכו ולהנאתו, דוקא כשמכוין גם כן למצוה, ועל כן לא נהגו לישא, שמועטים הם בני עליה, שיכוונו למצוה. [שו"ת תשורת ש"י מהדו"ק סי' רמ"ט]

ט' באב קבוע להספד ולבכי

כתב הטור (או"ח סי' תקנ"ה) וז"ל: כתב רבינו האי, אבל שחל יום ז' שלו בט' באב, מה שהוא אסור בט"ב, וכו' עומד באיסורו כל היום, אבל דברים המותרים בו ואסורין באבל, כגון עיטוף וכו' והסרת תפילין, הרשות בידו אם רצה להמתין עד הערב ימתין, ואם רצה להסיר מנהג אבילות מיד, יעשה ע"ש והקשה הטור דהא אבל מותר בתפילין חוץ מיום ראשון.

ומתריץ רבינו הערך ש"י, בהקדם איזה דינים מהל' אבילות, דבשו"ע איתא (יו"ד סי' שפ"ח, ב') דבשעת הספד ובכי לא יניח התפילין, ואיתא (סי' שצ"ד) דשלושה לבכי ושבעה להספד, ואיתא (סי' שצ"ה) שביום השביעי מקצת היום ככולו, וא"כ דין שבעה להספד נגמרת במקצת היום, ולפי"ז אסור להסיר התפילין ביום השביעי כדי להספיד. [לכאורה כונתו על פי מה דמבואר באו"ח סי' ל"ז סעיף ב' דמעיקר הדין צריכין ללבוש תפילין כל היום ועי' ביאור הלכה שם דנ"מ למי שידוע שיש לו גוף נקי ויכול ליהדר מהיסח הדעת ע"ש].

וזהו שמחדש רב האי גאון, דאם יום השביעי שלו חל בט' באב, מותר לו להסיר התפילין כדי להספיד, עפ"י דברי הט"ז (סי' תקנ"ט, סק"ו) שכתב שהגם שאין אומרים תחנון בט' באב משום דאיכרי מועד, מ"מ מספידין בו, משום דבלא"ה מספידים הקדושים בקינות, ואפי' אחר חצות מותר, משום דכולי יומא קבוע לבכי והספד, ע"ש, ולכן כתב רב האי, שמותר לאבל ביום ז' להסיר התפילין כל היום להספד. [ערך ש"י שו"ע או"ח סי' תקנ"ה]

בעזה ש"י"ת

ערך ש"י

בין המצרים
עניני חורבן וגלות
והל' תשעה באב

חלק ב'
בלשון קדשו

א. ערך ש"י על שו"ע - הלכ' תשעה באב

ב. מגילת איכה

ג. פירושים על חזון נחמו ועוד

הל' תשעה באב

סימן תקמ"ט

סעיף א': חייבים להתענות בתשעה באב וכו' בתמוז ובג' בתשרי ובעשרה בטבת, מפני דברים הרעים שאירעו בהם:

זמן הריגת גדליה

ובג' בתשרי. בב"י בשם רי"ו איתא, דבר"ה נהרג גדלי' ונדחה תעניתו. ובא"ר בשם ראש יוסף מסיק להתיר לבעל ברית לאכול מה"ט. אמנם בפע"ח שער כ"ד פ"ב מבואר דבשלישי בתשרי נהרג, וההיא יומא דקגריס.

סימן תקנ"א

סעיף ג': הגה: וכן לכבוד שבת לובשים כלי פשתן ומציעין לבנים כמזו בשאר שבתות.

כיבוס לכבוד שבת

סעיף ג'. במג"א סק"ד א', עיין מטה יהודא (י"ב) דליכא סתירה מהדרכי משה להרמ"א ב. ולפי דבריו גם כתונת לשבת אסור לכבס, דלא הותר רק ללבוש מפני הזיעה, וכ"כ בסידור מהגאון מליסא, וכן משמע בהגהות של אמרי ברוך. וכונתו דחלוק שתחת בגדיו אין בו משום כבוד שבת, ואין מותר רק ללבוש מפני זיעה. ועיין במטה משה סימן של"ו.

א. וז"ל המג"א: וכן לכבוד שבת. משמע שגם לכבוד שבת מותר לכבס ביום ה', וכ"ה בטור ובמשנה, וכ"מ ס"ד, וכ"כ הב"ח סס"י זה דנוהגין היתר. אך הד"מ כתב וז"ל, רחיצה היה לנו להתיר בע"ש מק"ו דכיבוס שאסור מדינא, ואפ"ה מותר לכבוד שבת, ק"ו ברחיצה, אלא שנהגו איסור אפי' ברחיצה, עכ"ל, משמע דכיבוס נמי נהגו איסור, ומ"מ יש להקל אם אין לו כתונת לשבת, וכ"מ בהגמ"נ, וע"י עכו"ם פשיטא דשרי, ע"ש.

ב. המטה יהודה מחלק דהרמ"א התיר רק בפשתן דלא שייך גיהוץ

סעיף י"ז: טוב ליהדר מלומר שהחיינו בין המצרים על פרי או על מלבוש, אבל על פדיון הבן אומר, וכו'.

פדיון הבן שחל בט' באב

ואם חל יום ל"א בט' באב יעשה הפדיון בלילה שאחריו, דבט"ב נחשבים כאבלים ואין לברך שהחיינו בפרסום, גם אין להשהות הפדיון עד יו"ד אב, כ"כ בשו"ת גור אריה יהודא חיו"ד סימן קט"ז.

במג"א ס"ק כ"ז: שלא לאכול בשר. נ"ל דמיד שהתפללו הקהל ערבית במוצאי שבת, אע"פ שהיחיד לא התפלל עדיין אסור בבשר ויין וכו'.

אכילת בשר כשהתפללו צבור מעריב מוצאי שבת

במג"א ס"ק כ"ו, נ"ל דמיד שהתפללו הקהל ערבית וכו'. ובח"א כלל קל"ג סט"ז הקשה, דמג"א גופא בסימן למ"ד סק"ז כתב דבמלתא דרבנן אינו נגרר אחר הצבור. ולע"ד שאני התם דהצבור אינם באותו חומרא שלא להניח תפילין אף כשלא ייצ"ח עדיין, דסתמא כבר הניחו ביום, אבל כאן כיון דחל החומרא על הצבור, נגרר אחריהם. וביו"ד סימן שע"ה ג"כ צבור אינם אבלים, ולא חל עליהם החומרא, לכן כיון שהוא דרבנן לא נגרר אחריהם. ובאבן עזר סוף סימן קכ"ג, ג"כ חל החומרא על הציבור שלא לדון בלילה.

סימן תקנ"ב

סעיף ב': אפילו בשר מלוח שעברו עליו יותר משני ימים ולילה אחת, ובשר עופות ודגים ויין מגתו דחינו שאין לו יותר משלשה ימים, נהגו לאסור:

גדר איסור בשר מלוח בזמן הזה

סעיף ב'. בשר מלוח וכו', ובשר עופות וכו', נהגו לאסור. משמע דמדין התלמוד מותר.

אמנם בתוספת בתענית דף למ"ד כתבו, ואף על גב דאמר הש"ס דבשר מלוח מותרת, אפ"ה לדידן אסור לאכול בשר אפילו מלוחה מזמן מרובה, כיון דאנו רגילין

ג. סעיף י"א ועי' ש"ך ס"ק י"ד, בצבור שהתפללו ערבית דהאכל לא נגרר אחריהם למנין ימי אבלות, רק אם הוא התפלל ג"כ, ע"ש.

ד. שאין נותנים גט בלילה אפי' אם התפללו הצבור ערבית מבעוד יום, ועי' חלקת מחוקק אפי' אם הוא לא התפלל, ע"ש.

לאכול בשר מלוח, וכן צריך למעט משתייתו שאם היה רגיל לשתות עשרה כוסות משכר או משקה אחר לא ישתה כי אם חמש, עיי"ש. וצ"ע למה תלה הש"ע דבר זה במנהג, והלא מה שנאסר מהתלמוד בכ"מ אסור, וחמור ממנהג, עב"ח דיש נ"מ לענין מי שא"א לו לאכול חלב, עיי"ש.

אמנם יש לדקדק בדברי תוספת, דציינו עצמם על דברי רשב"ג שאמר ואם היה רגיל לסעוד בעשרה יסעוד בחמשה, דה"ל לציין על הברייתא דאוכל בשר מליח. וגם מה ענין דצריך למעט משתייתן לזה. לכן נ"ל לפמ"ש המג"א לעיל סימן ש"א ס"ק נ"ח לענין רחיצה, אף דבזמן הזה נשתנה והיה ראוי לאסור, מ"מ כיון דלא גזרו חכמים ישרי, וכמ"ש סוף סימן י"ג בב"י, וא"כ ה"נ נהי דנשתנה, מ"מ כיון דלא גזרו חכמים אין לנו לחדש גזרות.

וצ"ל דס"ל לתוספת דהלכה כרשב"ג דצריך לשנות גם בדבר שלא אסרו, דת"ק נמי מודה לרשב"ג, וכדעת אבי העזרי שבטור. וע"כ בזמן התלמוד דלא היו רגילים לאכול בשר מליח, רק בשר שלא עבר עליו שני ימים, הוי שינוי במה דלא יאכל בערב ט' באב בשר כזה. אבל לדידן צריך לשנות גם בבשר מליח דלא הוי גזרה חדשה דחכמים גזרו לשנות, רק השינוי ישתנה לפי הזמן, ע"כ ציינו דבריהם על דברי רשב"ג, וכתבו וכן צריך למעט בשתייתו, שאם היה רגיל, דהכל מחד טעם, דנהי דת"ק לא הזכיר רק יין, מ"מ מודה דצריך לשנות גם בשתיית שאר משקים, ויין אסר לגמרי.

והמחבר דלא הביא דברי אבי העזרי, מחמת שכתב דרמב"ם לא ס"ל הכי, ולת"ק א"צ לשנות, לכן גם בשר מליח לא אסר רק מחמת מנהג. ולפ"ז להרמ"א בסעיף א' דפסק דגם בשאר משקים צריך למעט ממה שרגיל כתוספת, גם בשר מליח מדין התלמוד אסור. לכן מי שא"א לו לאכול מאכל חלב, יתנו לו בשר עוף או דגים, ולא בשר מליח.

סעיף י': אם חל תשעה באב באחד בשבת, או שחל בשבת ונדרחה לאחר השבת, אוכל בשר ושותה יין בסעודה המפסקת ומעלה על שלחנו אפילו בסעודת שלמה בעת מלכותו. (מיהו צריך להפסיק מבעוד יום) (סמ"ק):

אכילת בשר בסעודת המפסקת בשבת

סעיף י': אוכל בשר. עיין טור ז"ל, כתב רב שר שלום, ט"ב שחל ביום א' או בשבת ונדרחה, שפיר דמי למיכל בשר, אבל אנו אין רגילין כך, ואפילו בשבת אין אנו אוכלין בשר ושותין יין בסעודה המפסקת. ולשון סמ"ק אנו רגילין בכך, ואף בשבת אין אנו אוכלין בשר וכו'. ונתקשה הב"י בלישנא ואפילו, עיי"ש. והטור חולק,

כיון שנמנע מלאכול בשר ולשתות יין משום אבל הוא, אסור, כדמוכח במ"ק דכל דבר שניכר בו שעושה משום אבל הוא אסור לעשותו בשבת.

ולע"ד גם רב שר שלום הכי ס"ל, אלא דס"ל תינח הרגילין בכל שבת בסעודה שלישית בבשר ויין, אם ימנע עתה יהא ניכר, אבל אנו אין רגילין כך, ואפי' בשבת, היינו בכל השנה אין רגילין אחר סעודת הצהריים לסעוד עוד בבשר ויין, ואפילו בסעודת שלישית בשבת; אין אנו אוכלין בסעודה המפסקת בשבת גם כן, כיון דאינו ניכר, וחשוב דברים שבצנעא.

ובזה א"ש מ"ש אנו אין רגילין, דלפירש הב"י קשה, דמשמע דאינו רגיל אבל לפעמים אוכל ולפעמים לא, ואם נהג כן לאסור משום חורבן הבית למה אכל לפעמים. ועוד דהוה כפל לשון, דהל"ל אנו אין רגילין לאכול בשר ואפי' בשבת. ולפ"ז אותם שבשאר שבתות בסעודה שלישית אין רגילים בבשר ויין רק עתה ממלאם כרסם בבשר ויין, לא יפה עושים, עמג"א סק"ד.

סעיף י"א: מי שקבל עליו תענית שני וחמישי כל ימות השנה, ואירע ערב תשעה באב להיות בשני, ישאל על נדרו או ילזה תעניתו, ופורע: הגה - והנאונים כתבו דמתענה עד אחר תפלת מנחה, ואוכל סעודה המפסקת קודם ביאת השמש (הנהות אשרי ומרדכי ות"ה סימן ע"ה), וכן נוהגין. והוא הדין מי שמתענה תענית חלום (מהר"ל):

המתענה ב' וה' וחל ערב תשעה באב בתוכו

סעיף י"א. הג"ה והנאונים כתבו וכו'. עיין טו"ז הקשה, כיון דקיבל עליו סתם תענית צריך להשלים, כמ"ש סימן תקס"ב ס"ג.

ולע"ד י"ל דחשוב כנדרי שגגות, דהדבר מוכיח אלו היה יודע דערב ט"ב יחול בשני, לא מקבל עליו להשלים יום זה, וכעין מ"ש ביו"ד סימן רל"ב ס"ז וס"ח, עיי"ש. וליכא למימר דלא יתענה כלל ערב ט"ב מה"ט, מכיון דתענית שעות חשוב תענית, אפשר היה מתנה חוץ ערב ט"ב שלא ישלים.

ואפילו את"ל דאין זה מוכיח כהך דיו"ד, והטו"ז שם ס"ק י"ג כתב דבעינן שיהא ידוע לכל הטעות שלו, והכא י"ל כיון דיש מתענין שני ימים ולילה אלא דלזה קשה להתענות כל כך, לא הוי ידוע לכל הטעות שלו.

מ"מ י"ל התם דפירש בפיו האיסור א"א לבטל מכח טעות רק בידוע לכ"א שיחשב כהוציא אביו בפירש, אבל כאן דתענית שעות נמי חשוב תענית, א"כ אין הטעות סותר דברי פיו, רק מקבל סתם תענית צריך להשלים דסתמא כונתו להשלים,

וכמ"ש במחצית השקל סימן תקס"ב סק"ב, אבל הכא כיון דלזה א"א להתענות שני ימים, אלו ידע לא היה כונתו להשלים יום זה, ומהני כיון דאינו סותר דברי פיו, רק כונתו א"צ שיהא ידוע לכל.

וממה נפשך, אי אמרינן דכונתו להשלים לא הוי דברים שבלב מחמת דאינו רק פירש על קבלתו להתענות בפיו, י"ל דלא הוי דבר מוכיח וידוע לכל, דהרבה מתענים רק לשעות, וכעשרת ימי תשובה וכדומה, ואם כן לא הוי כפירש בפיו הכונה להשלים, ומ"מ צריך שישלים, ומהני האומדן דעת דידוע לו שלא היה מקבל עליו להשלים ערב ט"ב, אף דאין זה ידוע לכל, דגם כונתו להשלים אינו ידוע ומוכיח לכל. ואם אמרינן מש"ה צריך להשלים דאנן סהדי דכונתו להשלים והוי כפירש בפיו, א"כ י"ל לולא דאנן סהדי בהכי לא הוי מחויב להשלים, וא"כ בערב ט"ב ליכא למימר אנן סהדי אלו ידע, מ"מ היה כונתו להשלים, ממילא לא חשוב כפירש להשלים גם ערב ט"ב, ודו"ק מאד.

סימן תקנ"ג

סעיף ב'. בהג"ה ונהגו שלא ללמוד בערב ט"ב מחצות.

ללמוד ערב שבת שחל בו תשעה באב

סעיף ב'. בהג"ה ונהגו שלא ללמוד בערב ט"ב מחצות. נ"ל בנדחה ט"ב ליום א', מותר בערב שבת קודש, דמבואר במהרי"ל כיון שנדחה אין עליה דין ט"ב, וכ"ד המחבר בסימן תקנ"א ס"ד, והי"א שם מודים לדינא, רק נהגו. ועיין שערי תשובה סק"ה, משמע דמותר.

סימן תקנ"ד

סעיף ה': עוברות ומיניקות מתענות במ' באב בדרך שמתענות ומשלימות ביום כפור;

לרפאות חסר דעת - חשוב פקוח נפש

מג"א סק"ח. ומתרפא מיום אל יום מותר וכו', בהגהת לבושי שרד כתב שיש סכנה אם יתענה, ובפרמ"ג כתב ואם יש סכנה אפילו ביוה"כ לא יתענה, עיי"ש.

ה. וז"ל מג"א: מי שהיה חסר דעה ונתרפא מיום אל יום, מותר בבשר ויין כל ימי השבוע, ולא יתענה בט"ב (מהרי"ל):

וודאי אינו ר"ל סכנת מות, דזה אצ"ל ואינו ענין לכאן, אלא די"ל אם יש סכנה שלא יתרפא מחסרון דעתו, וקמ"ל דזה ג"כ חשוב סכנה. ומהרי"ל דמתיר בט"ב אפילו אינו סכנה דלא כלבושי שרד. ומ"מ מדברי שניהם למדנו, דלרפאות חסר דעת חשוב פקוח נפש.

סעיף ו': חיה כל שלשים יום, וכן חולה שהוא צריך לאכול, אין צריך אומר אלא מאכילין אותו מיד, דבמקום חולי לא גזרו רבנן: הגה - ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול שהיה לחוש לסכנה, והמיקל לא הפסיד:

חיה ל' יום - בזה"ז שהדורות חלשים

סעיף ו': בהג"ה ומיהו נוהגין להתענות. עיין שו"ת בשמים ראש סימן צ"א ז"ל, חיה כל ל' יום אינה מתענה בט"ב, וכן הכריעו רמ"ה והרמב"ן ז"ל, והם כדאי לסמוך עליהם, אלא שבאשכנז שהן בעלי כח יותר מתענות אפילו בצום גדלי' וי"ז בתמוז ויו"ד בטבת, ולא מיחו בהן חכמים, אבל במדינות הללו הן חלושות ואין להחמיר חנם, עכ"ל.

וא"כ כ"ש עכשיו שהדורות חלשים יותר ויותר, ומשמע דיש למחות בהן מלהתענות, דהא מפני שהיו בעלי כח לא מיחו בידם חכמים.

סימן תקנ"ה

סעיף א': נוהגים שלא להניח תפילין בתשעה באב שחרית

ביאור רב האי גאון - אבל שחל ז' שלו בט"ב

סעיף א'. שלא להניח תפילין.

עטו"ז מ"ש בישוב דברי רב האי גאון. ולע"ד לפמ"ש ביו"ד סימן שפ"ח ס"ב, דבשעת הספד ובכי לא יניח לתפילין, ושם סימן שצ"ד דשלשה לבכי שבעה

ו. ז"ל הטור: כתב רבינו האי אבל שחל יום ז' שלו בט"ב מה שהוא אסור בט"ב כגון רחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה עומד באיסורו כל היום אבל דברים המותרים בו ואסורין באבל כגון עיטוף וכפיית המטה והסרת תפילין הרשות בידו אם רצה להמתין עד הערב ימתין ואם רצה להסיר מנהג אבילות מיד יעשה והביא ראיה הרמב"ם ז"ל מדבריו שט"ב מותר בתפילין ואיני מבין מ"ש דברים המותרין בו ואסורין באבל כגון סילוק תפילין שהרי גם אבל מותר מיום ראשון ואילך:

הט"ז הביא תי' הב"י והקשה עליו, ומסיק וז"ל: ונלע"ד לפרש דבודאי יפה כתב ב"י בזה דמיירי בחליצת תפילין אחר שבאו פנים חדשות אלא במה שכתב ב"י שסובר כר"י זהו מן הנמנע שהרי בהדיא אמר עולא הלכה כר"א בחליצה פ"י בבאו פנים חדשות אינו חולץ וכן הקשה מו"ח ז"ל על

להספד, ובסימן שצ"ה שם מבואר דמקצת יום שביעי ככולו, א"כ אסור להסיר התפילין בשביעי כדי להספיד, וחידוש רב האי גאון דבט"ב רשות בידו, דכולו יומא ההיא קבוע לבכיה והספד, כמ"ש טו"ז לקמן סימן תקנ"ט סק"ו.

סימן תקנ"ו

סעיף א': ליל ת"ב שחל באחד בשבת, כשרואה הנר אומר: בורא מאורי האש; ואין מברך על הבשמים. ובליל מוצאי תשעה באב מבדיל על הכוס ואינו מברך, לא על הנר ולא על הבשמים:

ביאור הרמב"ן דלא יבדיל – בט"ב שחל ביום א'

סעיף א'. מבדיל על הכוס. הב"ח הביא בשם רי"ו, שלא יכניס עצמו בספק ברכה לבטלה, ושכן עיקר כרמב"ן. ולכאורה קשה, הא הב"ח גופא פסק לעיל סימן רצ"ט דמי שלא הבדיל במ"ש מבדיל עד סוף יום שלישי. וצ"ל דס"ל דעיקר כמ"ש הרמב"ן, דאפילו למ"ד מבדיל והולך כל השבת כולה, ה"מ היכא דמוצאי שבת חזיא לאבדולי, אבל היכא דמוצאי שבת לא חזי ליה, לא מבדיל בלא זמניה, משום כל שאינו ראוי לבילה בילה מעכבת בו.

ולכאורה קשה ממ"ש הב"ח לעיל סימן ל"ב סי"ג, בנמצא דבוק אות לאות בספר תורה בשבת אין להוציא אחרת, כיון דראוי לגרור רק איסור שבת רביע עליה חשוב ראוי לבילה, וה"נ ראוי לשתות רק איסור ט"ב רביע עליה, וצ"ל כמ"ש

זה אלא דנ"ל דהא דפליגי ר"א ור"י בחליצה היינו אם הוא מחויב לחלוץ דר"א ס"ל אינו מחויב לחלוץ ור"י ס"ל חייב לחלוץ וא"כ מי שרוצה להחמיר על עצמו ולחלוץ מצי למיעבד הכי דהכי איתא בהדיא שם בדף כ"א בכמה דברים ודלמא מלתא יתירתא עביד בכמה דברים וא"כ יתבארו דברי רבינו האי בדרך זה דכבר קי"ל ביום ז' דמקצתו הוא ככולו ובדברים האסורים בט"ב ודאי אסור כל היום עד הלילה וע"כ אמר רבינו האי דבענין האסור מחמת ט"ב ומחמת אבל אסור כל היום ול"מ כאן מקצתו ככולו כיון דמצד ט"ב אסור כל היום והיא גופא קמ"ל דבט"ב אסור כל היום מה שאסור בו אבל בדברים שמוותרים מחמת ט"ב ואסורים מחמת אבל כגון עיטוף וכפיית מטה והסרת תפילין לר"י ונ"מ במי שהוא רוצה לעשות מלתא יתירתא שנהגו לחלוץ תפילין כל ימי האבילות וא"כ בזה הדבר יש ב' סברות הא' כיון דמצד אבילות מותר מיד פ' לאחר שעמדו המנחמים ה"נ מותר ביום ז' זה שהוא ט"ב ויש סברה אחרת כיון דבזה היום יש איסור באיסורי ט"ב עד הלילה נמשך זה גם להאיסורים מחמת אבילות אע"ג דבזימנא אחריתא הוה מקצתו ככולו מ"מ בזה היום נמשך האיסור כל היום בזה אמר רבינו האי הרשות בידו אם רוצה להמתין ר"ל ענין איסור שלו שרוצה להמשיכו עד הערב ימתין ויש לו טעם כיון דאיסור ט"ב נמשך עד הלילה ה"נ נמשך איסור אבילות ביום זה ואם רוצה להסיר מנהג אבילות מיד פ' אחר שעמדו המנחמים יכול לעשות כן אע"פ שאיסור ט"ב נמשך עד הלילה מ"מ אינו גורר עמו איסור אבילות זה נ"ל נכון מאוד בפירוש דברי רבינו האי:

המשבצות שם ס"ק ח"י, דהיינו דוקא אם ראוי לגרור כשיעבור שבת, עיי"ש, והכא כשיעבור ט"ב אינו ראוי להבדיל דעבר זמנה, דמה דמבדיל כל השבת הוא רק כשראוי להבדיל במוצאי שבת לרמב"ן, דזה בזה תליא, ועמ"ש לעיל סימן ל"ב סעיף ח"י.

סימן תקנ"ט

סעיף ו': אם יש אבל בעיר, הולך בלילה לבית הבנסת וגם ביום עד שיגמרו הקינות:

בד"ן אונן בביהכ"נ בקינות

סעיף ו'. באר היטב סק"י, אונן אסור בלילה, ולמחר נכנס ויושב בביהכנ"ס עד שמשלימין הקינות. ובא"ר ז"ל, כתב מי"ט, אונן אסור בלילה, ולמחר נכנס ויושב בביהכנ"ס עד שמשלימין הקינות, מהריא"ק. ונ"ל דוקא אחר הקבורה, וכן הורתי, עכ"ל.

ולשון מהריא"ק לא משמע הכי, דא"כ תו אינו אונן. וגם לפ"ז אין חילוק לילה ויום גורם, אלא הל"ל אונן אסור. ואפשר מהאי טעמא השמיט באר היטב דברי מי"ט.

סימן תק"ס

סעיף א': משחרב בית המקדש, תקנו חכמים שהיו באותו הדור שאין בונים לעולם בנין מסוייד ומבוירר בבנין המלכים, אלא טח ביתו בטיט וסד בסיד ומשייר מקום אמה על אמה כנגד הפתח בלא סיד;

שיעור שויר אמה על אמה – שלא כנגד הפתח

סעיף א'. אמה כנגד הפתח. בפרק חזקת הבתים דף נ"ג ע"ב, איתא כה"ג למחזיק בנכסי גר דאם סייד בו קנאו, ואמר רב יוסף וכמה אמה, אמר רב חסדא וכנגד הפתח. פירש רשב"ם דשלא כנגד הפתח בעי טפי מאמה. ובחור"מ סימן ער"ה סי"ג, לשון השו"ע אמה אחת או יותר כנגד הפתח, וכתב הסמ"ע בסק"כ דשלא כנגד הפתח לא סגי באמה. ותמוה איך כתב כן על הש"ע דכתב או יותר כנגד הפתח, הרי גם ביותר צריך כנגד הפתח. ומצאתי בלח"ם פ"ב מזכיה סוף ה"ג, תמה כן על

הרב המגיד שהביא דברי רשב"ם על הרמב"ם שכתב נמי כגון אמה או יתר כנגד הפתח, וכ"כ הרב ב"י בטור חו"מ, והובא נמי בפרישה שם, דרמב"ם ורשב"ם פליגי.

ואפשר לומר דגם לרמב"ם אם סייד הרבה משיעור אמה א"צ כנגד הפתח, והאי יתר יש לו שיעור, וכאותה דבחז"מ סי' רי"ח ס"ח, דעד חלק מן כ"ד נכלל בלשון יתר ונטפל לשיעור שפירש, וה"נ אם יש יותר מאצבע על האמה אינו בכלל האמה וא"צ נגד הפתח.

ויש להכריח כן, דהא יש לדקדק, מנ"ל לרשב"ם דטפי מאמה לא צריך נגד הפתח, וצ"ל מדאמר רב חסדא וכנגד הפתח, דקאי אדברי רב יוסף דהצריך אמה, ולא אמר רב חסדא כנגד הפתח אגוף מימרא דר' אלעזר, וע"כ דרק באמה מצריך נגד הפתח. ואם כן לרמב"ם דגם ביתר מאמה צריך כנגד הפתח הדר קושיא לדוכתיה, וע"כ כמ"ש, ונתישבו דברי ה"ה וסמ"ע. ומ"מ צריך לי עיון, מאין הוציא הרמב"ם זה דיתר נמי דינא הכי.

והנה גם כאן אמר רב יוסף ורב חסדא כן. ולרשב"ם ביתר מאמה א"צ נגד הפתח, וכ"ד נמוקי יוסף בחזקת הבתים, ורי"ו לענין חזקה בנכסי הגר, ונראה דה"ה הכא, דחד לישנא וחד טעמא לתרוייהו, ואם הוא יותר מאצבע על אמה די"ל גם לרמב"ם א"צ נגד הפתח, יש מקום להקל לע"ד. ובשו"ת גור אריה יהודא חלק או"ח סימן ל"ג פסק ג"כ דאם שייר יתר מאמה אף שלא כנגד הפתח יוצא ידי חובתו.

וי"ל עוד דברי הסמ"ע, כשנדייק מה דסיים לא סגי באמה על אמה, ובשו"ע שם לא נזכר רק אמה, והל"ל לא סגי באמה. אמנם י"ל או יתר ר"ל על דרך שכתב הרדב"ז והוא במג"א לקמן תרמ"ח סק"ג, וה"נ צריך מרובע, וכמ"ש הפרמ"ג וכשהוא ארוך וקטן לא מצטרף, ואזי הוא יותר על כרחך, ומ"מ צריך כנגד הפתח, כיון שאין היתר מרובע וליכא ריבוע רק אמה על אמה, וזה כונת הסמ"ע דשלא כנגד הפתח לא סגי באמה על אמה רק צריך להיות יותר באורך ורוחב. וגם דברי הרב המגיד י"ל כן, ומ"ש טפי מאמה בעי, כונתו באורך ורוחב.

ולהמג"א הנ"ל, כתב הרמב"ם או יותר לומר, דבלוקח גם כה"ג לא קנה, וכמ"ש בתחלת ההלכה. ומזה הוכחה לרדב"ז דמוכח שבין הבין הרב המגיד וסמ"ע. ובהלכות תענית לא כתב או יותר, כיון דעל כרחך משייר וצריך מרובע למה משייר באורך יותר, ע"כ כתב אמה על אמה לבאר דצריך מרובע, משא"כ בהלכות זכיה דמצייר לנוי אפשר דארוך יותר דכך הוא המדה של הציור, עכצ"ל או יותר, ואצ"ל אמה על אמה.

שיור אמה על אמה בסיד שלנו

בטו"ז סק"א, האריך בביאור דברי רמב"ם וטור. ולע"ד מקור דברי רמב"ם מתוספתא פט"ו דסוטה ז"ל, בפולמיס של טיטוס גזרו על עטרות כלות ושלא ילמד את בנו יונית וכו' ושלא לסוד את ביתו בסיד בביצת הסיד, אם ערב בו תבן או חול מותר וכו', פולמס האחרון גזרו וכו', משחרב וכו', סד אדם את ביתו בסיד ומשייר דבר מועט זכר לירושלים, עכ"ל.

וביאור ביצת הסיד איתא בשבת דף פ' ע"ב בפ' רש"י, דההוא סיד נגבל במים ועב, ויש סיד חבוט הנימוח במים הרבה, ובערוך ערך ב"ץ פירש נמי דהוא סיד עשוי כביצה והוא חזק. וס"ל לרמב"ם דהם שני גזרות, גזרה אחד שלא לטוח ביתו בביצת הסיד במקום טיט, כי הוא עב וחזק, ובזה לא מהני שיור אמה, וגזרה שניה שלא לסוד כל ביתו בסיד אף כשטח בטיט, רק סד בסיד הנימוח במים והוא רק כצבע כדי ללבן הכתלים וצריך שיור אמה. וע"כ בתקנה זאת לא תנו תוספתא ביצת סיד ואפשר דלא ניתקן כלל בפ"א, דתקנה ראשונה היתה בפולמיס ראשון של טיטוס כשגזרו על עטרות כלות ולימוד חכמת יונית וכמבואר במשנה סוף סוטה, ותקנה שניה דשיור אמה היה כשחרב הבית.

ואף דכתב הרמב"ם משחרב בהמ"ק תקנו וכו', הוא כדי לכלול שתי התקנות, או משות דבסבת החורבן ניתקן כשהתחיל המלחמות, לכן לא דק בזה דהא כתב שם בהט"ו אח"כ גזרו על עטרות חתנים וכן גזרו על עטרות כלות, והרי מבואר במשנה בסוטה דף מ"ט, דעל עטרות חתנים גזרו בפולמיס של אספסיינוס, ובפולמיס טיטוס גזרו על עטרות כלות, וזה היה קודם פולמוס האחרון שחברו הבית, וצ"ע בזה.

והטור ס"ל כשתקנו לשייר אמה הותר לסיד בביצת הסיד, וא"צ לטוח בטיט. וזהו שדייק דבתר הך ברייתא דלא יסיד ביתו בסיד, מסיק סד ביתו בסיד ומשייר בו אמה, אלמא ע"י שיור אמה מותר כל מיני סיד היינו אפילו לטיח בביצת הסיד, וא"ש לשון מסיק דכתב הטור אף דלאו פלוגתא הוא, וגם לשון כל מיני סיד. ולטו"ז לא נתיישב זה על נכון.

ולולא דמסתפינא, ה"א להמליץ בעד העולם דלא נהגו לשייר אמה, כיון דמבואר בתוספתא דהך סיד היינו ביצד הסיד, ובגמרא הובא סיד סתם, ה"נ בברייתא שניה מיירי בביצת סיד, אבל כשטח תחלה בטיט או בטרכסיד דהיינו סיד וחול, אף דסד אח"כ בסיד מחוי במים, אין בכך כלום, אלא כיון דראשונים כולם לא ס"ל הכי, חלילה להקל מחמת סמך זה.

פירוש כנגד הפתח

בשערי תשובה כתב, בכל דוכתא בלשון ש"ס, נגד היינו נוכח, עכ"ל. אבל בהלכות קטנות (לר"י חאגיז) שאלה רכ"ו כתב, דאשכחן כנגד שרצונו לומר בצדו, כגון ההוא דפרק תפלת השחר אל יתפלל תלמוד לא לפני רבו ולא לאחורו רבו ולא כנגד רבו, ועיין באו"ח סימן צדי"ק.

בעזהש"ת

מגילת איכה

עם פירוש הערך ש"י

פירוש רבינו על איכה הוא חיבור יסודי, שמלבד מוסדות העמוקים בחורבן ביהמ"ק וימי בין המצרים, בו כלל רבינו ברוב גאונותו יסודות הדת בכל הענינים בעבודת השי"ת, בלימוד התורה, בקיום המצות, עבודת התפילה, תשובה על החטאים, ופרישות מעוה"ז, ועוד ועוד.

וזכות גדול להגיש חיבור זה לעולם התורה.

א אֵיכָה | יֵשְׁבָה בְּדָד הָעִיר רַבֹּתִי עִם הֵיטָה בְּאַלְמָנָה רַבֹּתִי
בְּגוֹיִם שָׂרְתִי בְּמִדִּינֹת הֵיטָה לָּמָס: ב בָּבו תִּבְכֶּה בְּלֵילָה

רש"י

ואני באני לפרש לשון המקרא כמשמעו. היתה כאלמנה ולא אלמנה ממש אלא כאשה שהלך בעלה למדינת הים ודעמו לחזור אצלה. (ג) בכו תבכה שתי זכויות על שתי חורבנין. בלילה שהמקדש נשרף בלילה דאמר מר לעת ערב הציחו זו את האור, דבר אחר בלילה לילה של זכיית מרגלים צתשעה באב גרמה להם, דבר אחר בלילה שכל הצוה

א (א) איכה ישבה בדד ירמיה כחז ספר קינות היא המגלה אשר שרף יהויקים על האח אשר על האש והיו זה שלש אל"ף ציטו"ת איכה ישבה איכה יעיב איכה יועם שוב הוסיף עליו אני הגבר שהוא שלש אל"ף ציט ו"ת שנאמר (ירמיה לו) ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהמה שלש כנגד שלש. בדד גלמוד מיושציה. רבתי עם יו"ד ימירה כמו רבת עם שהיתה עמה רב יש מדרשי אגדה הרבה

ערך ש"י טז

עבור ההמון עם צער הגלות הוא מפני המס, ולת"ח הוא מפני גלות השכינה

או יאמר, כי הת"ח פטורים ממסים, וכמו שדרשו חכז"ל בב"ב (ח). אף חובב עמים כל קדושו בידך (דברים לג, ג) ואתה שומרם ואינם נותנים מס, והנה עכ"פ נסתלק מהם הש"י ואינו עמהם כמקדם בעת בנין הבית, והם החשובים מצד עצמם, אבל גם המון עם אם כי אינם חשובים נגד התלמידי חכמים, חשובים הם נגד אומות העולם, והם אף שלא היו דבקים עם הש"י עכ"פ לא היו למס.

וע"כ קודם קונן על התלמידי חכמים שהמה רבתי עם הגדולים וחשובים שבעם ורבים, היתה כאלמנה, ולא אלמנה ממש כי עדיין דבקים בו אבל אינו כמו בעת בית המקדש, ועל המון עם קונן שהם (אם) [עם] פחותים נגד הת"ח, עכ"פ רבתי בגוים שרתי במדינות היו ואיך עתה היו למס, כי המה המוטל עליהם עול המס.

איכה ישבה בדד, העיר רבתי עם, היתה כאלמנה, רבתי בגוים שרתי במדינות, היתה למס.

גודל צער מחמת חשיבות כלל ישראל

להבין כפל לשון במ"ש. דהנה יש חשוב מצד עצמו, ויש חשוב רק מצד זולתו, ויש בעצמו חשוב אבל למרד זולתו לא יחשב, כמו שדורשין בנח לגנאי (רש"י בראשית ו, ט). והנה דרך משל אם אחד יש לו אשה חשובה מצד עצמה ומניחה גלמודה כאלמנה הלא יפלא, ואם יש לו שפחה וממשיל השפחה עוד עליה הלא יפלא יותר.

וזה שאמר רבתי עם מצד עצמה בחכמה, ויו"ד יתירה מורה על חכמה כנודע, כי חכמים מאד היו היתה כאלמנה, ואם תמצא לומר מחמת שחטאו ואינם חשובים בעצם, עכ"פ רבתי בגוים טובים מהם וחשובים מהם, ולא עוד אלא אף גם זאת שרתי במדינות היתה למס, ושפחה כי תירש גבירתה.

וְדַמְעָתָהּ עַל לַחֲיָהּ אֵין לָהּ מִנְחָם מִכָּל־אֲהֻבֶיהָ בְּלִירְעִיָהּ בְּגִדּוֹ
כִּי הָיוּ לָהּ לְאִיְבֹיִם: ג גַּלְתָּהּ יְהוּדָה מֵעֵנִי וּמִרְבַּע עֲבֹדָה הִיא
יֹשְׁבֶה בְּגוֹיִם לֹא מִצָּאָה מְנוּחַ בְּלִירְדָפֶיהָ הַשִּׁיגוּהָ בֵּין הַמִּצָּרִים:

רש"י

ודמעתה על לחיה ממון שהיא נוסה ממני. כל רעיה לואציה. (ג) גלתה יהודה מאלה. מעני מחמת עוני. ומרוב עבודה שהכנידו עליה כשדים. היא יושבה בגוים וצמקום שגלתה ושנה שם לא מלאה מנוח. בין המצרים שיש גוצה מכלן ומכלן ואין מקום לנוס. המצרים גזולים של שדה וכרם ומדרש

ערך ש"י טו

וע"כ אמר בכו תבכה בלילה וכו', כי אין בכיות ת"ח וצדיקי הדור בגדר אחד עם בכיות המון עם, כי המון עם בוכים על ענין העבדות והמס והת"ח על גלות השכינה, ע"כ יחד בכה לכל כת בפני עצמה.

עזותם (ב"ר כא, כא), אבל העוני מסוגל לשניהם, כי עני אינו סובל גיהנם כמו שאמרו חז"ל (עירובין מא:), גם אין לו עזות כי עשיר לבד יענה עזות (משלי יח כג), אבל כאן יחדיו נצמדו גלו, וגם עניים היו כפרש"י, וא"כ למה גלו.

ודמעתה על לחיה אין לה מנחם.

סיבת הגלות מחמת שלא רחצו מחצם בדמעות של תשובה

כי נודע אשר מסוגל לרחוץ בדמעות את מצחו ובזה מעביר רשימת העונות מעל מצחו (ר"ח שער היראה פ"ט), אבל אל"כ הכרת פניהם ענתה בם ומקטרגים עליו למעלה, וכשיש מקטרגים למעלה כן למטה כנודע.

והיינו ודמעתה על לחיה ולא רחצו מצחם בהדמעות, ע"כ אין לה מנחם מכל אוהביה מחמת רשימת עונות הניכר במצחם ר"ל.

גלתה יהודה מעוני.

גודל החטא שלא הועילה עוני למנוע עונש הגלות כי הגלות בירר אברהם אבינו ע"ה כדי לפטור מגיהנם גם הגלות כדי להתיש

מפני שלא עמדו בנסיון העושר נגרם להם שירדו מנכסיהם והביא לידי ביטול תורה

או יאמר, כי מבואר בדברי חכז"ל (חגיגה ה:) כי גלות בית ראשון עקרו על בטול תורה, והנה כל המבטל תורה מעושר סופו מבטלה מעוני (אבות פ"ד מ"א), והבטול מעושר בא ע"י רוב עבודה ועסקים שיש לו, וע"כ אמר גלתה יהודה מעוני, שבטלו התורה מחמת עניות, אלא שהיה להם בעושרם ועי"כ בטלו אח"כ מעוני וגלו.

היא יושבה בגוים לא מצאה מנוח כל רודפיה השיגוה בין המצרים.

צרות הגלות הוא לעורר לנו שאין כאן מקומינו ולצפות על הגאולה

יובן דרך משל, למלך שהיה לו שני בנים אחד חכם ואחד אינו חכם,

דְּרָכֵי צִיּוֹן אֲבִילוֹת מִבְּלִי בָּאִי מוֹעֵד כָּל־שַׁעְרֶיהָ שׁוֹמְמִין כְּהִנִּיָּה
נֶאֱנָחִים בְּתוֹלְתֶיהָ נוֹגָת וְהִיא מֵר־לָהּ: הָיָה צָרָהּ לְרֹאשׁ אֹיְבֶיהָ
שָׁלוֹ בִּיְיָהוּה הוֹנָה עַל רַב־פְּשָׁעֶיהָ עוֹלָלֶיהָ הִלְכוּ שָׁבִי לִפְנֵי־צָר:

רש"י

אגדה צין שצעה עשר צמחון למשעה צאצ. (ד) באי מועד עולי רגלים. נוגות לשון יגון ואין שורש צמיצה
אלא הגימ"ל לצדה. (ה) שלו יושבים בשלוה. הוגה
הדאיכה והוא לשון יגון.

ערך ש"י סא

וסרחו עליו והגלם לארץ נכריה, והנה
החכם דעתו לחזור ולא ביקש לו כלל
שם ישיבת קבע וידע כי הוא גר בארץ
נכרי', אבל השני שכח בית אביו וביקש
לישב בשלוה ובקביעות, והמלך בראותו
מחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, גירה עליו
אויבים לדחותו ממקום למקום ולצערו
למען ישים על לבו ולבקש מלפני אביו
להשיבו אצלו. כן הדבר, כי לא די
גלותינו לארץ נכרי' אלא רבו כמו רבו
הצרות וגזירות ר"ל, וכמה פעמים היה
גירוש ר"ל, וכל זאת למען לא נשכח
כי אין זה מקומינו לישב ישיבת קבע,
ולמען נתחנן אל אבינו להשיבנו לפניו.

דרכי ציון אבילות מבלי באי מועד, כל
שעריה שוממין כהניה נאנחים, בתולותיה
נוגות והיא מר לה.

האבילות הוא על העדר הקדושה, ועל חילול הקודש
דרכי ציון אבילות על העדר קדושה, מבלי
באי מועד, כל שעריה שהיו מקודשין
יותר עכשיו שוממין על העדר קדושה
כהניה שמרגישין יותר, נאנחים, בתולותיה
שאין להם הבנה והרגשה כל כך רק נוגות,
וכל זה על העדר שמחה וקדושה, אבל
והיא בעצמה, מר לה, כי לא די על העדר
קדושה, אלא שבאו בה פריצים ושמו שם
בית תפלות שלהם, ודייק והיא מר לה
דייקא, כי שפך חמתו על עצים ואבנים
למען יקל על ישראל.

היו צריה לראש אויביה שלו, כי ד' הוגה
על רוב פשעיה.

כנסת ישראל מתכוננת שהצרות אינם במקרה רק
להתחרט על העוונות

אמר כי צריה בפועל היו לראש, אבל
אויביה לבד ואינם מצירים להם

וכבר אמרו חז"ל (סנהדרין קה.) כשגלו ישראל
אמרו המון עם, עבד שגרשו רבו כלום
יש לו לזה על זה, והשיבם הקב"ה איה
ספר כריתות אמכם, ואם לא בחימה שפוכה
אמלך עליכם, והיינו היא ישיבה בגוים,
וכמו וישב יעקב (עי' רש"י ר"פ וישב), היא
בקשה לישב שם בשלוה ובקביעות, וע"כ
אמר היא כי חסרון המנוחה לא מצד עצמה,
כבן החכם שאינו רוצה כלל לנוח ולישב
בארץ נכריה, רק היא ישיבה בגוים, אלא
לא מצאה מנוח, אף אחר החפוש והבקשה

וַיֵּצֵא מִן בֵּית מִבְּתֵי קְרִי צִיּוֹן כָּל־הַדָּרָה הִינִי שְׂרִיָּה בְּאֵילִים
לֹא־מִצְאוֹ מְרֻעָה וַיֵּלְכוּ בְּלֹא־כֶחַ לִפְנֵי רוּחָהּ: ז זְכָרָה יְרוּשָׁלַם

רש"י

(ו) כאילים לא מצאו מרעה כאילים אשר לא מנאו מרעה שאין להם כח לנרות שהחלש כחם נרעב. לפני רודף כל רודף שנמקרא חסר וזה מלא שנרדפו רדיפה שלימה על כן יסד הפייט מלא רודפתי ומסרה שנת גאולי, שנת גאלי נאה חסר כמי. (ז) זכרה ירושלם בגלותה.

ערך ש"י טו

עליו באמת שלא ישוב לכסלו, ולא ישוב עוד באמת לכסלה, וזה יהא של האדם. אבל מה שמלאים חרטה לבד, אינו שלהם, כי ד' הוגה. וזה פירוש הפסוק לבד.

ויצא מן בית ציון כל הדרה.

כשגלו תינוקות של בית רבן אז גלה שכינה עמהם כי כל מקום שגלו שכינה עמהם, והיא נתינת טעם על היו צריה לראש מחמת ששכינה עם ישראל כנודע (שער מאמרי רז"ל), על כן היו צריה לראש על שאר אומות העולם, וע"כ אמר בוא"ו מוסיף על ענין וטעם ראשון על היו צריה לראש, והשכינה הדרה של ציון.

אכן השכינה דביקה יותר בעוללים שאין בהם חטא ומפי עוללים ויונקים יסדת עוז (ע"פ תהלים ו), ע"כ כיון שעולליה הלכו שבי לפני צר מיד ויצא מן בית ציון כל הדרה יצאה השכינה עמהם, וע"כ היו שריה כאילים לא מצאו מרעה, כי השפיע נשפע במקום השכינה שהיתה עם העוללים לפני צר, וע"כ וילכו בלא כח לפני רודף.

אינם ראשים, רק שלו, יושבים בשלוה, כל זה למען ישימו אל לבם כי פשעם גדול, וברצון המקום ב"ה צרים להם ואינו במקרה, ועל ידי כן ידאבו יותר על הפשעים מעל הצרות. וזה כי ד' ברחמיו הוגה - הדאיבה, על רוב פשעיה - שיתחרטו וידאגו על הפשעים לא על הצרות, ועל כן עשה ככה.

ובמדרש (א, לב) יכול על מגן ת"ל וכו', פירוש יכול לא הועיל כלום, כמו אסיא דמגן במגן מגן שויא, ור"ל יכול לחנם עשה ככה ועדיין תולים במקרה, ת"ל על רוב פשעיה, כי הועיל והועיל, כי כל יגונם על הפשעים, ומתחרטים על מה שפשעו, ולא יגונם על הצרות ר"ל.

החרטה על העבירה מתייחסת אל האדם רק ע"י עויבת החטא וקבלה לעתיד

או יאמר, כי פושעי ישראל מלאים חרטה, ת"ל כי ד' הוגה על רוב פשעיה, כי מה שהם מלאים חרטה ודואבים על הפשעים מאת ד' היתה זאת, והיא אתערותא דלעילא לעוררם על התשובה, אבל עיקר התשובה אחר שבא לו הרהור תשובה להתודות ולקבל

יְמֵי עֲנִיָּה וּמְרוּדִיָּה בְּלִי מַחְמְדִּיָּה אֲשֶׁר הָיוּ מִיָּמַי קָדָם בְּנִפְלֵ
עֲמָה בִּיד־צָר וְאֵין עֲזֹרָה לָּהּ רְאוּתָה צָרִים שָׁחֲקוּ עָלַי מִשְׁבַּתָּהּ:
ח חֲטָא חֲטָאָה יְרוּשָׁלַם עַל־כֵּן לִנְדָה חִתָּה בְּלִי־מַכְבְּדִיָּה
הוֹלִילוּתָהּ בִּירְאוֹ עֲרֻתָּהּ גַּם־הִיא נֶאֱנָחָה וַתֵּשֶׁב אַחֲזֹר: ט מְטָאָתָהּ

רש"י

וימים טוֹבִים ושומטים נשבעים והיו האומות
משחקים עליהם ואומרים שוטים צל־נכס לא שמרתם
ועשיתם צל־נכס תשמרון. (ח) לנידה לגולה לשון נע
ונד אישמוצ"ר צלע"ו. ערותה קלונה. נאנחה לשון
נפעלה שושפיר"ר צלע"ו. שמוצ"ו כי נאנחה אנו
הוא שם דבר שושפוריר"א. (ט) מוטאתה

ימי עניה וימי מרודיה לדי עוני. ומרודיה
הוא לשון צער כמו (שופטים יא) וירדתי על ההרים
(ספלים נה) ארד צמיחי ואהימה. כל מחמדיה וזכרה
כל טוב מחמדיה שמימי קדם. שחקו על משבתיה
שמחו על שביעת משושה חנה חדשה ושבתה ומ"א
דורשו צל־נכס אחר שהיו שוכנים בגולה בשבתות

ערך שי"י טז

חטא חטאה ירושלים, על כן לנידה היתה,
כל מכבדיה הוֹלִילוּתָהּ כי ראו ערותה, גם
היא נאנחה ותשב אחור.

זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה, כל
מחמדיה אשר היו מימי קדם.

שבע מצות בני נח אין עליהם מודעה רבה

עבר ושנה נעשית לו כהיתר וחזור לסורו אף אחר
ששב

כי חז"ל אמרו (ראה שבת פח.). ויתיצבו
בתחתית ההר (שמות יט, ח) שכפה
עליהם ההר כגיגית, מכאן מודעה רבה
לאורייתא. והקשו המפרשים א"כ למה
גלו ונענשו כל כך, אבל לא קשה מידי,
כי עברו על שבע מצות שנצטוו אדם
הראשון וקיבל ברצון, ועבודה זרה בכללה,
וגזל ושפיכות דמים וכדומה.

כי עבר ושנה נעשה לו כהיתר, והטעם
נ"ל כי נודע, בחטא ראשון הוא
מתקרב אל הס"א, ובחטא שני נכתם
האבר שחטא ופגם בו בכתם הטומאה,
וע"כ תשובתו קשה, כי אף שמתחרט
באיזו פעם, אבל חוזר אח"כ מחמת
שנדמה לו כהיתר.

והנה דרשו חז"ל חדש ימינו כקדם, כימי
אדם הראשון (מד"ר איכה ה, ד), והיינו
זכרה ירושלים ימי עניה ומרודיה כל
מחמדיה, המצות הנחמדים מזהב ומפז
רב, כמו שפרש"י בסמוך, על ידו, פרש
צר על כל מחמדיה וזכרה כל מחמדיה,
המצות שהיו מימי קדם מאדם הראשון
שנענשו עליהם.

והיינו חטא חטאה ירושלים, שני פעמים,
על כן לנידה היתה, נטמאת בכתם
הטומאה ששורה על החוטא, גם היא
נאנחה, על חטאה, אבל וחשב אחור לחזור
ולחטוא, כמו נזורו אחור (ישעיה א, ד),
למקום הס"א שהיא באחור.

בְּשׁוּלִיָּה לֹא זָכְרָה אַחֲרֵיתָהּ וַתִּתֵּרַד פְּלָאִים אֵין מְנַחֵם לָהּ רֵאָה
יִחְנֶה אֶת־עֲנִי בִּי הַגְדִּיל אוֹיֵב: יִדּוּ פֶרֶשׁ צֹר עַל כָּל־מַחְמַדֶּיהָ

רש"י

נפלאות פלאים הרצה שהכל מפליאים שאירע לה
מה שלא אירע לכל עיר. (י) ידו פרש צר עמון
ומואב. על כל מחמדיה ספרי מורות שנאמר זהם
(מהלים יט) הנחמדים מזהב הכל נפנו לצו כסף

בשוליה לשון גנאי הוא דם נדומה ניכר בשולי
נגדיה כלומר חטאותיה גלויין, הרצה עשאתן בגלוי.
לא זכרה אחרייתה כשהיו חוטאין לא נתנו לז
מה תהיה אחריהם לפיכך ומרד פלאים ירדמם

ערך ש"י טז

נסים הרבה, אבל כן היתה גם בבבל אם
לא היה טומאתה בשוליה, וע"כ היה להם
נחמה על גלות שבעים שנה נגדה למען
יתכפר עונם ויתחבבו על הקב"ה, אבל כיון
שכאן לא היה כן ע"כ אין מנחם לה, וע"כ
באה כנסת ישראל להתנצל קצת על זה,
כי ראה ד' את עניי כי הגדיל אויב, ועי"כ
מצא היצה"ר מקום לפתותם להתחתן בם,
מחמת שהיו בתכלית הגדולה וישראל
בשפלות, ויצרם אנסם, ולא עוד אלא ידו
פרש צר על כל מחמדיה וכו', אשר צוית
לא יבואו בקהל לך, וכפרש"י שנתקנאו
עמון ומואב על זה מאד, ומחמת כן מצא
היצר מקום לפתות להתחתן באויב למען
לא יתקנא בהם כעמון ומואב, וא"ת תינח
להתחתן בם אבל מה שהשתחוו לצלם
ונהנו מסעודתו של אותו רשע כמבואר
במגילה (יב.) כל זה למה, ע"כ אמר.

ידו פרש צר על כל מחמדיה.

התנצלות לסיבת העון מפני טירת הפרנסה אינו
מועיל לגבי רדיפת המותרות

היינו היצר הצורך פרש ידו על כל המצות
להכשיל לבני אדם עי"ז, כי עבירה

טומאתה בשוליה לא זכרה אחרייתה.

אף שישראל נמצאים בגלות עליהם לימנע מחטא
ועתידים להם כי צאתם מארץ מצרים

כי המשילה לנדה, וכן בגאולה נאמר (ישעיה
סב, ד) כי בועלך עושיך וכן ולא רצך
בעולה. והנה התירו חכמינו ז"ל לנדה
להתקשט כדי שלא תתגנה על בעלה (עי'
שבת סד:), וע"כ הכונה שלא תתגנה לאחר
שתהיה מותרת לבעלה, כי עכשיו מה בכך
שתתגנה הרי אסורה עליו. וכן ישראל,
אף שגלו לשבעים שנה כנדה שנתרחקה
מבעלה לזמן קצוב, מ"מ הוי להו לרחוץ
מטומאתה ולהתקשט בקשוטין נאים
במעשים טובים, שלא תתגנה על בעלה,
אבל טומאתה בשוליה ולא רחצה
מטומאתה, כי נשאו נשים נכריות והשתחוו
לצלם, לא זכרה אחרייתה שעתידיה לחזור
לבעלה ולהתעלם עמו באהבים. וע"כ אמרו
חז"ל (ברכות ד.) ראוי היה לעשות להן
נסים בימי עזרא כמו בימי יציאת מצרים
אלא שגרם החטא, שנשאו נשים נכריות.

והנה אמרו חז"ל (נדה לא:.) למה נדה אסורה
כל שבעה, כדי לחבבה על בעלה
כיום כניסתה לחופה. וכן היה ענין גלות
מצרים, שנתחבבו על הקב"ה ועשה להם

בִּירְאָתָהּ גִּזְוִים בָּאוּ מִקִּדְשָׁהּ אֲשֶׁר צִוִּיתָהּ לְאַיִכָּאוּ בִּקְהֵל לָךְ:

רש"י

והנז והס נפנים על ספרי תורות כדי לשורפם לפי שכתוב זהם (דברים כג) לא יבא עמוני וגו'. אשר צוית לא יבאו בקהל לך אלו עמון ומואב.

ע"פ ש"י סא

הנביא ירמיהו מלמד זכות שישראל היו טרודים בפרנסתם

או יאמר, כי הנביא מליץ בעד ישראל כי נתנו מחמדיהם באוכל להשיב נפש, עזבו התורה בשביל פקוח נפש כדי חייהם, אבל הם בעצמם מתודים ואומרים ראה ד' והביטה כי הייתי זוללה לרדוף אחר המותרות, ע"כ התחיל כמדבר בעד אחר וסיים במדבר בעד עצמו.

הנצוצות הקדושות גורמים צמאון ותשוקה לדבר מאכל, וזה יאות רק כשלכבו דורש ד'

או יאמר, על דרך שפרשו בספרים הקדושים (כתר שם טוב אות קצד) רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף (תהלים קז, ה), כי ניצוצות הקדושים השייך לנפשם בהם, במאכלים, תתעטף ותתלבש. וזה גורם מאד התשוקה והצמאון והרעבות לאוכל ומשקה.

והיינו מבקשים לחם, נתנו מחמדיהם באוכל להשיב נפש, היינו להשיב נפש וחיות פנימיות האוכל ששייך לנפשם ולחזור אבידה ולהשיבה למקומה, ע"כ נתנו מחמדיהם באוכל לחמוד כל כך.

והנה הנביא מדבר על היוצאים מירושלים ועל דורות העתידים לבוא. ואמרו חז"ל (סוטה מט:) בעקבא דמשיחא פני

גורת עבירה, גם כמו שקנאו עמון ומואב על חתון ועל לא יבואו בקהל, כן מתקנאים על שאינם אוכלים עמהם וכדומה.

עוד יש התנצלות כי הכל בא ע"י בטול תורה שהיא תבלין ליצר, אבל כל עמה נאנחים מבקשים לחם וטרודים על המחיה ועל הכלכלה, וע"כ נתנו מחמדיהם מלשון ולא נתן סיחון (במדבר כא, כג) עזבו מחמדיהם, התורה, ומסרן להשיב נפש, ואין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש, אבל תינח כשמתפק במיעוט כדי חייו אבל למה ילך אחר מותרות ויש לו מנה רוצה מאתיים, אלא תחלה מחמת ההכרח לכדי חייו מבטל התורה להשיב נפש ומרגילו מעט מעט, עד שאח"כ רודף אחר מותרות, והנה מה שעשה משום כדי חייו אין בו עון וקרוב לד' עדיין, אבל כשרודף אחר מותרות, נעשה מרוחק, וראיה מקרוב והבטה מרוחק ולמקום השפלות.

והיינו ראה ד' כי תחלה היה רק להשיב נפש, והביטה כי ע"כ תרגלתי בבטול תורה, והייתי זוללה לרדוף אחר המותרות, משא"כ אם בתחלה לא היה צריך לבטל התורה כלל לא היה בא לזה.

יֹא כָּל־עַמָּה נִאֲנָחִים מִבִּקְשֵׁים לֶחֶם נִתְּנוּ מִחֲמוּדֵיהֶם מִחֲמִדֵּיהֶם
קִרִי בֹאכֵל לְהָשִׁיב נֶפֶשׁ רָאָה יְהוָה וְהִבִּיטָה כִּי הָיִיתִי זֹלֵלָה:
יב לֹא אֲלִיכֶם כָּל־עֲבָרִי דֶרֶךְ הַבִּיטוֹ וְרָאוּ אֲסִי־שׁ מִכְּאוֹב
בְּמִכְאוֹבִי אֲשֶׁר עֲזָלָל לִי אֲשֶׁר הוֹגָה יְהוָה בְּיוֹם חֲרוֹן אַפּוֹ:

רש"י

(יב) לא אליכם לא תהא כנרה הזאת עוד לכל
עוברי על דת אמרו חכמים מכאן לקובלנא מן
המורה ראו מה עשה לי הציטו וראו וגומר. אשר
עזלל לי אשר נעשה לי. אשר הוגה ה' אותי

ס ערך ש"י סא

הדור כפני הכלב, והכלבים עזי נפש לא
ידעו שבעה (ישעיה נו, יא), ובזוה"ק (ח"ב
רע"מ קכד). צוחין ככלבי הב לן מזונא.
הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אשר
עזלל לי, אשר הוגה ד' ביום חרון אפּו.
גודל הצער שהקב"ה נתעצב על החורבן ועכ"ז ייסר
אותנו מפני חטאינו

פרש"י הוגה ד' אותי. ולפי פירושו למה
שינה מלעיל שאמר כי ד' הוגה,
גם כפל לשון במ"ש.

אבל מבואר במדרש ובדברי חכז"ל, כי
כביכול נתעצב על חורבן בית
המקדש מאד בשעת החורבן, ואף קודם
בשעה שיצא הגזר דין.

והנה מדרך בשר ודם בשעה שמכה עבדו
או בנו ביום חרון אפּו, אזי אינו
מצטער, רק כשך חמת המלך מתנחם, אבל
הכא הביטו וראו בשני דברים אם יש
מכאוב כמכאובי, אחד אשר עזלל לי,
ואחד אשר הוגה ד', כביכול נתעצב ויקרא
לבכי ולמספד ביום חרון אפּו, מ"מ הוגה
את ד' כביכול.

ויתכן כי הנביא נצטער מאד על שניהם
על צרות ישראל ועל צער ויגון
השכינה כביכול, וע"כ אמר אם יש מכאוב

וע"כ אמר כל עמה שהיו אז בירושלים,
מבקשים לחם רק כדי ספוקם להשיב
נפש, אבל דור אחר דור בגלות מתמעטים
הלבבות, ראה ד' מה שדור זה מבקשים
רק כדי ספוקם, והביטה למרחוק, לעקבא
דמשיחא מה שיגרום הגלות כי הייתי
זוללה לרדוף אחר המותרות, ולא ידעו
שבעה, וכל זה בא ע"י שבטורח מאד
מבקשים לחם, כמו שמי שאינו אוכל יום
אחד מתרבה בו תאות האכילה, משא"כ
מי שאוכל כל יום ויש לו פת בסלו אינו
רעבתן כל כך.

לא אליכם כל עוברי דרך.

הטעם שלא קילל את עוברי דרך

כי אל תדון את חבריך עד שתגיע למקומו
(אבות פ"ב מ"ה), וע"כ התנצל רק לפני
עוברי דרך על דת, כפרש"י.

יג מִמְרוֹם שְׁלַח־אֵשׁ בְּעֶצְמָתִי וַיִּרְדֵּנָה פָּרֶשׁ רִשְׁתִּי לְרַגְלִי הַשִּׁיבִנִי

רש"י

ביום חרון אפו גם זה לשון יגון. (יג) וירדנה וירד אומה וישצר אומה ע"י רידי ויסורין לכן הנו"ן דגושה לפותרו בלשון יחידית כמו יעשנה

יכנסמנה ירענה שהעם ל' נקצה כמו דאח אומרי (יחזקאל לו) העצמות היצוות שצר כל אחת ואחת, ד"א וירדנה כמו (שופטים יד) וירדהו אל כפיו הריק

עך ש"י סג

יחשב, משא"כ על יגון השכינה ועל כבוד שמו יתברך.

ממרום שלח אש בעצמתי וירדנה, פרש רשת לרגלי השיבני אחור, נתנני שוממה כל היום דוה.

בזמן הבית היו בני ישראל בדרגא גבוהה

כי אמרו חז"ל (סנהדרין סה.) משנחרבה בית המקדש נטלה טעם ביאה ונתנה לעוברי עבירה, א"כ הוא מכשול ורשת להלכד ח"ו מחמת זה, ונודע כי התחממות לזיווג בא ע"י יסוד אש, והנה קודם החורבן בא התעוררות זה ממקום קדוש לטעום טעם ביאה במצות עונה, אבל עכשיו ח"ו אין טעם ביאה רק לעוברי עבירה, וזה בא ממקום השפל מסטרא אחרא מבחינת אחוריים.

והיינו ממרום, ממקום גבוה וקדוש מקודם, שלח אש בעצמתי למען לעורר אש היסודי להזדוג לשם שמים ולהנות מן המצוה, אבל עכשיו וירדנה, נטלה טעם זה של אש גבוה, וע"כ פרש רשת לרגלי השיבני אחור, כי משם בא הטעם. ואולי בכלל זה ג"כ על המון עם אשר כל כונת הזיווג רק למאות התאוה לא לשם שמים

כמכאובי אשר עולל לי, ויותר מזה אף שלא היה עולל לי המכאוב אלא לאחר, מ"מ גדול מכאובי וצערי על אשר הוגה את ד' כביכול ביום חרון אפו, וזה יורה מאד על אהבתו את ישראל מאד ובכל צרתם לו צר.

עיקר צערנו בעד צער השכינה

או יאמר, אף שאין מכאוב כמכאובי, מ"מ אשר עולל לי, מה שהעיקר אצלי, הוא ממה שנעשה לי אשר הוגה ד' ביום חרון אפו - על צער ויגון השכינה כביכול.

הנביא מתנצל שאין אחד מבין צערו כי כולם מצטערים רק לצורך עצמן

או יאמר, כי עד כאן דיבר הנביא על כלל ישראל ועל העיר, אבל עכשיו אמר על עצמו הביטו וראו, תנו לב להבין אם יש מכאוב כמכאובי, והנה כל רואיו ישתומם מה לך ירמיהו והרי נבוכדנצר וכל השרים כבדוהו, אבל צרות ישראל בחרב ורעב ר"ל, וע"כ אמר אשר עולל לי, הוא אשר הוגה ד' על צער השכינה, ובאמת אין מכאוב בנמצא כמו מכאובי, כי כולם מצטערים על עצמם, בשר ודם עומד למות ולעמל יולד ולאפס

אָחֹר נְתַנִּי שְׁמָמָה בְּלִיַּיִם דָּוָה: יֵד נִשְׁקָד עַל פְּשְׁעֵי בִידוֹ
 יִשְׁתַּרְגּוּ עָלָיו עַל־צוּאָרֵי הַכֶּשֶׁל כְּחִי נְתַנִּי אֲדֹנִי בִידִי לֹא־אוֹכֵל
 קוֹם: טו סֵלָה כָּל־אֲבִירִי | אֲדֹנִי בְּקֶרְבִּי קָרָא עָלַי מוֹעֵד לְשֹׁכֵר

רש"י

הקצ"ה לזכרון לא נשכח מניינס ומשומייהס. ישתרגו
 נעשו קליעות קליעות ועלו על זוארי לשון משנה
 אין משרגין את המטות. (טו) סלה רמס ורפס
 לשון (ישעיה סב) סולו סולו המסילה. קרא עלי
 מועד יעידת גייסות לזא עלי ורבותינו דרשו מה

את המוט גורר ורודה המוט ממוכו. (יד) נשקד
 עול פשעי בידו אין למיזה זו דמיון צמקרא
 וצלשון ארמי של פסיקתא קורין לדרבן מסקדא
 מלמד הצקר ואומר אני נשקד פוינטריני"ט צלעו
 נקודים מנומרים ומסומנים היו פשעי צידו של

ערך ש"י טז

נופל ביד אשה רעה, ורחיים בצוארו, והיינו
 זכה, עזר, ששמר בריתו, לא זכה לשמור
 בריתו, מנגדתו (ע"פ יבמות סג.).

והיינו ע"י שנטלה טעם ביאה של מצוה
 ונתנה לעוברי עבירה כנ"ל (בדיבור
 הקודם), עי"כ נשקד עול פשעי בידו, כי
 כביכול צר צורה בידו כמו (תהלים קלט, ה)
 אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפוך, והוא
 עליו לעול ולמשא כביכול לצור צורה
 בזרע פסול, וזה נשאר לזכרון ע"י הולד,
 ועי"כ עלו על צוארי, רחיים בצוארו,
 מחמת שמנגדתו.

וא"ת בידו לגרשה, אבל נתנני ד' בידי
 לא אוכל קום, כמו שדרשו חכז"ל
 (יבמות סג:) זו אשה רעה וכתובתה מרובה.

סלה כל אבירי אדני בקרבי.

מחמת גלות השכינה גם החשובים בישראל הם
 בשפלות אבל במרום הם למעלה

כי עולם הפוך הוא, עליונים למטה
 ותחתונים למעלה, אבל בשמים עולם

לבד, ואף דגם בני תורה במעל הזה, אבל
 מ"מ יש להם שכל אח"כ להשתומם ולדאוג
 אשר אינם עושים כשורה, ואם ראית ת"ח
 עובר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו
 ביום דודאי עשה תשובה (ע"פ ברכות יט.)
 ומצטער ודואג על זה ביודעו כי אינו
 יוצא ידי שמים, אבל כל זה מחמת שיצרו
 תקפו כי נתנה הטעם לעוברי עבירה, ונזכה
 להיות מעושי רצונו, ועי"כ סיים נתנני
 שוממה כל היום דוה כנ"ל.

נשקד עול פשעי בידו, ישתרגו, עלו על
 צוארי הכשיל כוחי, נתנני אדני בידי לא
 אוכל קום.

גלות בכל חטאו ונשאו נשים נכריות והטריחו כביכול
 להקב"ה לצור צורה לוליהם

דבבבל נשאו נשים נכריות ולא שמרו
 בריתם, ואמרו חז"ל על עוברי

עבירה (ע"ז נד:) לא די שחוטאין אלא

שמטריחין ומטילין עול למעלה כביכול
 לצור צורה על ולד פסול. והנה אמרו

חז"ל והוא בתיקוני זוהר (תקון ע קלג.) מי

שאינו שומר בריתו לבת זוגו הכשרה לבד,

❧ ערך ש"י נא

תדע לך כך היה צריך לומר למשה הנך אתה מת, ולא אמר כך, אלא הניח אותו ותלה המיתה בימיו, שנאמר (דברים לא, יד) הן קרבו ימיך למות.

והיינו כי חטאי גרם וקרא עלי, בשבילי, שאני הגורם שקרא מועד לשבור בחורי, כי קשה הגזירה לפניו יתברך עד שתולה המיתה במועד הזמן, לא בהם.

מיתת צדיקים מחמת חטאים של הדור

או יאמר, כי אדרבה לצדיק גופו טוב לו יותר בעולם שלמעלה מעולם שלמטה, ואמרו חז"ל (מגילה טו.) משל למרגליות שאבדה כל מקום שהיא מרגליות היא, אלא שאבדה לבעליה, וא"כ מה שקשה לפניו סלוקן של צדיקים בשביל הדור שלהם לאבידה גדולה יחשב, א"כ סלוקן ע"כ ג"כ מחמת חטאים של הדור.

והיינו אדני בקרבי, כנ"ל, מחמת שיודע מה בקרבי ולבי רחוק ממנו, והא ראייה כי קרא עלי, בשבילי קרא מועד לשבור בחורי ותלה בימים, וע"כ מחמת שקשה לפניו, כי אבידה גדולה הוא לדור, וכמו מתה עלי רחל (בראשית מח, ז), ודרשו חז"ל (סנהדרין כב:) אין אשתו של אדם מתה אלא על בעלה, ע"כ תלה בימים ומועד, וא"כ ע"כ חטאי גרמו.

ברור, והנה באמת הכבוד בא ברצון השי"ת, אלא דיו לעבד להיות כרבו ומחמת גלות השכינה וגלות התורה ע"כ עליונים למטה.

והיינו סלה כל אבירי השפילים להיות למטה בקרבי דייקא, אבל בשמים ובעלמא דקשוט עולם ברור והם למעלה.

ע"י שלא היו מקושרים עם הצדיקים נגדם הגלות או יאמר, כי ישעיה הנביא אמר (ישעי' כט, יג-יד) יען ניגש העם הזה כבדוני בשפתיו ולבו רחוק ממני לכן וכו' ואבדה חכמת חכמיו וביתת נבוניו תסתתר. ויתכן הטעם כי כל ישראל קומה שלימה כאיש אחד ותלמידי חכמים וצדיקים שבהם בחינת לב, שמהם בא הכל והחיות לכל האברים, ויען לבם רחוק ממני ולא נתאחד אצלם הלב עם שאר אברים, ע"כ מדה כנגד מדה ואבדה חכמת חכמיו שהם בחינת לב בכלל ישראל ולא יתאחדו עם שאר אברים.

והנה במדרש רבה על פסוק היש ד' בקרבו, אם יודע מה בלבנו, והיינו סלה כל אבירי, החכמים ונבונים, מחמת כי אדני בקרבי ויודע מה שבלבי כי רחוק ממנו.

קרא עלי מועד לשבור בחורי.

קשה לפני הקב"ה לגזור מיתה על הצדיקים כי מבואר במדרש רבה (דברים פ"ט) קשה לפני הקב"ה לגזור מיתה על הצדיקים,

בְּחֹרֵי גַת דֶּרֶךְ אֲדָנִי לְבִתּוּלַת בֵּת־יְהוּדָה: טז עַל־אֵלֶּה | אֲנִי
בּוֹכֶיהָ עֵינִי | עֵינִי יֵרְדֶה לַיּוֹם כִּי־רָחַק מִמֶּנִּי מְנַחֵם מוֹשִׁיב נַפְשִׁי

רש"י

שדרשו תמוז דההיא שחא מלוי מליוה של שנה שנייה
לנאחם ממנרים לכך אירע חזרתן של מרגלים ליל
טשעה נאחם שעליה הוקצעה נכמתן לדורות. גת דרך
לשון הריגה כמו (ישעיה סג) פורה דרכתי לצדי כדורך
ענבים להוילא יינם כך רמס הנשים להוילא דמס.
(טז) עיני עיני כלומר תמיד עיני יורדה מים כפל

ע"פ ערך שי"י טז

גת דרך אדני לבתולת בת יהודה.
מועד לשבור בחורי, כי נקרא מועד
והלולא.

אבידת התורה

כי אמרו חז"ל ר"פ גיד הנשה (חולין צב).
הבשילו אשכולותיה ענבים (בראשית מ,
י) אלו צדיקים שבכל דור, ועוד שם אומה
זאת לגפן נמשלה, ענבים שבה אלו ת"ח,
וזה שאמר כאן שמדבר על הצדיקים ות"ח,
כמו שאמר אבירי ובחורי.

ע"כ סיים גת דרך אדני לבתולת בת יהודה
לדרוך ענבים שבה ולהוציא יינה של
תורה, ואבדה חכמת חכמיו (ע"פ ישעיה כט,
יד) רחמנא ליצלק.

פטירת הצדיק מועד והלולא אצלו

או יאמר, כי נודע הלולא דרשב"י ונקרא
מועד, כמבואר בכתבי אריז"ל (פע"ח
שער ספיה"ע פ"ז, הובא במג"א קלא, סק"יז)
שחסיד אחד נענש על שאמר נחם בל"ג
בעומר כי הוא הלולא דרשב"י, נמצא
פטירת הצדיק הלולא אצלו כי עולה
למעלה להנות מזיו השכינה, ונקרא פטירת
הצדיק מועד, וע"כ הוא רק אבידה לדור,
וע"כ חטאם גרמו.

והיינו אדני בקרבי כנ"ל, כי אדרבה לצדיק
גופא שמחה נתוסף לו כי קרא עלי

מועד - שנולד צדיק אחר תחתיו

או יאמר, אף שסלה כל אבירי, מ"מ אדני
בקרבי ולא עזב אותנו, כי ט' באב
נקרא מועד על שם שנולד בו משיח
(ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד), וכן יום שמת רב
נולד רב אשי, עד שלא שקעה שמשו של
משה זרחה של יהושע (קידושין עב:), והיינו
קרא עלי מועד לשבור בחורי, ביום שצדיק
מסתלק נולד תחתיו אחר והיא מועד ויו"ט
על שם שבו נולד הצדיק.

על אלה אני בוכיה, עיני עיני יורדה מים,
כי רחוק ממני מנחם מושיב נפשי, היו בני
שוממים כי גבר אויב.

עיני העדה מרגישים בהעדר הצדיק

כי גדולי הדור נקראין עיני העדה, כמו
שאמרו חז"ל (תענית כד.) על פסוק ואם
מעניי העדה (במדבר טו, כד). והנה נודע כי
ע"י הצדיק כל הדור מתקרבים להש"י, כי
הצדיק היא ממוצע בין הדור להקב"ה,
וגם על ידו זוכים לכל טוב ולתורה

הָיוּ בְנֵי שׁוֹמְמִים כִּי גִבֹּר אֹיֵב: י פְּרִשָּׁה צִיּוֹן בִּידֶיהָ אֵין מִנְחָם
לָהּ צוּה יְהוָה לְיַעֲקֹב סְבִיבֵי צִרְיֹ הִתְהַ יְרוּשָׁלַם לְנִדָה בִּינִיהֶם:

רש"י

אל תלמד מלמד שאין הפוגות. (יז) פרשה ציון בידיה
כמו (ישעיה כה) ופרש ידיו נקדו כאלד המוליך ידיו
מולכם ומציאם ומטער בהם, דבר אחר פרשה ציון
לשון שצירה כמו (איכה ד) פורש אין להם ולא יפרסו
להם על אצל לנחמו על ממו כך חזרו מנחם וכלשון
משנה פרשה קיימת ומשמעו כאלד המטער שחוצק

אל תלמד מלמד שאין הפוגות. (יז) פרשה ציון בידיה
כמו (ישעיה כה) ופרש ידיו נקדו כאלד המוליך ידיו
מולכם ומציאם ומטער בהם, דבר אחר פרשה ציון
לשון שצירה כמו (איכה ד) פורש אין להם ולא יפרסו
להם על אצל לנחמו על ממו כך חזרו מנחם וכלשון
משנה פרשה קיימת ומשמעו כאלד המטער שחוצק

ערך ש"י סא

הנחמה מצדיק שנולד רחוק - עד שיגדל
או יאמר, לפי מה שפרשתי לעיל קרא
עלי מועד, כי ביום מיתת הצדיק נולד
אחר והוא לנחמה לנו, אבל עם כל זאת
אין הנחמה שלימה כמבואר בזה"ק כי
זה שמת כבר היה זקן ומגין על הדור
בעין פקחא ובתפלותיו ומעשים טובים,
אבל זה שנולד צריכין להמתין עדן ועדנים
עד יגדל ויהא כזה שמת מלא וגדוש
בתורה ומעשים טובים ובחכמה.

ולחכמה כמו בימי רשב"י וכה"ג. והנה
כל המרגיש יותר בוכה יותר.

וע"כ אמר על אלה אני בוכיה, אבל עיני
עיני יורדה מים - היינו גדולי הדור
המשגיחים על הדור ומרגישים יותר יורדה
מים בלי הפסק, והוא כמו שאמר עיני של
עיני, היינו עין של גדול הדור המרגיש
יותר יורדה מים, ע"כ כפל עיני עיני והוא
על הרגשה, כי רחוק ממני מנחם בהעדר
הממוצע, משיב נפשי ע"י התורה שמשיבת
נפש.

כולם משיגים העדר הצדיק כפי השגתם

או כי נודע ע"י חטאים הרבה נמסר נפש
החוטא לסטרא אחרא ר"ל, אבל ע"י
הצדיק המחזיר את הרשעים בתשובה וע"י
תקונו משיב הנפש. וכל זה מי שהגיע לבינה
להבין ולהרגיש מיד, אבל היו בני שוממים
הנערים, ולא בינת זקנים להם להרגיש בזה,
מ"מ שוממים על העדר הצדיק, כי גבר
אויב ע"י שאין מגין על הדור.

ומצינו רחוק על הזמן וקרוב על הזמן.
והיינו אף שקרא עלי מועד כנ"ל,
מ"מ על אלה אני בוכיה כי רחוק ממני
מנחם, כי זה שנולד ומנחמו הוא רחוק
בזמן הרבה עד יגדל.

פרשה ציון בידיה אין מנחם לה, צוה ד'
ליעקב סביביו צריו, היתה ירושלים לנדה
ביניהם.

יראת האומות להרע לירושלים

כי אין זה מצד המקרה והטבע מה שאירע
לנו ע"י האומות העולם, כי נודע שאמרו

יח צִדִּיק הוּא יְהוָה כִּי פִיהוּ מְרִיתִי שְׁמָעוּנָא כָּל־עַמִּים הָעַמִּים
קרי וְרָאוּ מִכְּאוּבִי בְּתוֹלוֹתִי וּבַחֲזוֹרִי הָלָכּוּ בַשָּׁבִי: יט קָרָאתִי
לְמֵאֲהָבִי הֵמָּה רְמוּנִי כִּהְנִי וְזָקְנִי בְּעִיר גִּלְעָד בִּי־בִקְשׁוּ אֹכֶל

רש"י

נפוחים כספורים שהוא יין ואוכלים ונמאים ורואים
לשמות וכשמחיר הנוד כשינוי היתה הרוח נכנסת
צמיעו והוא מת והוא שאמר הכתוב (ישעיה כה)
ציער צערב תלינו וגו' (ס) לקראת נמא החיו מים
יושבי ארץ תימא צלמנו קדמו נודל.

(יט) קראתי למאהבי לאותם שמראים עננים
כאזהבים. המה רמוני כגון צני ישמעאל שהיו
יונאים לקראת הגולים כשהיו השבאים מוליכים
אותם דרך עליהם ומראים את עננים כאלו מרחמים
עליהם והיו מוליכים להם מיני מלחים ונודות

עך ש"י טז

העמים וראו מכאובי כי בתולותי ובחורי
הלכו בשבי ובן שמונה עשרה לחופה,
א"כ כ"ש שעדיין לא הגיעו לעשרים שנה
ואינם בני עונשין, ומ"מ נלקו בחטאי,
וע"ז יש להתפלל ולבי כואב יותר עליהם
שנלקו בחטאי מעלי שבעצמי גרמתי לי.

חז"ל כי יראו כל האומות העולם להזדוג
לישראל להרע להם, שלא יעשה בהם כמו
שעשה לפרעה ולסנחריב עד שהיתה בת
קול מכרזת בפלטרין של נבוכדנצר שיצור
על ירושלים. והנה נודע (ראה רמב"ן ויקרא
יב, ד) כי מדרך הטבע מתרחקין ג"כ אומות
העולם החכמים מן הנדה, כי נגיעתה
והסתכלותה מכל שכן להזדוג לה מזיק
כארס נחש ר"ל.

קראתי למאהבי המה רמוני, כהני וזקני
בעיר גועו, כי בקשו אוכל למו וישיבו
את נפשם.

הבוטחים בה' נענשו - שלא התפללו בעד אחרים
יאמר כי בשלמא לי דלת העם יתכן כי
קראתי למאהבי ובטחתי על בשר
ודם, ע"כ המה רמוני, כמו שאירע להם
בבני ישמעאל, אבל מהתימה כי כהני וזקני
בעיר גועו, כי אף שהם בעלי מדע ובטחו
אל ד' ולא יצאו מהעיר לקראת האוהבים
ולבטחו על בשר ודם ולמה גועו.

והיינו צוה ד' ליעקב סביביו צריו ע"י
הבת קול, ולא בטבע ובמקרה כי
היתה ירושלים לנדה ביניהם - יראו להזדוג
לה להרע לה ולנגוע בה כמו לנדה שמזקת
מצד הטבע.

צדיק הוא ד' כי פיהו מריתי שמעו נא
כל העמים וראו מכאובי בתולותי ובחורי
הלכו בשבי.

עונשין לפחות מכן כ' מחמת החטאים

יאמר כי הן אמת מה שעבר עלי כי פיהו
מריתי, אבל מ"מ שמעו נא כל

אבל התיירץ כי בקשו אוכל למו לבד,
ולא התפללו בעד כלל ישראל, דאז
היו הם נענים תחלה כי המתפלל בעד

לָמוֹ וַיָּשִׁיבוּ אֶת־נַפְשָׁם: כ רָאָה יְהוָה בִּי־צָרָלִי מֵעַי חֲמַרְמְרוֹ
נִהְפָךְ לִבִּי בְּקֶרְבִּי כִּי מָרוּ מְרִיתִי מִחוּץ שְׂבָל־הַחֵרֶב בְּבֵית
בְּמֹנֶת: כא שָׁמְעוּ כִּי נֶאֱנַחָה אָנִי אֵין מְנַחֵם לִי כָּל־אֹיְבֵי שָׁמְעוּ

רש"י

וישיבו את נפשם כדי שישבו את נפשם. ונחמרו בני מעיה. בבית כמות צמח הצית היתה
(כ) חמרמרו כוונתו ויש צלשון משנה נפלה לאור אימת שדים ומוזיקים ומלאכי מות וממוך חרב האויב

עך ש"י טז

חבירו הוא נענה תחלה (ב"ק צב.), אבל אם אינו מתפלל בעד אחרים קשה לשמוע תפלתו, וזה גופא עון על שאינו מתפלל בעד כלל ישראל אלא אם היו מבקשים לכלל ישראל היו נענים.

ואיתא במדרש שיר השירים (ח, ו) עזה כמות אהבה, שאוהב הקב"ה לישראל נמצא בצרתם לו צר מאד, כפי גודל אהבה נמצא המרי היא כפל, דזולת החטא גרם צער גדול ובכיה והספד בבתי גואי.

והיינו כי מרו מריתי בכפלים, כי מחוץ, מבתי בראי, נמשך אשר שכלה חרב, ואמר שכלה, כי בנים למקום אנן, ושכלה נופל על בנים, בבית - בגואי, כמות - כי עזה כמות אהבה.

שמעו כי נאנחה אני, אין מנחם לי, כל אויבי שמעו רעתי ששו, כי אתה עשית. ששון האומות שנענשו ישראל מהקב"ה - ולא מצד המזל

כי דבר הבא מצד מערכת והמזל הוא גלגל החזור, ואפשר יתהפך וירום מזלו. אבל ששו כי אתה עשית, ואינו במקרה מצד המזל, ע"כ אין מנחם לי, כי ח"ו יאמרו שאבדה תקוה.

שמחת האומות שנענשו ישראל מהקב"ה - ולא על ידם או יאמר, ששו כי אתה עשית, כי האויב במחשבה ולא בפועל, כי יראו לנפשם

ראה ד' כי צר לי מעי חמרמרו, נהפך לבי בקרבי כי מרו מריתי, מחוץ שכלה חרב בבית כמות.

עבר ושנה נעשה לו כהיתר

כי עבר ושנה נעשה לו כהיתר, ע"כ לא שמו לבם לבקש מד' על חטאם, כי נהפך לבי בקרבי וסברתי שבהיתר אני עושה, כי מרו מריתי שני פעמים.

צער הקב"ה כפי גודל האהבה

או יאמר, דאיתא בחגיגה (דף ה') כי בבתי גואי במסתרים תבכה נפשו אבל בבתי בראי עוז וחדוה במקומו, וכבר כתבתי במקום אחר דבתי בראי שם בחינת הדין וחיצונית העולמות, שם אלקים, ומשם נמשך בהשתלשלות לחצונים אלהים אחרים, ובתי גואי שם שם הוי"ה רחמים.

רַעֲתִי שָׁשׁוּ בִּי אֶתָּה עֲשִׂיתָ הַבָּאָתָּ יוֹם־קִרְאָתָּ וַיְהִי כַּמָּנִי:
כַּבְּ תָבֹא בְּלִרְעֻתָם לְפָנַי וְעוֹלָל לָמוּ פֶּאֶשֶׁר עוֹלָלָתָ לִי עַל
בְּלִפְשָׁעִי בִּירְבּוֹת אֲנַחְתִּי וְלִבִּי דָוִי:

רש"י

משכלת. (כא) כי אתה עשית אתה גרמת לי שהם
שונאים אותי שהזדלתי ממאכלם וממשתיהם
ומתחמקן גם אם נתחממתי זהם היו מרחמים עלי
ועל בני צנתיים. הבאת יום קראת הלואי והבאת
עליהם יום המועד שקראת עלי. ויהיו כמוני צרעה.
(כב) תבא כל רעתם לפניך יזכו ויפקדו עונותם
לפניך. ועולל למו ופעול למו כמו (משלי כ) גם
צמעלליו יתנכר (ירמיה כא) וכפרי מעלליו.

ערך ש"י טז

בדין שמים דנין על הרבה רשעיות
אבל נודע כי בדיני אדם משום רשעה
אחת אתה מחייבו ולא משום שתי
רשעיות וקם ל' בדרבה מני' (ראה כתובות
לב: מכות יג:), אבל בדיני שמים נדון על
הכל, והכא נדונו על הרבה רשעיות בחרב
וברעב ובעוני, ואף שנדונו ע"י אדם אומות
העולם, אלא דאין דינם כישראל רק
שלוחים לדיני שמים הם.

וע"כ כל אויבי שמעו רעתי ששו כי אתה
עשית, ובדיני שמים לדון על הכל,
הבאת יום קראת, שהקדמת שני שנים
לונשנתם למען לא יתקיים אבד תאבדון
(דברים ד, כח; גיטין פח:), א"כ כמו שבזה
עשית חסד לי כמו כן ויהיו הם כמוני,
יהא דיניהם בי, כאלו ישראל דן, ומשום
רשעה אחת לבד אתה מחייבו, והיינו הבאת
ממקום אחר שלא היה מקומו כאן עכשיו.

חומר עון האומות - שלא מתחרטים

או כפשוטו, ויהיו כמוני לידון בדיני שמים
על כל רשעיות. וע"כ תבא כל רעתם
לפניך. כמו שפרשתי אזלת לקרתא הלך

להרע לי שלא יכוו בגחלתי, וע"כ ששו
כי אתה עשית ונתמלא תאותה ומ"מ לא
פשוטו ידם.

עונש המשלש בחטא

או יאמר, ראה ד' כי צר לי מעי חמרמרו,
עפ"י המבואר בסנהדרין (דף פ"ט ע"ב)
וברמב"ם (פי"ח מהלכות סנהדרין) כי אם עבר
אדם עבירה ג"פ ולקה עליה או התרו בו
למיתה ב"ד ולא התיר עצמו למיתה ועשה
כן ג"פ, מכניסין אותו לכיפה והוא מקום
צר, ונותנין לו לחם צר ומים לחץ עד
שיקטנו מיעיו, ואח"כ מאכילין אותו
שעורין עד שכרסו נבקעת.

וע"כ אמר כאן כי צר לי, נגד מקום צר,
מעי חמרמרו, נגד מים צר ולחם
לחץ, כי מרו מריתי כמה פעמים, והמקור
מורה יותר משני פעמים, כמו שלח תשלח
וכהנה, כמ"ש רמב"ם בפירוש משניות
בבבא מציעא (דף ל"א), ומרו מריתי היינו
במזיד, ונגד כרסו נבקעת, מחוץ שכלה
חרב בבית כמות.

ב א איכה יעיב באפו | אדני את-בת-ציון השליך משמון
ארץ תפארת ישראל ולא-זכר הדם-רגליו ביום אפו: ב בלע
אדני לא ולא קרי חמל את כל-נאות יעקב הרס בעברתו

רש"י

מעט מעט מאיגרא רמא לזירא עמיקתא. הדום
רגליו שרפרף מרגלותיו וזה בית המקדש. (3) נאות
יעקב צחי יעקב לשון נוה.

ב (א) איכה יעיב יאפיל כד"א (מלכים א ית) והשמים
התקדרו צעזים. משמים ארץ לאחר
שהגזיהם עד לשמים השליכס לארץ צנת אחת ולא

עורך ש"י סא

חמל את כל נאות יעקב, הרס בעברתו
מבצרי בת יהודא, הגיע לארץ, חלל
ממלכה ושריה.

אבילות תלמידי חכמים - לעומת פשוטי העם
כי התלמידי חכמים כל תפארתם הוא בית
המקדש ששם שרתה השכינה והקריבו
קרבנות, אבל דלת העם יגונם על שאבדו
ממלכה ושריה והיו לעבדים ונחרב
מבצרותם. ונודע כי ישראל הגדולי ערך
ויעקב דלת לדלת העם יכנה, ע"כ אמר
השליך משמים ארץ תפארת ישראל דהיינו
בית המקדש, ולא זכר הדום רגליו בלע
ולא חמל כל נאות יעקב דלת העם, במה
שהרס בעברתו מבצרי בת יהודא וחלל
ממלכה ושריה.

נאות יעקב - שקראו בית

או יאמר מה שאמר נאות יעקב, כי אברהם
קראו הר יצחק קראו שדה משא"כ
יעקב קראו בית (ראה פסחים פח.), וע"כ
אמר נאות יעקב שהוא קראו בית שלא
יחרב.

בנמוסיא (שמו"ר מז, ה), וע"כ ארדה נא
(בראשית יח, כא) למען להקל להם לדונם
בדיני אדם לבד. וע"כ אמר תבוא כל
רעתם לפניך למעלה, ודונם שם בדיני
שמים כמוני, ועולל למו כאשר עוללת
לי על כל פשעי.

וא"ת למה ידונו הם על כל רעתם כשוגג
כמזיד כפשע כאשר עוללת לי על
פשעי המרדים לבד, כי אין אני דומה
להם, כי רבות אנחותי ולבי דוי, כי פושעי
ישראל מלאים חרטה, וע"י החרטה ניכר
כי לא היה רצון ומזיד מוחלט רק יצרו
אנסו והטעוהו ובעבור היצר, מתחרט ומאנח
ולבו נשבר ודוה עליו, אבל אומות העולם
אינם מתחרטים כלל כי ברצון מוחלט
עושים מה שעושים. וע"כ כן שורת הדין
שידונו על כל רעתם כמו שנידנתי אני על
הפשעים, כי ע"י החרטה נגרע מערכו
וכנ"ל. וד' יזכנו לשוב בלב שלם.

איכה יעיב באפו אדני את בת ציון, השליך
משמים ארץ תפארת ישראל, ולא זכר
הדום רגליו ביום אפו. בלע אדני ולא

מִבְצָרֵי בְּתִיחוּדָה הִגִּיעַ לָאָרֶץ חָלָל מִמְלָכָה וְשָׂרִיָּה: ג גִּדְעַ
בְּחִרְיָאָה בַּל קָרַן יִשְׂרָאֵל הָשִׁיב אַחֲזֹר יְמִינוֹ מִפְּנֵי אוֹיֵב וַיִּבְעֶר

רש"י

המפורש וזוטחים הם שישציעו את שרי מעלה
להלילם מאש וממים ומחרב ועכשו כשהיו משציע
את שר האש צשמו והוא משיצ אין ממסלה זו צדי
וכן כולם. (ג) השיב אחור ימינו השיב עצמו
כמשיצ אחור ימינו מלהלחם בעד ציון.

הגיע לארץ השפילם לארץ. חלל ממלכה ושריה
אלו ישראל שהיו קרויים (שמות יט) ממלכת כהנים.
ושריה מדרש אגדה יש אלו שרים של מעלה
שהחליפם הממונה על האור מינה על המים והחליף
כל הממונים לפי שהיו צרשעי ישראל צעלי שם

עוד ש"י טז

להבה ממש אכלה סביב היינו הסט"א,
דסביב רשעים יתהלכון, שע"כ נתכפרו
עונות ישראל דיצאו מן הסט"א.

גדע בחרי אף כל קרן ישראל, השיב
אחור ימינו מפני אויב, ויבער ביעקב כאש
להבה, אכלה סביב.

מיתת הצדיק קודם הרעה

כי מפני הרעה נאסף הצדיק, שלא יגין
על הדור ולא יראה ברעתם. והיינו
מקודם גדע קרן הישראל הצדיקים, ואח"כ
ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב.

שפך חמתו על עצים ואבנים

כי פרשתי מזמור שיר חנוכת הבית 'לדוד'
(תהלים ל, א), דהיינו שזמר על שהוא
חנך הבית ולא משה רבינו ע"ה שלא
היה נחרב כנודע (עשרה מאמרות חקור הדין
ח"ב פ"ג), אבל עכשיו שפך חמתו על
עצים ואבנים כי ע"כ לא שמחת אויבי
למעלה המקטריגים, כי ע"כ העלית
משאול נפשי, כי רגע באפו, אבל חיים
נצחיים ברצונו, בערב ילין בכי כדי ולבוקר
לעוה"ב יהא רנה.

והיינו השיב אחור ימינו מפני אויב, כי
ויבער ביעקב כאש ולא אש ממש,
רק נראה לעין שהוא מדת הדין מחמת
ששפך חמתו על עצים ואבנים, אבל ע"כ

שלא יינקו הקליפות

או יאמר, השיב אחור ימינו, שלא יתפשט
החסד הרבה, מפני אויב שלא יינקו
ס"ם מחמת שהשכינה בגלות.

ויבער ביעקב כאש להבה אכלה סביב,
כמבואר בזה"ק בתקון שלשה
משמרות, דאפילו הני כלבין צוחין במרירו
שנפחת מזונותיהן, והיינו סביב רשעים
יתהלכון.

רמז על גלות מדי

או יאמר, כי רמז על גלות מדי בימי
אחשורוש כמו שאמר לקמן (איכה ג')
דוב אורב הוא לי, דהיינו דוב אורב כי
מלכות פרס נמשלה לדוב במחזה דניאל,
אבל הוא הקב"ה לי להשגיח עלי, כמו
שפרשו אם [אין] אני לי - להשגיח עלי,
אלא אריה שרומז לחסד, במסתרים ולא

בִּיעֶקֶב בָּאֵשׁ לַהֲבָה אֶבְלָה סָבִיב: ד דֶּרֶךְ קִשְׁתּוֹ בְּאוֹיֵב
נָצַב יְמִינוֹ בְּצָר וַיִּהְרֹג כָּל מַחֲמַדֵּי־עֵינַי בְּאַהֲלֵי בֵּת צִיּוֹן שֶׁפָּךְ
בָּאֵשׁ חֲמָתוֹ: ה הָיָה אֲדָנִי | בְּאוֹיֵב בִּלְעַי יִשְׂרָאֵל בִּלְעַי
כָּל־אַרְמְנוֹתֶיהָ שִׁחַת מִבְצָרָיו וַיִּרֶב בְּבֵת־יְהוּדָה תֵּאֲנִיָּה וַאֲנִיָּה:

רש"י

תאניה ואניה נער ויללה. וירב נקוד יו"ד פת"ח
קטן (סגול) שהוא לשון הרצה את אחרים וירב
העם ויעצמו מאד נקוד חירק שהוא לשון רצה הוא
את עצמו וכן כל חיצה שפעל שלה זה"א כגון פנה
זכה זכה כן דרכה לשמש כשהוא מחסר ממנה ה"א
כשהוא מדבר על עצמו נקוד חירק כגון (שמות ו)

(ד) דרך קשתו לפי שכן דרך דורכי קשת שהם
חזקים לשום רגלו עליהם כשהוא כופפם לכך נכתב
צלשון דריכה. שפך באש חמתו כך חבור המלות
שפך חמתו שהיא כאש כי לא מנינו שפיקה של אש
אלא אלל חמה כדכתיב (תהלים עט) שפוך חמתך אל
הגוים. (ה) וירב בבית יהודה הרצה כנגסת יהודה.

עורך ש"י נא

ימינו כצר כי מנע השפע מלילך אצלם,
כמו צר המיצר על המדינה ואינו מניח
שום מאכל ומשתה ליכנס העיר למען
ישובו, ועם כל זאת לא שבו ויהרגו כל
מחמדי עין הגדולים שבהם, כי עד עתה
הראה עצמו רק כאויב במחשבה להרע
ולא אויב ממש, ואח"כ מנע השפע כצר
שמיצר בפועל, ולא צר ממש כי לטובה
הכונה למען ישובו, וכשלא שבו הרג כל
מחמדי עין המנהיגים, וכשכל זאת לא
הועיל ולא שבו אזי באהל בת ציון שפך
חמתו, למען לא יעשה כלה בעם שפך
חמתו על עצים ואבנים.

נגלה לעין כל, כי אסתר מן התורה מניין
שנאמר ואנכי הסתר אסתיר (מגילה), כי
היה הסתרת פנים של הרחמים אבל לא
היה אלא לפנים, כמו שאמרו חז"ל במגילה
(ו). הם לא עשו אלא לפנים אף הוא לא
עשה עמהם אלא לפנים.

והנה רמז כאן, על זה כי השיב אחור
ימינו על מרדכי איש ימיני, מפני
אויב המן צר ואויב, ויבער ביעקב כאש
כי עשה לפנים ולא אש ממש, אבל סופו
של דבר אכלה סביב הם הרשעים, שנהפך
הדבר ושלטו בשונאיהם.

דרך קשתו כאויב, נצב ימינו כצר, ויהרג
כל מחמדי עין באהל בת ציון, שפך כאש
חמתו.

עונש הקב"ה בהדרגה - כדי שישבו

כי בא עמנו בהדרגה, מתחלה דרך קשתו
כאויב, כמלך שמטיל מורא על מדינתו
ע"י חילותיו המזוינים, וכשלא שבו נצב

היה אדני כאויב, בלע ישראל, בלע כל
ארמנותיה שיחת מבצריה, וירב בבית יהודה
תאניה ואניה.

מיתת הצדיקים וגלות השכינה
פתח בלשון נקבה ארמנותיה, וסיים
מבצריה. כי בכל צרתם לו צר

וַיַּחְמוֹס בִּגְן שָׁבוּ שַׁחַת מוֹעֲדוֹ שִׁבְחַת יְהוָה | בְּצִיּוֹן מוֹעֵד וְשַׁבָּת

רש"י

(טו) יחמוס כגפן (ירמיה יג) נחמסו עקביך. בגן כמו שגוזזין ירקות הגנה. שבו מעונמו שבו כמיז ששיכך חממו על צניו בחורבן צימו כך נדרש במדרש קיינות. שחת מועדו ציט קדשי הקדשים ששם היה נועד

ויפן פרעה וכשהוא מדבר על אחרים נקוד פח"ח קטן כגון (שופטים טו) ויפן זנב אל זנב (מלכים ב כה) ויגל יהודה מעל אדמתו (סס יח) ויגל מלך צבל את ישראל אשורה. (ו) ויחמוס לשון כרימה וכן (איוב

א עוד שי"י טז

אינו אויב בעצם אלא לטובה כונתו, רק נראה כאויב.

ויחמוס כגן שבו.

הסתלקות הצדיקים

כי הצדיקים היכל ד' המה, ובהסתלקותם אינם גדלים עוד יותר לילך מחיל אל חיל במעשים טובים, ע"כ המשיל הדבר לכורת גן הירק והכניסם לאוצרותיו שאינו גדל עוד, כן הסתלקות הצדיק ליהנות מזיו השכינה ולהיות צרור בצרור החיים, אבל יפה שעה אחת במע"ט בעוה"ז שהולך מדרגא לדרגא.

והם שכו היכל ד' המה², ומהפכים מדת הדין למדת הרחמים ומשככיין חמתו, ע"כ שכו כתיב, עיין רש"י³.

שחת מועדו.

ע"י הסתלקות הצדיקים - חרב המקדש

הבית המקדש נשרף עי"כ, כי אזלו נטורי קרתא. והנה לעיל אמר הרס מבצרי א. ע"י מה שפירש רבינו בקטע הבא: כן הסתלקות הצדיק ליהנות מזיו השכינה ולהיות צרור בצרור החיים.

ב. פרש"י, שכו, מעונתו.

ג. פרש"י, שכו כתיב ששיכך חמתו על אבניו בחורבן ביתו.

כביכול, והנה במדרש (פתיחתא איכה רבה א) ר' אמי ורבי אסי אזלו לקרתא, שאלו מאן נינהו נטורי קרתא, א"ל הא אנון סנטרא, א"ל אילון מחריבי קרתא, א"ל ומאן אינון נטורי קרתא, א"ל סופרין ומשנן, עיי"ש.

והיינו בלע ישראל הגדולים שבהם, שאמר לעיל כל מחמדי עין, ובלע מלשון כבלע את הקודש (במדבר ד') על דרך והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים⁴, והוא לשון בליעה והבן, ועי"כ דנסתלקו ונעלמו נטורי קרתא, עי"כ בלע כל ארמנותיה.

וא"ת הלא עשה כל זאת בפועל, ולמה כינה אותו כאויב ולא אויב ממש, אבל הלא שיחת מבצריו של עצמו כביכול כי בכל צרתם לו צר, וא"כ הצדיקים שהם נטורי קרתא הם מבצריו כביכול ג"כ, והיכל ד' המה ושוכן בתוכם ממש, ובהגינם על הדור מגינים עליו כביכול, ועי"כ וירב בבת יהודה תאניה ואניה על מיתת צדיקים ועל גלות השכינה, א"כ בזאת תדע כי

וַיִּנָּאֵץ בְּזַעַם־אָפוֹ מֶלֶךְ וְכֹהֵן: זָנַח אֲדָנִי | מִזִּבְחוֹ נָאֵר מִקִּדְשׁוֹ
הַסִּגִּיר בְּיַד־אֹיֵב חֹמֹת אֲרָמְנוֹתֶיהָ קוֹל נָתַנּוּ בְּבֵית־יְהוָה כִּיּוֹם

רש"י

לצניז שגאמר (שמות כה) ונועדתי לך שם. מלך וכהן (מהלם פט) נארתה צרית ענדך. כיום מועד שהיו שמחים ומשוררים צמחו צקול רס כן נתנו האויצים נאדקיהו המלך ושריהו כהן גדול. (ז) נאר ציטל וכן

עוד ש"י טז

בת יהודה וכאן אמר מבצרי, כי אצל המון עם החומה ומגדלים הם מבצריהם, אבל אצל הקב"ה הצדיקים הם המבצרים, כמו (שה"ש ח, י) אני חומה ושדי כמגדלות.

זנח ד' מזבחו נאר מקדשו, הסגיר ביד אויב חומות ארמנותיה, קול נתנו בבית ד' כיום מועד.

אף שניתנה לכבל רשות - נענש בשביל שמחתם ובמדרש רבה בשביל הקול נפלה בבבל, ותמוה, ולא עשו יותר מהקול.

אבל הנה מבואר ברמב"ם פ"י מבית הבחירה, דקדושה ראשונה של יהושע נבטלה בחורבן הבית, אבל קדושת עזרא לא נבטלה ע"י החורבן וקדושתו במקומו לענין מעשר ובכור. והאחרונים כתבו שעל פי זה היה אפשר להקריב קרבנות בזה"ז אלא שטמאי מתים, ועיין מג"א סימן תקס"א. ובחתם סופר חלק יו"ד סימן רל"ג כתב הטעם לחלק בין גלות בבבל לאדום, דגלות בבבל היה עפ"י ד' מפורש ע"י הנביא, וע"כ הוראת שעה היתה שקנו נבוכדנצר וכורש בכיבושם וע"כ נבטל הקדושה, אבל בגלות אדום לא היה עפ"י נביא ורשות, ומעצמם כבשו, אף שדניאל ראה ד' חיות מ"מ לא ניתן להם רשות מפורש, כמו לנבוכדנצר ע"י נביאים ובת קול.

שיחת בית המקדש - מבצר הנשמה

או יאמר, כי מבואר במדרש הנעלם (פרשת וירא ופ' חיי שרה) כי הגוף יכונה לאשה והנשמה לאיש, והנה החומה דלתים ובריח הם מבצרי הגוף, אבל בית המקדש הוא מבצר הנשמה לכפר העונות בקרבנות. וע"כ לעיל אמר הרס בעברתו מבצרי בת יהודא מבצרים של הגופים, וכאן אמר בלע ארמנותיה של בת יהודא שיחת מבצרי בית המקדש שהוא מבצר להנשמה.

וא"ת הא תפלה במקום עבודה, וזאת תורת העולה יעסוק בתורת עולה ומעלה עליו הכתוב כאלו הקריב עולה (ע"פ מנחות קי.), אבל וירב בבת יהודא תאניה ואניה שזה מבלבל המחשבה ואי אפשר להתפלל וללמוד כראוי, ואני שכורת ולא מיין, וכבר אמרו חז"ל (עירובין סה:) יכולני לפטור כל העולם מתפלה שנאמר שכורת ולא מיין, וע"כ לא אמר כאן רק שיחת לא הרס, כי השחתה היא מעוטה

מוֹעֵד: ח חֶשֶׁב יְהוָה | לְהַשְׁחִית חֹמַת בְּתִצִּיּוֹן נָטָה קֶן לְאִי־הַשִּׁיב
יְדוּ מִבְּלָעַ וַיֶּאֱבֹלְחָל וְחֹמָה יַחֲדוּ אִמְלָלוּ: ט טָבְעוּ בָאָרֶץ

רש"י

מעל פני. נטה קו של משפט ליפרע על עוינו.
מבלע מהשמים. חיל וחומה שורה וזר שורה חומה
נמוכה שכנגד חומה גבוהה. (ט) טבעו בארץ

נחרצנו קול שמחה. (ח) חשב ה' להשחית זה
ימים רבים שעלתה על דעתו כך שנאמר (ירמיה לג)
כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת להסירה

עוד שי"י טז

ולבני אדם דהיינו חומת ארמוניה
הגשמיים ששייך לעיר הסגיר ביד אויב,
ועל כן קול נתנו בבית ד' כיום מועד.

ואיך לא נפלו פגרים מתים במקום שירא
כהן גדול ליכנס, ואיך לא נפל פחד
עליהם. אפשר לומר מחמת שרצון הקב"ה
כן היה בעצמו, קודם ביטל הקדושה,
ואח"כ אחר שסילק שכינתו משם, הסגיר
ביד אויב חומת ארמוניה, ע"כ לא נפל
פחד עליהם ולא ליזוקו שם.

חשב ד' להשחית חומת בת ציון, נטה
קו לא השיב ידו מבלע, ויאבל חל וחומה
יחדיו אומללו.

הסתלקות צדיקים שהם כחומה

על דרך שפרשתי אני חומה המבואר בשיר
השירים ברש"י שם (ח, י) דהיינו
הצדיקים נמשלו לחומה, וחומת בת ציון
היא חומת אבנים. והיינו חשב ד' ברחמיו
להשחית חומת בת ציון לבד, מה שאצלם
לחומה יחשב, אבל נטה קו של משפט,
לא השיב ידו מבלע את הצדיקים, כמו
שפרשתי למעלה^ד שהיא ענין העלמת

והיינו זנח ד' מזבחו מלהקריב עוד, כי
ניאר מקדשו ביטל הקדושה, כי
הסגיר בעצמו ביד אויב חומת ארמוניה
שנתן לו רשות ושלחו להחריב עי"כ נבטל
הקדושה. וא"ת א"כ למה יקרא נבוכדנצר
אויב וניתן לו רשות, אבל היינו טעמא
דה"ל לצער ולבכות, והוא עשה להיפך
קול נתנו בבית ד' כיום מועד מחמת
שמחה, ועל הקול יקרא אויב ונפלה בבל.

הקב"ה סילק רוחניות הקדושה - ושוב שלטו האויבים
על הגשמיות

או יאמר, דלכאורה יפלא אם שלטה ידי
האויבים על חומת הגשמיים, איך
ישלטו על רוחניות הקדושה שבה עד
שנבטלה הקדושה.

ע"כ אמר כי זנח ד' מזבחו ניאר מקדשו,
מה ששייך לרוחניות הקדושה הוא
בטלה בעצמו, אבל מה שהסגיר ביד אויב
רק חומת ארמוניה חומת הגשמי לבד.
ועל דרך השמים שמים לד' והארץ נתן
לבני אדם (ע"פ תהלים קיב), דמה ששייך
לו הקדושה לא מסר ביד האויב אלא
סלקא למעלה ונבטלה, ומה ששייך לארץ

ד. ע"י מה שפירש רבינו לעיל על הפסוק היה ה' כאויב.

שְׁעָרֶיהָ אֵבֶד וְשַׁבָּר בְּרִיחֶיהָ מְלָכָה וְיִשְׂרָיָהּ בְּגוֹיִם אֵין תּוֹרָה

רש"י

שעריה מדרש אגדה לפי שחלקו כבוד לארון שנאמר (תהלים מד) שאו שערים ראשיכם לפיכך לא שלטה בהם צריה וטנעו צארכ' ורצותינו אמרו מעשי ידי דוד היו לפיכך לא שלטו בהם אויבים. אין תורה

עורך ש"י טז

חשב ה' - נתחייבו אף מצד מדת הרחמים או יאמר, כי אמר שאף מצד מדת הרחמים נתחייבו, והיינו חשב ד' להשחית חומת בת ציון. וע"כ אף שנטה קו כי דרכו מטה כלפי חסד קו המאזנים, מ"מ לא השיב ידו מבלע, ולא עוד אף שלא הועיל נטיית כלפי חסד אף לענוש קצת לבד או בהדרגה, אלא חל וחומה יחדיו אומללו.

מצד מדת הרחמים שפך חמתו על עצים ואבנים או יאמר, כי מצד הדין מי שחטאו עליהם היה ח"ו הדין. אלא מצד מדת הרחמים חשב ד' להשחית חומת בת ציון ולשפוך חמתו על עצים ואבנים, ואף שמצד הדין לא כן היה - אלא נטה קו של מאזנים מטה כלפי חסד לשפוך חמתו על עצים ואבנים, ולמען לסתום פי המקטריגים לא בא בהדרגה, ויאבל חיל וחומה יחדיו למען יניח הרוגז.

טבעו בארץ שעריה איבד ושיבר בריחיה מלכה ושריה בגוים אין תורה.

בגוים אין תורה - מחמת כבוד התורה ובמדרש אם יאמר לך אדם יש תורה באדום, אל תאמין, שנאמר אין תורה.

הנשמה ולצרורה בצרור החיים, חיל וחומה גדולים וקטנים מהם, ומ"מ הם חומה אבל יש כמה מיני חומה ונטורי קרתא.

הגזר דין היה רק במחשבה - כדי שנוכל לבטלו או יאמר, דהנה על פסוק והארץ היתה תוהו ובוהו דרשו חז"ל במדרש רבה, שצפה הקב"ה על חורבן הבית. וכן מבואר כאן במדרש רבה, לא מן הכרוז הה"ד כי על אפי ועל חמתי. ופירש המתנות כהונה דלא מצינו שאמר בפירוש שבדעתו להשחיתו, רק מצינו שחשב כן מדכתיב כי על אפי ועל חמתי (ירמיה ל"ב). ועוד הביא שם גרסא לא מן כדון אלא מן עלמא, פירוש מימי קדם חשב כן, עיי"ש. והטעם כי הידיעה אינו מכריח הבחירה, משא"כ אמירה כמו שפירש האלשיך (במדבר יא, כג), צדיק ורשע לא קאמר (נדה טז:). והנה זה יתכן על קודם גזר דין, אבל אחר גזר דין יפלא מה שלא הכריז.

והנה בפ' במדבר (ד') תרגם אונקלוס על כבלע את הקודש, כד מכסן, וע"כ אמר כאן חשב ד' ברחמיו רק במחשבה [להשחית] חומת בת ציון, ולא מן הכרוז למען יוכל להבטל קל מהר, ולא עוד אף שכבר נטה קו של משפט, לא השיב ידו מבלע - מלכסות הגזר דין.

גַּם־נְבִיאֶיהָ לֹא־מָצְאוּ חֲזוֹן מִיְהוָה: יִשְׁבוּ לָאָרֶץ יְדֹמוּ זִקְנֶיהָ

רש"י

אין זהם מורה הוראה. (י) ישבו לארץ וגו' כשמעו ומדרש אגדה נצמדנלר הוסיפס לארץ כשמרד צו לדקיו ועצר על שזעמו צא וישב לו צדפנה של אנטוכיא ושלח נשזיל סנהדרין וצאו

ע"פ ערך ש"י ס

בירו ויש הרבה טעמים, ואחד מהם משום דאלו היה מעשי ידי דוד לא היה שולט בו יד אויבים, וראיה מן השערים שהיו מעשי דוד (סוטה ט' א'). והנה מבואר בדברי הימים א' כ"ח שמסר דוד המלך ע"ה כל תבנית הבית ומדותיו, ואמר הכל בכתב מיד ד' עלי השכיל כל מלאכות התבנית.

והנה מזה נראה בעליל אשר חשב ד' מכבר עלתה במחשבת רחמים לפניו, להשחית חומת בת ציון לשפוך חמתו על עצים ואבנים, נטה קו אף בעת שנטה הקו המדה של הבנין והשכילו לדוד המלך ע"ה קו המדה של הבנין, מ"מ לא השיב ידו מבלע ולא הניחו לדוד לבנותו, ויאכל חל וחומה.

וא"ת לא מטעם זה רק משום שלא היה ראוי לבנותו, דאדרבה טבעו בארץ שעריה מחמת שהיו מעשי ידי דוד. איבד ושיביר בריחיה מחמת שלא היה מעשיו, הרי דאדרבה מהאי טעמא לא נבנה ע"י דוד המלך ע"ה מחמת שחשב אזי להשחית.

ויובן ענינו כאן, כי פירש"י טבעו בארץ שעריה, על שחלקו כבוד לארון שנאמר (תהלים כד) שאו שערים ראשיכם, לפיכך לא שלטה בהם בריה וטבעו בארץ. וא"כ מזה מוכח דכ"ש דהתורה שמונח בארון והיא הפנימיות חשובה ולא נמסרה לגוים.

וע"כ אמר טבעו בארץ שעריה, אבל בריחיה איבד ושיביר, וכל זה מפני כבוד שחלקו לארון שבו נגנז התורה, מזה תדע רק מלכה ושריה בגוים, אין תורה.

תלמידי חכמים לא נמסרו ליד הגוים

או יאמר על דרך זה, כי אף חובב עמים כל קדושו בידך, שתלמידי חכמים פטורים ממס (ב"ב ח.), שלא נמסרו ליד הגוים כמו המון עם, וזה נדע מק"ו משעריה שחלקו כבוד לארון לא נמסרו ליד אויב, מכל שכן התלמידי חכמים עצמם אשר התורה גנוזה בהם. והיינו רק מלכה ושריה בגוים, אין תורה אין בהם מורה הוראה כפרש"י, שאלו עליהם נאמר כל קדושו בידך.

גם נביאה לא מצאו חזון מד'.

ירידת המדרגות

דנודע שחווה קטן מנביא, ומדרגה קטנה בערך מנביא. וע"כ הנה יפלא כי

בנין ביהמ"ק לא היה ע"י דוד - כדי שיוכל לשפוך חמתו על עצים ואבנים

או יאמר, חשב ד' וכו', דהנה דוד המלך ע"ה רצה לבנות בית המקדש ולא עלתה

בְּתִצִּיּוֹן הָעָלוּ עֵפֶר עַל־רֹאשָׁם חָגְרוּ שָׁקִים הִזְרִידוּ לָאָרֶץ רֹאשָׁן
בְּתוֹלַת יְרוּשָׁלַם: יֵאָכְלוּ בְּדִמְעוֹת עֵינֵי חֲמֻרְמוֹ מַעֵי נִשְׁפָּךְ

רש"י

לקראתו וראה אותם אנשים של צורה והשיצ אותם
נקמדראות של זהב אמר להם סדרו לי מורמסם
פרשה ופרשה ומרגמוה לי כיון שהגיעו לפרשת
נדרים אמר להם אם הוא רוצה לחזור יכול הוא
לחזור אמרו לו ילך אלל חכם וימיר לו אמר להם
אם כן אתם התמסם לנדיקיהו את שזעמוהו זה
ושמטום והושיצם לארץ וקשרו שערות ראשם צוננות
הסוסים וגדוס. (יא) חמרמרו רגורזונ"ט צלעו

עורך ש"י טז

אם החוזים לא מצאו חזון יתכן מחמת
הצרות והגלות ירדו מדרגה אחת, אבל
גם נביאה לא מצאו אפילו חזון מד' וירדו
שני מדרגות.

ישבו לארץ ידמו זקני בת ציון, העלו עפר
על ראשה חגרו שקים, הורידו לארץ ראשן
בתולות ירושלים.

ירידת הצדיקים מחמת המון העם

כי נודע שכל ישראל קומה שלימה, בחינת
ראש הם הגדולים ורגלים הם הקטני
ערך, ונודע כי ע"י בחינת הרגלים כשמרבין
לפשוט ח"ו ממשיכין הראש עמהם
ומבלבלין מחשבתו הזכה לד' לבדו
וממשיכין אותו לארציות וגשמיות, ועי"כ
פוגע בהם ג"כ ח"ו מדת הדין.

והיינו אף חובב עמים כל קדושיו בידך,
והם תכו לפעמים בשביל רגליך
בחינת הרגלים ששורשם מבחינת רגלים
כביכול.

וע"כ בא המסורה^ה לגלות על מה תכו עוד
תוסיפו סרה (ישעיה א' ה'), שמוסיפין

וע"כ אמר כאן מאין קרה להם לזקנים
להמסר ביד נבוכדנצר, ואם שגם
אצלם ח"ו יש איזו הרהורים רעים וכדומה
מאין לגדולים כהמה כן. ובא לתרץ הורידו
לארץ ראשן הורידו לארציות וגשמיות
ראשן בחינת ראש הדור, בתולת בת יהודא
היה קטני ערך בעלי גופים, ולנקבה יכונה
כנ"ל, ועל ידם אירע לסנהדרין כן.

כלו בדמעות עיני חמרמרו מעי, נשפך
לארץ כבדי על שבר בת עמי, בעטוף
עולל ויונק ברחובות קריה.

צער על העולל ויונק - נקיים מכל חטא
יאמר כי אף שלזקנים אירע מה שאירע,
אין צערי גדול כל כך כי נתגשמו
ע"י בתולת ירושלים כנ"ל, אבל צערי על
עולל ויונק נקיים מכל חטא.

ה. הובא בבעל הטורים בזאת הברכה שם, וז"ל: תכו ב' במסורה תכו לרגליך, על מה תכו, ע"ש.

לְאָרֶץ כְּבִדִּי עַל־שָׁבֵר בַּת־עַמִּי בַּעֲטָף עֹלֵל וַיּוֹנֵק בְּרַחֲבוֹת
קִרְיָהּ: יב לְאֻמוֹתָם יֹאמְרוּ אִיָּה דָגָן וַיֵּינ בְּהִתְעַטְפָם בַּחֲלָל בְּרַחֲבוֹת
עִיר בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל־חֵיק אֻמוֹתָם: יג מָה־אֶעֱיֹדֶךָ מָה אֲדַמָּה

רש"י

דרך בני מעים כשמעליכם אדם לאור הס כוונים ומתחממרים. בעמף פשמי"ר. (יג) מה אעידך ומה אדמה

עוד שי"י טז

וא"ל תרנגולת צלוייה פטומה, א"ל איך
אתה בטוח שבכל יום יזדמן לך כך, א"ל
ואתה נותן להם את אכלם בעתו בעתם
לא נאמר, ואח"כ הודה לו רבא.

והנה אין מהתימה כ"כ על הַשְׁבָּע לבקש
מעדנים, אבל הַרְעֵב קרוב למות ומ"מ
לא יסיר בטחוננו, זה מראה גודל הבטחון.

והנה על יש שבר במצרים דרשו חז"ל
בטחון ותקוה (בראשית רבה צ"א).
והיינו גדול צערי על זכי התקוה בתוקף
הבטחון כל כך. והיינו על שבר הבטחון
ותקוה שיש לבת עמי הת"ח ובני ת"ח
שבהם, כי לאמותם יאמרו איה דגן ויין
גלוסקין וחמר עתיק, אף בהתעטפם בחלל
והגיע למות נפשם, ומ"מ לא עזבו בטחונם,
ומ"מ אירע להם כן.

מה אעידך ומה אדמה לך הבת ירושלים,
מה אשוה לך ואנחמך בתולת בת ציון,
כי גדול כים שברך מי ירפא לך.

הצדיקים צריכים להתדמות להקב"ה במדותיו ממש
דנודע פירוש של"ה הק"י עשו לפני כסדר
הזה, דהיינו מה הוא רחום אף אתה

האבילות כפי דרגת הרחמנות

או יאמר, כי מבואר בסנהדרין (ל"ז ב') אין
מושיבין זקן לדון דיני נפשות כי כבר
שכח צער גידול בנים ולא נפיש רחמיו.
ונודע כי רחמי מסטרא דדכורא ודין
מסטרא דנוקבא.

וע"כ אמר הזקנים ישבו לארץ אבל ידמו
ולא ירבו בבכיה, אבל מ"מ יעשו
שלשה פעולות לאבל, (ישיבה לארץ, עפר על
הראש, חגירת שק), אבל בתולות ירושלים
מסטרא דדינא, או בתולות ממש לא טעמו
צער גידול בנים, רק הורידו לארץ ראשן,
אבל אני כלו בדמעות עיני וכו', על העולל
ויונק על שבר בת עוני וכו'.

לאמותם יאמרו איה דגן ויין, בהתעטפם
בחלל ברחובות עיר, בהשתפך נפשם על
חיק אמותם.

גודל הצער על הבוטחים בה' בתוקף
ובמדרש רבה, איה דגן ויין - גלוסקין
וחמר עתיק. להבין מה ענין
פרושו לחדש בזה.

אבל איתא בגמרא (כתובות ס"ז ב') באחד
שבא אצל רבא ושאלו מה מאכלך,

ו. בעשרה מאמרות מאמר שביעי חלק א' [ובדפוס החדש אות קצ"ב - קצ"ג].

לָךְ הִבֵּת יְרוּשָׁלַם מָה אֲשׁוּה־לָךְ וְאַנְחִמְךָ בְּתוֹלַת בְּתִצְיוֹן
בִּירְגָרוֹל בַּיָּם שִׁבְרְךָ מִי יִרְפָּא־לָךְ: יֵד נְבִיאֲךָ חָזוּ לָךְ שׂוֹא וְתַפֵּל

רש"י

לך לומר לך מה תתמהי על שצרך הלא אף לאומה כשצאה צרה על אדם אומר לו אף פלוני עלמה כן פלונית אירע כמותך. מה אשוה לך ואנחמך תנחומים הם לו. (יד) שוא ותפל דברים שאין

ערוך ש"י טז

רחום, ואזי יתנהג עמך ב"ג מדות הרחמים.
כי גדול כים שברך, מי ירפא לך.

דמיון ישראל לים אוקיינוס

ובמדרש רבה, מי שעתיד לרפאות הים, ירפא לך.

והנה בקהלת אמר כל הנחלים הולכים אל הים והים איננו מלא. ובמדרש רבה דרש הפסוק על ים אוקינס ועל ישראל, שכל הגרים מתכנסים להם והם אינם חסרים ממנינם, שנאמר מי מנה עפר יעקב.

והנה אמרו חז"ל לא גלו ישראל אלא כדי שיתוספו עליהם גרים. והנה איתא בבראשית רבה, שלא היה אפשר להקוות כל מימות שבעולם אל הים אוקיינוס עד שבעט בו הקב"ה והרגו, דמתים מחזיק יותר מחיים, ועתיד הקב"ה לרפאותו.

וע"כ על זה אמר כי גדול כים שברך, שבעט בי כדי שיקבל בו הנחלים, כן אירע לך שבעט בך והגלך כדי שיתוספו עליך גרים. וא"ת א"כ יחסר מנינך, מי ירפא לך היינו מי מנה עפר יעקב, או כמ"ש במדרש רבה מי שירפא הים.

הגאולה במדת מ"י

או יאמר, מ"י ירפא לך, ע"ד שפרש בזהר הק', מ"י ברא אלה, היינו עולם החירות

והיינו מה אעידך מלשון עדי וקישוט במעשים טובים, ומה אדמה לך באיזו מדות הרחמים יש בך שאדמה לך לעשות כמדתך, אבל בתולת בת ציון אף שהם המה תלמידי חכמים המצוינים בתורה ומצות כמ"ש במדרש רבה, מ"מ הקב"ה מדקדק עמהם כחוט השערה ולא די להם בדומה קצת, וצריכים להיות שוין ממש במדותיהם הטובות להקב"ה. והיינו מה אשוה לך בשוה ממש בתולת בת ציון.

ולזהו כי התלמידי חכמים המצוינים במצות ומעשים טובים לא שלט בהם זר כל כך, ע"כ קראם בתולת שלא נבעלו לזרים הסטרא אחר.

ולפמ"ש במדרש הבת ירושלים היינו יראה ומשלמת עצמה לקונה, אפשר אמר בלשון תמוה הבת ירושלים את ביראה ובמדות שבזה אעידך, ולבתולת בת ציון אף שהם באמת מצוינים במצות ומעשים טובים, אבל אינם בשלימות גמור להשתוות לך ממש.

וְלֹא־גָלוּ עַל־עֲוֹנָךְ לְהָשִׁיב שְׁבִיתָךְ קְרִי וַיִּחְזוּ לְךָ מִשְׁאֹת

רש"י

זהם טעם וכלשון לע"ז אפלטרימני"ט. ולא גלו על עונך להוכיח דרכך על פניך. להשיב שבותך לישר משבותיך לשון (ירמיה ג) שובנה, שובנים (ישעיה ט) וילך שוב.

עורך ש"י ס

עולם התשובה, וגאולה העתידה במהרה בימינו ג"כ במדה זאת תהא. הרבים אשר באים מבקשת המותרות, דהיינו כל הדברים יגעים וכו' לא תשבע עין לראות.

וע"כ אמר כי גדול כים שברך, כמו הים אינינו מתמלא מהנחלים מחמת שחוזרים, כן יקרה לך שע"י עונותינו הרבים חוזרים להתעשק. מ"י ירפא לך, ע"י התשובה שהיא נרמזת במ"י כנודע, הוא ירפא לך.

נביאך חזו לך שוא ותפל, ולא גלו על עונך להשיב שבותך, ויחזו לך משאות שוא ומדוחים.

רעת הנביאים

ובמדרש, ומדחים כתוב.

ויתכן דשתיים רעות עשו, אחת ששוא חזו, ועוד כולם לטובה התנבאו בלא תוכחת מוסר כלל. והנה משא מבואר בזהר הק' (בראשית קצ"ז א') כל מקום שכתוב אצל עניני אומות העולם הוא לטובה, אבל אצל ישראל הוא לרעה, כי טובת עכו"ם ורעת ישראל הוא עליו למשא כביכול.

וע"כ אמר חזו לך שוא ותפל בלי טעם, אחר שרבו הפשעים אין טעם

כים שברך - נשמות העשוקות מחמת העונות או יאמר, דנפרש סיפא דקרא, אל מקום שהנחלים הולכים שם הם שבים ללכת כל הדברים יגעים וכו', דאין בן דוד בא עד שיהא כולו זכאי או כולו חייב. והוא על דרך שאמרו חז"ל אין ב"ד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף. ונודע פירוש אריז"ל דהיינו גוף טמא, דהיינו נשמות עשוקות ע"י העונות הרבים, וידוע דהן הנה ג"כ הגרים מאותן העשוקות תחת הסט"א.

והנה כבר היה ראוי להיות התקון, לולא שבעונותינו הרבים ע"י הסטאים, שבים להתעשק עוד תחת הסט"א ע"י רדיפת התאות. והנה כולו חייב, כי כולו הפך לבן טהור הוא, כיון שלא יהא לסט"א לינק מקדושה, בעל כרחם יכלו. וכולו זכאי יצאו הנשמות העשוקות משם.

והיינו כל הנחלים הולכים אל הים, דהיינו הגרים מתכנסים לישראל, והים איננו מלא להיות בשלימות מחסרונותיו שיכלו הנשמות שבגוף, כי למקום שהולכים שם הם שבים ללכת ע"י עונותינו

שָׁנָא וּמְדוּחִים: טו סָפְקוּ עָלֶיךָ כְּפִים בְּלִעְבְּרֵי דְרָךְ שָׂרְקוּ וַיִּנְעוּ
רֹאשָׁם עַל־בֵּת יְרוּשָׁלַם הַזֹּאת הָעִיר שִׁיאֲמְרוּ כְּלִילַת יוֹפִי מְשׁוֹשׁ
לְכָל־הָאָרֶץ: טז פָּצוּ עָלֶיךָ פִּיהֶם בְּלִאֲכֹנֶיךָ שָׂרְקוּ וַיִּתְּרְקוּ־שָׁן

רש"י

ומדוחים הדיחוך מעלי. (טו) שרקו נופס בפיו
שניצל"ר כלעו ודרך אדם לעשות כן הרואה דבר
חשוב שמרצ וכלה. כלילת יופי כל היופי היה שלה.
(טז) פצו עליך פיהם מפני מה הקדים פ"א
לע"ן מפני שהיו אומרים צפיהם מה שלא ראו
בעיניהם.

עוד ש"י טז

נביאת זכרי', וע"כ יאמרו הזאת העיר
שיאמרו לעתיד לבוא כלילת יופי משוש
כל הארץ, וע"כ פצו עליך פיהם כל
אויביך שרקו ויחרקו שן אמרו בלענו,
אך זה היום שקוינוהו מצאנו ראינו. דהנה
כשמעם שזה תליא בזה מתמלאים כעס
האויבים, ויחרקו שן על עתיד שיאמרו
כלילת יופי, כי נמצא סתירת זקנים בנין,
אלא מתנחמים עכ"פ עכשיו בלענו, ואך
ורק זה היום שקוינו מצאנו ראינו, אבל
יום העתיד לא יראו ומה להם להצטער
על זה.

כפירת האויבים

או יאמר, כי בשמעם דברי העוברי דרך
שעוד יאמרו כלילת יופי, הנה האויב
יתפקר על זה, דלעיל אמר בלע ד', אבל
הם יאמרו בלענו אנחנו ולא מאת ד', אך
זה היום שקוינו מצאנו בכחנו, ראינו
בעינינו, אבל מה שיהי' לאח"ז מי יודע
אם יהיה.

לנבואת הטובות, וע"כ לא גלו על עוניך
להשיב שבותך, ומי יתן והלואי היה עכ"פ
רק חדא לריעותא, ויחזו לך משאות שוא
דהיינו מה שאצלך נאמר במשא דהיינו
לרעה, ומדחים דחיות לא התקרבות,
שע"כ אפשר היית מתחרט על מעשיך.

ספקו עליך כפים כל עוברי דרך, שרקו
וינעו ראשם על בת ירושלים, הזאת העיר
שיאמרו כלילת יופי משוש כל הארץ.

צער האויבים על עתידה של ירושלים

דהנה בנין שעתיד במהרה בימינו, גדול
יהיה מבנין שלמה ובית שני. והנה
מבואר בגמרא (מכות כ"ד ב') ובמדרש איכה
(ה' י"ח), על רבי עקיבא שראה שועל יוצא
מבית קדשי קדשים שחק, משום שנאמר
(ישעיה ח') ואעידה לי עדים נאמנם אורי'
הכהן וזכרי' בן ברכי', לומר לך אם יתקיים
נביאת אורי' ציון שדה תחרש, כן תתקיים
נביאת זכרי' על בנין העתיד.

וע"כ יתמהו כאשר יראו חורבן הבית
ונתקיים נביאת אוריה וודאי יתקיים

אָמְרוּ בְּלִעְנֵנוּ אַךְ זֶה הַיּוֹם שֶׁקִּינֵינוּ מִצָּאֵנוּ רָאִינוּ: יִזְעָשָׁה יְהוָה
אֲשֶׁר זָמַם בַּעַד אֲמָרְתּוֹ אֲשֶׁר צִוָּה מִימֵי־קֶדֶם הָרֶם וְלֹא חָמַל

רש"י

(יז) בַּעַד אֲמָרְתּוֹ כִּלְכֵּל גִּזְרָתוֹ כִּמּוֹ (לְיוֹצֵא ו) יִתֵּר יָדוֹ וְיִצְלַעְנִי. אֲשֶׁר צִוָּה מִימֵי קֶדֶם מֵה שְׁכַחוּ צְמוּרָה
(יח) וְיִקְרָא (טו) וְיִסְפְּתִי לִיסְרָה אֶתְכֶם שָׁנָע.

עורך ש"י סג

אשר זמם במחשבה להתנהג במדת הדין
ושיחרב הבית שכך עלתה במחשבה, בצע
אמרתו חלק האמירה, אשר צוה אשר
חיבר, מימי קדם בששת ימי בראשית
שהם ימי קדם לכול, וצוה מלשון צותא,
וצו לצו, והיינו חלק אמירה מן המחשבה
אשר שיתף בימי קדם כדי שלא יחרב
העולם, ועכשיו חלק האמירה ועשה אשר
זמם במחשבה לבד, כיון שחלק האמירה
לא נשאר רק כפי אשר יורה המחשבה.

וא"ת הלא לעולם ד' דברך נצב, והאמירה
מה הוה עלה, לזה אמר הרס ולא
חמל כלל, מחמת שנהג רק כפי ענין
המחשבה בלא שתוף האמירה, וענין
אמירה שמשא לפי שעה, וישמח עליך
אויבך הרים קרן צריך שלהם היה לפי
שעה שמחה. וע"כ הפך כאן הסדר והקדים
פ"ה לעי"ן וכפרש"י, מפני שהיו אומרים
בפיהם מה שלא ראו בעיניהם, כי זה היה
מדה כנגד מדה, כי הדובר אמת מחבר
המחשבה עם הדבור כי לדבר אחד יצמדו,
אבל הדובר שקר הנה לא כפיו לבד, שיודע
במחשבתו שאינו כפיו נמצא אין להם
התחברות, ע"כ כן נדונו במחשבה לבד
לא בהתחברות אמירה.

עשה ד' אשר זמם, בצע אמרתו אשר
צוה מימי קדם, הרס ולא חמל, וישמח
עליך אויב, הרים קרן צריך.

נדונו במחשבה - לא באמירה

דאמרו חז"ל בראשית ברא אלקים, בתחלה
עלה במחשבה לפניו לבראות
במדת הדין, ראה שאין העולם מתקיים
חזר ושותף מדת הרחמים למדת הדין
שנאמר ביום עשות ד' אלקים. וכתבו
המפרשים, דאם היה נברא במחשבה לבד
שהיא דק היה במדת הדין, אבל נברא
ע"י אמירה שאינו דק כמו מחשבה, ע"כ
נתקיים יותר גם במדת הרחמים. ונלע"ד
לפ"ז ענין השתוף מדת הרחמים למדת
הדין, היינו דכל אמירה משותף עם מחשבה
ואין אמירה בלא מחשבה.

ובזה פרשתי בראשית ברא אלקים וכו'
והארץ היתה תוהו ובוהו ודרשו
חז"ל על חורבן בית המקדש, דהיינו
בראשית במחשבה ברא אלקים במדת הדין,
וע"כ והארץ היתה תוהו, וע"כ ויאמר
באמירה, וע"כ ויהי אור והבן.

והנה כבר כתבתי לעיל, כי ע"י העונות
גם מדת הרחמים הסכים על החורבן,
וע"כ אמר עשה ד' אף מדת הרחמים,

וַיִּשְׁמַח עָלֶיךָ אוֹיֵב הָרִים קִרְן צָרָךְ: יַחַד צָעַק לָבָם אֶל־אֲדֹנָי
חֹמֶת בַּת־צִיּוֹן הוֹרִידוּ כִנְחָל דְּמָעָה יוֹמָם וְלַיְלָה אֶל־תִּתְּנֵנִי
פּוֹגַת לֶךְ אֶל־תְּרוֹם בַּת־עֵינֶךָ: יֵט קוֹמִי | רַגְלִי בַּלֵּיל בְּיָלָה קִרִּי

רש"י

(יח) פוגת העברה שטישלאמני"ט כמו (נראשית מה) ויפג לנו. בת עינך שחור של עין שקורין פרויל"ש.

עורך ש"י סא

הדור, אבל אין בזה די השיב כי רוח הקודש אומרת חומת בת ציון, כמו שאמרו חז"ל שצדיקי הדור הם חומת הדור. וע"כ אמר חומת בת ציון את להגן על הדור, וע"כ הורידו כפועל יוצא, תעוררו אחרים שיורידו כנחל דמעה, ולא ישתקעו בשינה, וזה יהיה ע"י שאל תתנו פוגת לך, יתעוררו גם דלת העם.

אל תדום בת עינך, דהנה על הגלות נאמר נאלמתי דומי' על השכינה כביכול כמבואר בזה"ק (בראשית ל"ו א'), ומבואר בתקוני זהר תקונא ד', בת עין דא דיקא זעירא דא שכינתא, כי כביכול הדיבור בגלות. וע"כ אמר לעיל בצע אמרתו, כי נאלמתי דומי'. וע"כ אמר כאן כי גדולי הדור יעוררו הלבבות ויתוקן הדבר, ואל תדום בת עינך - היינו השכינה לא תדום, שיצא הדיבור מגלות.

כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה

או יאמר, כי הן אמת צעק לבם אל אדני, אבל כל השערים ננעלו חוץ משערי דמעה (כבא מציעא נ"ט א'), ע"כ הורידו כנחל דמעה.

אותיות למפרע - מדת הדין

או יאמר, דהיינו טעמא דהקדים פ"ה לעי"ן, כי מבואר בתיקוני זוהר (דף ט"ז ע"א) והמשכילים יזהירו, אלין אתוון דהוי לון שכל לאעלא קדם מלכא כל חד על תקונייהו מסטרא דגבורה אעלו כולהו למפרע וכו', בגון דבמדת הדין אתברי עלמא, עיי"ש. נמצא שלפי מה שעלה במחשבה לפניו לבראות במדת הדין אעלו למפרע, ונמצא מוקדם פ"ה לעי"ן לפי סדר זה, וע"כ כאן שאמר עשה ה' אשר זמם שעלה במחשבה לפניו לבראות במדת הדין, וכן נהג עתה והרס ולא חמל, ע"כ סידר האותיות למפרע, וע"כ לתקן מה שבלבם פגמו.

צעק לבם אל אדני.

חובת צדיקי הדור לעורר אחרים

והנה כבר ידעת כי כל ישראל קומה שלימה, ויש מי שהוא בחינת לב המרגיש בצער יותר מכל האברים הגסים.

וע"כ נאמר אני ישנה ולבי ער, היינו אני דלת העם ישנה, ולבי הצדיק שהוא בחינת לב ישראל, וממנו נמשך חיות ושפע לכל ישראל, זה הוא ער בתורה ותפלה.

ע"כ אמר צעק לבם אל אדני, היינו צדיקי

לְרֹאשׁ אֲשֻׁמְרוֹת שְׁפָכִי כַמִּים לִבְךָ נָכַח פָּנֵי אֲדֹנִי שְׂאֵי אֱלֹהִים
כַּפִּיךָ עַל־נַפְשִׁי עוֹלִלְיֶךָ הָעֲטוּפִים בְּרָעַב בְּרֹאשׁ כָּל־חֲזוּצוֹת:
כִּי רָאָה יְהוָה וַהֲבִיטָה לָמִי עוֹלִלָתִי כֹה אִם־תֹּאכְלֶנָּה נָשִׁים פְּרִים
עַל־לִי טַפָּחִים אִם־יִהְיֶה בְּמִקְדָּשׁ אֲדֹנִי כֹהֵן וְנָבִיא: כֹּה שָׁכְבוּ
לְאָרֶץ חֲזוּצוֹת נָעַר וְזָקֵן בְּתוֹלָתִי וּבַחֲוָרֵי נַפְלֹו בַּחֲרֵב הָרֶגֶת

רש"י

צטפחים צכל יוס ויוס לתת וזה לצית המקדש לפי
מה שהיה גדל ולצטוף אכלתו. אם יהרג במקדש
ה' כהן ונביא רוח הקדש משיצתם וכי נאה לכם
שהרגתם את זכריה בן יהוידע כמו שכתוב בדברי
הימים שהוכיחם כשצאו להשתחוות ליואש ועשאוהו

(יט) אשמורות שמי חלקי הלילה שהלילה נחלק
לשלושה חלקים כמו שאמרו רבותינו במסכת זרכות.
העטופים אשפומי"ן צלע"ו. (כ) עוללי טפוחים
ילדים רכים שעודן גדלים צטפוחי אמותם ורבותינו
דרשוהו על דואג בן יוסף שהיתה אמו מודדמו

עורך ש"י ט

ראה ד' והביטה למי עוללת כה, אם
תאכלנה נשים פרים עוללי תפוחים, אם
יהרג במקדש אדני כהן ונביא.

פורעניות כאלו - שלא היה וגם לא עתידים להיות
כי תמה הנביא שלא היה ולא יהיה עוד
כן, וע"כ אמר ראה על מה דהוה,
והביטה עד סוף כל הדורות, למי עוללת
כה אם תאכלנה עוד אף לעתיד לא יארע
כזאת, ומשיב רוח"ק אם יהרג, שגם זה
לא יזדמן עוד לעולם.

שכבו לארץ חוצות נער וזקן, בתולותי
ובחורי נפלו בחרב, הרגת ביום אפיק,
טבחית לא חמלות.

גודל צער בחורים ובתולות - ולא כיפר מיתת הצדיקים
מי שמניח בן כמותו נאמר בו שכיבה
(בבא בתרא קט"ז א') ואין הצער כל כך,
אבל גם בתולות ובחורים שלא נשאו וילדו
ג"כ נפלו בחרב, והצער מרובה.

קומי רוני בלילה לראש אשמורות שפכי
כמים לבך נכח פני אדני.

רוני בשמחה בתחלה - ואח"כ באימה ופחד

להבין הדבר, עפימ"ש היערות דבש לפרש
דברי חז"ל, רבה כד הוה פתח
באורייתא אמר מלתא דבדיחותא, והדר
יתיב באימתא ויראה כעבדא קמי מרא,
דמלכותא דרקיע כעין מלכותא דארעא,
ובבתי בראי כל מיני זמר וחדוה ושמחה,
ובתי גואי מקום המלך, שם אימה ופחד
מפני המלך, וע"כ בתחלה נכנס בבתי בראי
בבדיחותא והדר לבתי גואי באימה,
ודפח"ח.

וע"כ אמר כאן קומי רוני בלילה לראש
אשמורות - בתחלת אשמורה מקודם,
רוני בשמחה ליכנס בבתי בראי, ואח"כ
שפכי כמים לבך באימה ופחד, נכח פני
אדני דייקא בבתי גואי.

בְּיוֹם אֲפֹךְ טִבַּחְתָּ לֹא חֲמִלְתָּ: כב תִּקְרָא בְּיוֹם מוֹעֵד מְגוּרֵי
מִסְכִּיב וְלֹא הָיָה בְּיוֹם אֶת־יְחִנָּה פְּלִיט וְשָׁרִיד אֲשֶׁר־טִפַּחְתִּי
וְרַבִּיתִי אֵיבִי בָלֵם:

ג א אֲנִי הַגִּבֹּר רָאֵה עָנִי בְּשֹׁבֵט עֲבַרְתִּנוּ: ב אוֹתִי נִהַג וַיִּלְךְ
חֲשֹׁךְ וְלֹא־אוֹר: ג אֵךְ בִּי יֵשֶׁב יִהְיֶה יְדֹו כָּל־הַיּוֹם: ד בָּלָה בְּשָׂרִי

רש"י

ראה עניי היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה
עני אשר ראה עוני מכל הנביאים שנתנצלו על
חורבן הצית שצימיהם לא נחרצ הצית כי אם צימי.
בשבט עברתו של רודה ומכה הוא הקצ"ה. (ג) אך
בי ישוב אני לצדי לוקה תמיד כי כל תשובות
מכותיו עלי. (ד) בלה בשרי כמו (ישעיה מד) לזול

ע"א (דברי הימים ז כד) ורוח לנשה את זכריה בן
יהוידע והיה כהן ונציא והרגוהו בעזרה. (כז) תקרא
ביום מועד כמו קראת ולשון הוזה הוא. מגורי
שניי הרעים להאסף עלי להשחית. אשר טפחתי
ורביתי אויבי בלם הילדים אשר טפחתי וגדלתי
אותם זה האויז וכלה אותם. ג (א) אני הגבר

עוד ש"י טז

אני הגבר ראה עני בשבט עברתו, אותי
נהג וילך חושך ולא אור, אך בי ישוב,
יהפך ידו כל היום.

אין בעל הרחמים פוגע בנפשות תחלה

כי אמרו חז"ל (ויקרא רבה י"ז ד') אין בעל
הרחמים פוגע בנפשות תחלה, אלא
קודם מענישו בממונו, לא שב מענישו
בגופו, והנה אמרו חז"ל (ביצה ל"ב ב')
המצפה לשולחן חבריו עולם חשך בעדו.

והיינו אני הגבר ראה עני עניות בממון,
בשבט עברתו אותי נהג וילך חושך
להצטרך לאחרים, ומ"מ ולא אור של
תורה ומעשים טובים, כמו שאמרו חז"ל
(בראשית רבה א') ויהי אור מעשיהן של
צדיקים, וע"כ אח"כ אך בי ישוב יהפוך
ידו כל היום בהגוף, ובי כל לא נשאר
בלתי אם גוייתו.

והנה לא יבצר מצדיקים ורשעים, ומיתת
צדיקים מכפר כקרבן, כמו שאמרו
חז"ל (מדרש רבה תרומה ל"ז) אני נוטל מהם
צדיק ומעלהו לפני ומכפר על הדור, וא"כ
מיתת הצדיק הוי כשחיטת קרבן, והיינו
הרגת לרשעים, אבל גם טבחת לצדיקים
שמיתתן כטביחת הזבח, והיה ראוי לחמול
על הדור ע"י הקרבן.

תקרא ביום מועד מגורי מסכיב, ולא הי'
ביום אף ד' שריד ופליט.

שריד ופליט - שהקדים ב' שנים למנון ונושנת"ם
אמר, אם אתרעם על שהקדמת שתי שנים
מיום המועד של ונושנת"ם, וכי לא
היה ביום אף ד' ברחמיו שריד ופליט,
הרי באמת היה שריד ופליט ע"י שהקדים
שתי שנים.

וְעֹזְרֵי שִׁבְרַ עֲצָמוֹתַי: הַ בְּנֵה עָלַי וַיִּקַּף רֹאשׁ וּתְלֹאֶה: וּבְמַחְשָׁבִים

רש"י

עץ, ד"א בלה זשרי ועורי כמו (ישעיה נא) והאריך
כנגד תכלה כלומר שכבו לארך חולות נער וזקן ולא
היה להם כר וכסת וכלה זשרם כשהם גולים.
(ה) ויקף הקיפני. ראש ותלאה כמו (דברים כט)

עורך ש"י

יהפוך ידו לטובה, כל היום - היום אם
בקולו תשמעו.

בלה בשרי ועורי שיבר עצמותי, בנה עלי
ויקף ראש ותלאה, במחשכים הושיבני
כמתי עולם.

קלקול כל בחינות האדם - ע"י החטאים

כי מבואר בזוה"ק בתיקוני זוהר (תקן ט"ז)
של נעליך תמן אחזי לו דגופא דבר
נש בהאי עלמא איחי צרעת ממשכא דחויא,
ובתר דאתפשט מניה ואתלבש בגופא
קדישא ..דלי' ודאי איהו, והנה שבה כבשרו
כקדמיתא דאתמר בו ובשר מבשרי, ע"כ.

וזה שאמר כי מקדמת דנה ע"י חטא אדם
הראשון בלה בשרי גוף הזך וילבישם
כתנות עור, ואף גם זאת עכשיו לא עמדה
בשלימות כי גם עורי בלה ע"י הגלות
ויסורין, ולא די זה אלא שיבר עצמותי
עצמיות שלי דהיינו הפנימיות שהוא נר"נ
של האדם.

בנה עלי על העצמיית שהיא האדם ויקף
ראש ותלאה, כי הקיפני בסט"א
דסביב רשעים יתהלכון, ועל פורה שרש
ראש ולענה תרגם אונקלוס מהרהר חטאין
וזדון, וזה בא מחמת הסט"א שמקיפו
ח"ו.

ההקב"ה מנהג עולמו כפי מדת הדור

או יאמר, כי ידוע שהקב"ה מנהג עולמו
כפי מדת הדור, וכפי מדת צדיק הדור
אם מדתו חסד מתנהג בחסד ואם גבורה
מתנהג בגבורה, כי ד' צלך, כמו שהצל
נוטה כנודע, ולא חרבה ירושלים אלא על
שהעמידו דבריהם על ד"ת, ולא עשו לפנים
משורת הדין רק התנהגו בדין.

ועל כן אמר אני הגבר במדת גבורה, ע"כ
ראה עני בשבט עברתי כי אותי נהג
וילך חושך במדה"ד, ולא אור במדת
הרחמים, כי אך בי ישוב יהפוך ידו כמו
שאני נוטה במדותי כן נוטה אחרי כביכול.

צרות ע"י השגחה - תלוי בתשובה

או יאמר, כי לאומות העולם שנתונין תחת
השרים והמזלות, יקרה להם לפעמים
חורבן וגלות מצד המזל, אבל לא כן יעקב
חבל נחלתו שנתונים למעלה מן המזל
תחת השגחתו יתב"ש.

והיינו אני הגבר לבד ראה עני בשבט
עברתי לא מצד המזל, כי אותי
נהג הקב"ה בעצמו, לא כאומות העולם
שמתנהגים עפ"י המזלות, ומ"מ ויולך
חושך ולא אור.

ומ"מ הרוחנו שזה ע"י השגחה, כי אך
בי הדבר תלוי - בתשובה ישוב,

הוֹשִׁיבֵנִי בְּמִתִּי עוֹלָם: ז גֶּדֶר בְּעָדִי וְלֹא אֵצֶא הַכְּבִיד נַחֲשָׁתִי:
 ח גַּם כִּי אֶזְעַק וְאֶשׁוּעַ שְׁתֵּם תִּפְלֹתִי: ט גֶּדֶר דְּרָכִי בְּגִזֹּת נְתִיבָתִי
 עֲנָה: י דֹּב אֹרֵב הוּא לִי אֲרִיה אֲרִי קִרִּי בְּמִסְתָּרִים: יא דְּרָכִי סוּרֵר

רש"י

ראש ובענה, ומדרש אגדה ראש זה נצודכנלר לגלות יהויכין, ומלאה נצודכנלרן שגמר המכה צימי נדקיקו והלאה. (ז) גדר בעדי עשה חומה לנגדי להיות כלוא. ולא אצא הושיע סביבתי מחנות וגייסות של אורבים. הכביד נחשתי עשה לרגלי נחשמים כבדים שלא אוכל לילך פירי"ש נלעז.

עורך ש"י טז

דוב אורב הוא לי ארי במסתרים.

אף בימי אחשוורוש - ה' לי לעזרני

אף בימי אחשוורוש מלך פרס שנקרא דוב במחזה דניאל, אף אזי הוא הקב"ה לי לעזרני, אלא לא עשה רק לפני, אבל ארי' דפני אריה לימין, במסתרים ומושל על הדוב.

הקב"ה מתלבש בתוך היצר לטובתני

או יאמר, על דרך שכתב בכתר שם טוב לפרש, כי הנה אויבך ד', דהיינו אשר כביכול מתלבש בתוך היצר לפתות אותו כדי כאשר לא אשמע לו אקבל שכר, וכן כביכול מתלבש ונותן חיות באומות העולם לשעבד בנו כדי להטיב אח"כ, עכ"ל.

וע"כ אמר כאן דוב אורב הוא לי - הקב"ה כביכול מתלבש בתוך הדוב, לי לטובתי, אריה המושל על הדוב, ופני ארי' לימין, במסתרים - נסתר ומלוכב בתוך הדוב.

ומחמת חולשת הנפש גברה השכחה, ועי"כ במחשכים הושיבני כמו שדרשו חז"ל זו תלמוד בבלי, כי לולא כן היה התורה ברורה הלכה למשה מסיני.

גדר בעדי ולא אצא, הכביד נחשתי.

צרות כדי לשוב - ולעסוק בעניני עולם הבא

מחמת החשש שלא אשתקע שם, ע"כ הכביד נחשתי, למען אשים אל לבי לשוב.

ואמר נחשתי, כי כל זה בא משורש נחש עקלתון על ידו יסרוני. גם כי אזעק ואשוע שתם תפילתי, וזו הנוגע לנפש, ולמען לא אומר ראה ביתך בעוה"ז ומה לטרוח על עוה"ב וכולי האי ואולי, ע"כ גדר דרכי - גם דרכי הרשות בעוה"ז גדר ג"כ, ונתיבותי עוה, למען לא אשתקע בעניני עוה"ז ואפקח בעניני עוה"ב חיי עולם.

וַיִּפְשַׁחֲנִי שְׁמִנִי שְׁמִם: יב דֶּרֶךְ קִשְׁתּוֹ וַיַּצִּיבֵנִי כַּמְטָרָא לַחֲץ:
יג הִבִּיא בְּכִלּוֹתַי בְּנֵי אֲשַׁפְתּוֹ: יד הֵייתִי שְׁחֹק לְכָל־עַמִּי נְגִינָתָם
כָּל־חַיִּים: טו הִשְׁבִּיעַנִי בְּמַרְוֵרִים הָרוּנִי לַעֲנָה: טז וַיִּגְרַם בְּחֻצִּין

רש"י

העמידני נגד חציו לירות צי כמטרא אשניל"א
צלעו. (יג) בני אשפתו חלים שנותנין צחוק אשפה
שקורין קויכר"א. (טו) ויגרם וישבר ודוגמתו (תהלים

ויפשחני לשון פיסוק הרגלים שהעובר על הדרכים
שלין מופנים דרך להרחיב נעדי ויש דוגמא צלשון
גמלא הלי מאן דפשא דיקלא. (יז) ויצביני כמטרא

עורך ש"י טא

החצים ולמסור נפשינו על קידוש השם,
וכביכול מתלבש בהצר כדי להטיב לנו
באחריתנו.

הביא בכליותי בני אשפתו, הייתי שחוק
לכל עמי.

הקב"ה השיב דעת חכמים אחר

כי אמרו חז"ל בפרק הנזקין על רבן יוחנן
בן זכאי משיב חכמים אחר ודעתם
יסכל, וכן בחורבן בית ראשון גדליה בן
אחיקם לא רצה לחוש ולקבל לשון הרע
על ישמעאל וחבריו ונהרגו ע"י כמה
אלפים מישראל, ובאמת אמרו חז"ל כי
מיחש מבעיא, וכל זה כי דעתם יסכל.

ונודע כי כליות יועצות, והיינו הביא
בכליותי לסכל העצה בכליות,
ועי"כ הייתי שחוק לכל עמי מחמת
הסכלות. וזה בא לי כי השביעני במרורים
הרוני לענה, כי כמו מאכל מר מערבב
השכל, וכן אני שכורת ולא מייך, והיינו
הרוני לענה.

והא ראייה דרכי סורר ויפשחני שמני שומם
דרך קשתו ויצביני כמטרה לחץ, כי
נראה בחוש אשר בעת פתוי היצר נותן
דרך לכאן ולכאן, כי מראה ג"כ קצת שלא
לעבור, וגם אם ח"ו מתפתה מ"מ בשעת
עשיית עבירה מכיר ברשעו ומשתומם מיד
אח"כ, וגם כל עבירות באים בעמל ויגיעה
כמ"ש האלשיך, וכל זה משום שאף
שהקב"ה ברא היצר ונותן לו חיות, אבל
כדי להטיב לנו. וע"כ מעורב בתוך פתוי
היצר שלא לציית לו, ויש לו מניעות
ועמל, כדי שישים על לבו במשך זמן מה.

והיינו דרכי סורר למען לא אמצא בניקל
דרכי הרעים, ויפשחני כי מ"מ
הרוצה לטמא פותחין לו רק אינו בניקל
כל כך, גם שמני שומם מלא חרטה.

וכן מה שמייסר אותי ג"כ דרכי סורר
לייסר אותי ויפשחני כי כביכול
מרחיב צעדי, כי מד' מצעדי גבר כווננו,
נותן בי כח לסבול, שמני שומם כי הכל
בא ע"י עמל ויגיעה, אף שמאותו הכח
לעמול ולהתיגע מ"מ עכ"פ שמני שומם
ודואג, דרך קשתו ומ"מ ויצביני כמ"ש
במדרש ויחזקני, נותן בי כח לעמוד נגד

שְׁנֵי הַכְּפִישֵׁנִי בְּאַפֵּר: יִזְוָהֲנָח מִשְׁלֹם נַפְשִׁי נִשְׁתִּי טוֹכָה:
יח וְאָמַר אֶבְדַּ נְצַחִי וְתוֹחֲלָתִי מִיְּהוָה: יט וְכָרַעַנִי וּמְרֹדִי לַעֲנָה

רש"י

יחזקאל לכס למופת והם היו משחקים עליו ולא עשו כן לסוף נשתזרו שניהם. הכפישני כפה אותי באפר כלי הכפוי על פיו ארנטי"ר בלעז ויש דומה במשנה (יבמות ק"ו) פישון הגמל במדה הכפשה מדד. (יח) ואמר אבד נצחתי אמרתי בלתי צרוב צרובי אבד עולמי וסבירי. (יט) ומרודי קומפלוויינט בלעז.

ק"ט) גרסה נפשי וכן (ויקרא ז) גרש כרמל. בחציץ אצנים דקים שצמח העפר שהיו הגולים לשין עיסתן צמח הגומות שחופרים צקרקע והמלך נכנס למוכה כשאמר הקצ"ה ליחזקאל (יחזקאל יב) עשה לך כלי גולה לשמות צו וללוש צמחו חררה קטנה כדי שילמדו הם ויעשו כן כענין שנאמר (שם כ"ד) והיה

עורך ש"י טא

ולישב ולהתפלל ביחד אי אפשר מחמת שינוי הדינים והמנהגים. אבל לעתיד לבא וכל בניך למודי ד' ולא יהא שכחה, וע"כ ורב שלום בניך, והתורה נקראת לקח טוב. והיינו ותזנח משלום נפשי, שנשיתי טובה התורה, ורבתה המחלוקת בישראל.

ויגרס בחציץ שני, הכפישני באפר.

מונה הצרות - ט' באב יום המר

כי מונה והולך הצרות, השביעני במרורים במצרים, הרוני לענה בט' באב. וט' באב נודע (זהר בראשית ק"ע ב') שהיא נגד גיד הנשמה שבשס"ה גידין, כן ט"ב יום המר שבשס"ה ימים, ולענה פרש"י בנצבים מר כגידין.

ואומר אבד נצחתי ותוחלתי מד'.

מתיאש שהגאולה יהא על ידינו - רק ע"י הקב"ה דאמרו חז"ל זכו אחישנה, לא זכו בעתו. נמצא נצחון הגאולה או ע"י ישראל שישבו, או ע"י הקב"ה, והיינו מחמת אריכת הגלות ושכחת התורה.

ואומר אבד נצחתי כמתיאש ח"ו שישבו כל ישראל ויהא בנצחון שלי, אלא ותוחלתי מד' על בעתו, והנצחון שלו.

ויגרס בחציץ שני ליהנות מסעודתו של אותו רשע, ועי"כ הכפישני באפר שק ואפר יצע לרבים.

ותזנח משלום נפשי בבית שני שרבתה שנאת חנם ועדיין מרקד בנו, ועי"כ נשיתי טובה כי גלותא אתמשך.

ע"י שכחת התורה - רבתה מחלוקת

או כי אמר (בישעי' סימן נ"ד) וכל בניך למודי ד' ורב שלום בניך, כי מבואר במדרש, לולא שמאנו ישראל לשמוע כל התורה מפי הגבורה לא היו שוכחים כל התורה, וע"כ רבתה המחלוקת זה מטמא זה מטהר, וכמה פעמים עי"כ אף לאכול

זכר עניי ומרודי, לענה וראש.

יפה עניות לישראל - רק אם אין מעבירו על דעת קונו כי יאה עניותא לישראל כמו שאמרו חז"ל (חגיגה ט' ב'), אבל היינו אם אינו מעבירו

וְרֹאשׁ: כ זָכוֹר תִּזְכּוֹר וְתִשְׁוֹחַ קִרִּי עָלַי נַפְשִׁי: כא וְזֹאת אֲשִׁיב
אֶל־לְבִי עַל־כֵּן אוֹחִיל: כב חֲסִדִּי יִהְיֶה כִּי לֹא־תִמְנֶנִּי כִּי לֹא־כָלוּ
רַחֲמָיו: כג חֲדָשִׁים לְבָקָרִים רַבָּה אֲמוֹנֶתְךָ: כד חֲלָקִי יִהְיֶה אִמְרָה

רש"י

לא תמנו וכל הענין עד מה יתאונן וגו'. כי לא
תמנו כמו כי לא תמו, ויש מפרשים כי לא תמנו
כמו (במדבר טו) האם תמנו לגוע חסדי ה' הם אשר
לא תמנו ולא כלנו צעונינו. (כג) חדשים לבקרים
מתחדשים הם חסדיך מיום אל יום. רבה אמונתך
גדולה היא הצטחקך ודבר גדול הוא להאמין בך
שתקיים ותשמור מה שהצטח לנו. (כד) חלקי ה'
אמרה נפשי ה' מנת חלקי ודין הוא שאוחיל לו.

(כ) זכור תזכור נפשי את עניי ומרודי ותשוח עלי
כך הוא פשוטו לפי ענין שיטת המקרא, ומ"א זכור
תזכור ידעתי שסופך לזכור את העשוי לי אצל תשוח
עלי נפשי להמתין עד זמן הזכירה ומכאן יסד הפייט
זוהא ידעתי כי יש לך לזכור אצל תשוח עלי נפשי
עד שזכור. (כא) זאת אשיב אל לבי אחר שאמר
לי לבי אצדה תוחלתי מה' אשיב זאת לבי ואוחיל עוד
ומה היא זאת שאשיב אל לבי. (כב) חסדי ה' כי

עורך ש"י ט

(סוכה ג"ב א'). והיינו איך גברו על היצר,
וכמה עברו על הגוף שלא למשוך אחריו,
אבל הנפש בטבעה נמשכת בטוב.

על דעת קונו, ועל לענה וראש בנצבים,
תרגם אונקלוס מהרהר חטאין וזדון, וא"כ
מה בצע בעניות.

זכור תזכור, ותשוח עלי נפשי.

שלא נשוח בגלגול מחילות

כי ראיתי כתוב בשם הגאון רבי משה
סופר זלה"ה מפרעשבורג, ותולכנו
קוממיות לארצינו, היינו בחיים, ולא נצטרך
להתגלגל במחילות, ודפח"ת.

חלקי ד' אמרה נפשי, על כן אוחיל.

כל נפשות ישראל קבלו תורה בסיני

כי נודע כל הנפשות היו במעמד הר
סיני וקבלו התורה, והיינו חלקי ד'
אמרה נפשי, אף שהגוף לא היה שם,
על כן אוחיל אף אני הגוף, שהנפש
לבוש בו.

וע"כ אמר זכור תזכור בודאי, הן בעתו
הן אחישנה, אבל אני דואג ותשוח
עלי נפשי, אלא תולכנו קוממיות ולא
נשוח בגלגול מחילות.

צדיקים נדמה להם היצר כהר - על צערי גופם להתגבר
או יאמר, כי לעתיד לבא נדמה היצר
לצדיקים כהר ובוכין כמו שאמרו חז"ל

נַפְשִׁי עַל־בֶּן אֹחֵי־לִי: כֹּה טוֹב יִהְיֶה לְקִלּוֹ לְנַפְשׁ תִּדְרָשְׁנִי:

רש"י

(כו) טוב ויחיל ודומם וי"ו של ויחיל יתירה כמו וי"ו של (גבלשית ל"ו) ואיה וענה טוב שיחיל אדם וידום וינפה לתשועת ה'.

עורך ש"י טז

טוב לעבוד ה' מנעוריו

או יאמר, אף לנפש אשר עדיין לא דרשו, רק תדרשנו לעתיד, ג"כ הקב"ה מאריך לו, וכמאמר הכתוב קרוב ד' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, אף שעדיין לא קראו באמת רק עתידים לקראו באמת, ג"כ קרוב להם מקודם. אבל מ"מ לא יאמר א"כ שמח בחור בילדותך (קהלת י"א ט'), כי שמא לא תפנה (אבות ד'). והיינו טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו.

טוב ד' לקו, לנפש תדרשנו.

העושה תורתו קבע - בטחונו על ה'

ויש לדקדק, דהל"ל לנפש דורשו. וי"ל דהעושה תורתו קבע ומלאכתו עראי, קו הוא שיפרנסו הש"י וטוב לו השם, ואפילו לומד שלא לשמה, דמתוך שלא לשמה יבא לשמה. והיינו לנפש תדרשנו אח"כ, כשיבא לשמה.

כונת נשמת

או יאמר, בנשמת של שבת בא לישראל נפש יתירה מקדושת שבת, ולפני נשמת יש לכוין הוי"ה דב"ן בחיתוך הדלי"ת לשני ווי"ן, וכל ה' לשלשה ווי"ן, ועם הוי"ד עולה ק"ו, כדאיתא בכונות (שער רוח הקודש יחוד קי"ח).

וכשמאיר בו נפש יתירה מקדושת שבת אז דורש ד', וזה טוב ד' לקו למי שעושה הוי" לק"ו, לנפש תדרשנו אז מגיע לו טובה מכונה זאת.

טוב לו - מחמת גלגול הקודם

טוב ד' לקו לנפש תדרשנו, כנודע רשע בן צדיק או צדיק בן צדיק טוב לו (ברכות ז' א'), ופירש אריז"ל (אוצרות חיים גלגלים י"ד) דהיינו שבגלגול הקודם היה צדיק, נמצא כל הטוב בא לו מצד הנפש לבד.

הכרה שעדיין לא יצא ידי חובתו

או יאמר, כי אף שכבר עשה כמה מעשים טובים, מ"מ לא יחשוב שיצא ידי חובתו, רק ידע שלא התחיל עדיין בעבודה וצריך טהרה, והרוצה לטהר מסייעין לו להתטהר ביותר בכל יום מדרגא לדרגא.

והיינו לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת, שחישוב שעדיין לא קראו באמת גמור, רק מצפה לתשועת ד' שייסיעהו שיקרא באמת.

והיינו טוב ד' לקו לנפש תדרשנו שמקוה שידרש ד' מעתה.

והיינו כי אף טוב הוא באמת במעשים טובים, מ"מ אינו מצפה על תשועתו כי כדאי הוא בזכותו, רק ויחיל ודומם לתשועת ד' כי בכל צרתם לו צר, והיינו לא לנו ד' כי אם לשמך תן כבוד.

כֹּחַ יִשְׁבּ בְּדָד מִי שְׁאִירֵע לֹא אָזַל וְנָרָה יִשָּׁז גַּלְמוֹד
 כֹּחַ יִשְׁבּ בְּדָד מִי שְׁאִירֵע לֹא אָזַל וְנָרָה יִשָּׁז גַּלְמוֹד
 כֹּחַ יִשְׁבּ בְּדָד מִי שְׁאִירֵע לֹא אָזַל וְנָרָה יִשָּׁז גַּלְמוֹד
 כֹּחַ יִשְׁבּ בְּדָד מִי שְׁאִירֵע לֹא אָזַל וְנָרָה יִשָּׁז גַּלְמוֹד

רש"י

(כח) יִשְׁבּ בְּדָד מִי שְׁאִירֵע לֹא אָזַל וְנָרָה יִשָּׁז גַּלְמוֹד
 (יד) אִם כֹּחַ יִשְׁבּ בְּדָד מִי שְׁאִירֵע לֹא אָזַל וְנָרָה יִשָּׁז גַּלְמוֹד
 (כח) יִשְׁבּ בְּדָד מִי שְׁאִירֵע לֹא אָזַל וְנָרָה יִשָּׁז גַּלְמוֹד
 (יד) אִם כֹּחַ יִשְׁבּ בְּדָד מִי שְׁאִירֵע לֹא אָזַל וְנָרָה יִשָּׁז גַּלְמוֹד

עורך ש"י טו

לִגְבֹר כִּי יִשָּׂא אִשָּׁה רַעָה שֶׁהִיא עָלָיו לַעֲוֹל
 וּמִגְדָּתוֹ יִשְׁבּ בְּדָד מִמֶּנָּה יִגְרָשָׁה, וְאִם לֹא
 מִגְרָשָׁה לֹא יִצְעֹק בַּחֲנָם וַיְדוּם, כִּי נָטַל
 עָלָיו בַּעֲצָמוֹ גֶּרֶם לוֹ וְלֹא יֵעָנֶה וְלֹא יַעֲשֶׂה
 לְהִיפָךְ שִׁישֵׁב עִמָּה וַיִּצְעֹק.

וְעַפְמִ"שׁ בְּזוּהָ"ק כִּי מֵאֵן דְּלֹא נָטַר בְּרִית
 מִגְדָּתוֹ, וְעַ"כּ י"ל מֵהָאִי טַעְמָא
 צוּעָק וְאִינוּ נַעֲנֶה לְמַעַן יִתְּכַפֵּר לוֹ עַל אֲשֶׁר
 עָשָׂה, וְעַ"כּ יִשְׁבּ בְּדָד וַיְדוּם וְלֹא יִצְעֹק
 כִּי נָטַל עָלָיו בַּעֲצָמוֹ גֶּרֶם לוֹ זֹאת שֶׁמִּגְדָּתוֹ,
 וְנוֹדַע כִּי בְרִית הַלְשׁוֹן נִגְדָּה בְּרִית הַמַּעֲוֶה,
 וּבַלְשׁוֹן יֵשׁ זִיג רֹחַנִי חֵיד וְגִרּוֹן
 וְצִרִיךְ לְשִׁמּוֹר פִּי מִלֵּה"ר רַכִּילוּת שְׁקָרִים
 וּמִדְּבָרִים בְּטָלִים וְלִהְיוֹת מִן הַנַּעֲלָבִין וְאִינֵם
 עוֹלְבִין, וְהֵינּוּ יִתֵּן בַּעֲפֹר פִּיהוּ אֹרְלִי יֵשׁ
 תְּקוּהָ, כִּי בְּזוּהָ"ק הַחֲמִיר מֵאֵד בַּעֲוֹן זֶה (בְּרִית
 הַמַּעֲוֶה), פַּעַם אֹמֵר דְּלֹא מֵהֵנִי תְּשׁוּבָה¹ פַּעַם
 אֹמֵר דְּמֵהֵנִי² וְכֵן הִלְכָה. וְעַ"כּ כִּיּוֹן שָׁאֵל
 וְאֵל דְּבָרֵי אֱלֹקִים חַיִּים אִמֵּר אֹרְלִי יֵשׁ תְּקוּהָ
 וְעַ"כּ יִקְבַּל בְּאַהֲבָה וּשְׂמִיחָה, וְיִתֵּן לְמַכְתּוֹ
 לְחַי וְלֹא יִצְטָעַר וְאִדְרָבָה יִשְׁבַּע בַּחֲרָפָה
 כְּאִדָּם שֶׁנַּעֲשֶׂה שְׁבַע מַחֲמַת הַנָּהָה וּשְׂמִיחָה.

וְאִתּוֹ אֵיךְ יִבּוֹא הַגְּבֹר לְמִדְרָגָה כְּזֹאת עַ"כּ
 אִמֵּר, כִּי יִזְנַח לְעוֹלָם אֲדָנִי, הֵינּוּ

טוֹב לִגְבֹר כִּי יִשָּׂא עוֹל בְּנַעֲוִירָיו.

בְּתַחֲלַת עֲבוּדָה - יִרְגִּיל עֲצָמוֹ בְּהַתְּבֻדּוֹת

כִּי הַמִּתְחִיל בְּעֲבוּדַת הַשֵּׁ"י וְעַדִּין אֵינוֹ
 מוֹרְגֵל בָּהּ, הֵנָּה לַעֲוֹל וּלְמִשָּׂא הוּא.
 וְצִרִיךְ לְהַתְחִיל שְׁלֹא לְשִׁמָּה שֶׁמִּתּוֹךְ שְׁלֹא
 לְשִׁמָּה בֹא לְשִׁמָּה, וַיַּעֲשֶׂה עַ"מ לְקַבֵּל שָׂכָר,
 וְגַם יֵשׁ חֲשֵׁשׁ מִהַמְּלַעֲיָגִים שְׁלֹא יִפְרוֹשׁ עַד
 שְׁלֹא הוֹרְגֵל בּוֹ.

וְהֵינּוּ טוֹב לִגְבֹר מִי שֶׁעַדִּין אֵינוֹ בְּבַחֲנִית
 אִישׁ אוֹ אָדָם הַמּוֹרִים עַל הַשֵּׁלֶם
 וּמוֹרְגֵל בְּעֲבוּדָה, וְעַדִּין גֹּבֵר הוּא, כִּי יִשָּׂא
 עוֹל הַתּוֹרָה בְּנַעֲוִירָיו, אִזִּי יִשְׁבּ בְּדָד יִרְגִּיל
 עֲצָמוֹ בְּעֲבוּדוֹת הַבּוֹרָא בְּהַתְּבֻדּוֹת וַיְדוּם,
 כִּי נָטַל עָלָיו שָׂכָר, כְּמוֹ שֶׁדִּרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ
 בְּאַבּוֹת (ג' ב') עַל הָעוֹסֵק בְּתוֹרָה בִּיחִידִי.

תִּיקוֹן עַל פֶּגַם הַבְּרִית - לְשִׁמּוֹר פִּי וּלְקַבֵּל בְּזִיוּנוֹת
 בְּשִׂמְחָה

אוֹ יִאֲמַר, כִּי אִמְרוּ חֲז"ל בְּשִׁלְהִי אִיזָהוּ
 נִשְׁךְ (כ"מ ע"ה ב') שְׁלֹשָׁה צוּעֲקִין וְאִינֵם
 נַעֲנִים וְחַד מֵהֶם מִי שֶׁאֲשֵׁנוֹ מוֹשֵׁלֶת עָלָיו,
 וּפִרְש"י שֶׁהָרִי הוּא גּוֹרֵם לַעֲצָמוֹ.

וְיִתְּכֵן, כִּי אִ"כּ יִגְרָשָׁה, וְאִם לֹא מִגְרָשָׁה
 הָרִי מִקְבֵּלָה עַל עֲצָמוֹ. וְהֵינּוּ טוֹב

ז. וז"ל בפ' ויחי דף ר"ט ע"ב, תנינן כל מאן דאפיק זרעיה בריקניא אקרי רע ולא חמי אפי שכינתא
 וכו' אמר ר' יהודה לית לך חובא בעלמא דלא איח ליה תשובה בר מהאי, ע"ש.

ח. וז"ל בפ' ויקהל דף ר"ד ע"ב מאן דפגם ברית ווי ליה וכו' והני מילי כד לא עביד תיובתא שלימתא
 תיובתא דאיהי אחזיזא לחפיי' על כל עובדוי וכו' ע"ש.

אִילָנִי יֵשׁ תִּקְוָה: ל יִתֵּן לְמִבְחֹהוּ לְחֵי יִשְׁבַּע בְּחֶרְפָּה: לא בִּי לֹא
 יִזְנֶה לְעוֹלָם אֲדֹנִי: לב בִּי אִסְיֹהוּגָה וְרַחֵם בְּרַב חֲסָדָיו: לג בִּי
 לֹא עָנָה מִלְּבֹו וַיִּגָּה בְּנִי־אִישׁ: לד לְדַבָּא תַּחַת רִגְלָיו כָּל אֲסִירֵי
 אֶרֶץ: לה לְהַטּוֹת מִשְׁפַּט־גֹּבֶר נֶגֶד פָּנָי עֲלִיזֹן: לו לְעוֹת אָדָם
 בְּרִיבֹו אֲדֹנִי לֹא רָאָה: לז מִי זֶה אָמַר וַתִּהְיֶה אֲדֹנִי לֹא צוּה:
 לח מִפִּי עֲלִיזֹן לֹא תֵצֵא הִרְעוֹת וְהַטּוֹב: לט מִהִיתָאוֹנֵן אָדָם חֵי
 גֹבֶר עַל־חֲטָאוֹ: מ נַחֲפָשָׁה דְרָכֵינוּ וְנַחֲקָרָה וְנִשְׁוֹבָה עַד־יְהוָה:

רש"י

וגו'. (לח) מפי עליזון וגו' ואם צאתי לומר לא מידו
 צאה אלא הרעה הזאת מקרה היא שהיה לי, אין
 זאת, כי אם בין רעות בין טובות מי זה אמר ותהי
 אם ה' לא נזהר ומפיו לא תלא הן רעה הן טובה
 אבל מה יש להתאונן אדם חי גבר על חטאיו כל
 איש ואיש יתאונן על חטאיו כי הם המציאים עליו
 הרעה, מפי עליזון לא תלא אמר רבי יוחנן מיום
 שאמר הקב"ה (דברים ז') ראה נתתי לפניך את החיים
 ואת הטוב וגו' לא ילא רעה וטובה מפיו אלא הרעה
 צאה מאליה לעושה רע והטוב לעושה טוב) לפיכך
 מה יתאונן למה יתרעם האדם אם לא על חטאיו.

(לא) כי לא יזנח לעולם ה' לכן טוב לידוס. (לב) כי
 אם הוגה אם האדם מציא עליו יגון בשביל עונו
 ואחר כך ורחם כרוז חסדיו. הוגה ויגה לשון תוגה
 הס. (לג) כי לא ענה ויגה בני איש מלצו ומרצונו
 כי העון גורם. (לד) לדבא תחת רגליו מוסב על
 כי לא ענה מלצו להיות מדכה תחת רגליו וגו', ולא
 להטות משפט גבר וגו', ולא לעות אדם צריצו כל
 אלה ה' לא ראה לא נראה לו ולא עלתה לפניו
 צמחשצמו לעשות כן. (לו) לא ראה לא הוכשר
 צעיניו שיעותו צית דין של מעלה אדם צריצו כמו
 מה ראת כי עשית וגו'. (לז) מי זה אמר ותהי

עוד ש"י טז

תשובה לצדיקים

או יאמר, מה יתאונן אדם השלם וחי
 שצדיקים נקראים חיים, א"כ לכאורה
 אין לו להתאונן כלל, אבל יתאונן אשר
 צריך עוד להתגבר על חטאיו, ועדיין לא
 זכה למדרגת ולבי חלל בקרבי, או כאברהם
 אבינו ע"ה שהפך היצר הרע לטוב ובכל
 לבבו נאמן.

ועוד נחפשה דרכינו כי אף שבעת עוסקו
 בתורה ותפלה הוא ירא שמים, אבל
 נחקור בדרכינו הרשות במשא ומתן אם
 הם לשם שמים ובהיתר גמור, גם אם
 תולה בטחונו בהש"י לא במעשה ידיו.

דקאי על הגבר שלא יזנח וישכח גלות
 השכינה שגרם בעונותיו, וע"כ אנו
 מתפללין לאוקמא שכינתא מעפרא, וע"כ
 דיון להיות כרבו ויתן ג"כ בעפר פיהו.

מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו.

עצמות מעורר דינים

כי למה יתאונן ויתעצב אדם חי הרי בזה
 מעורר גבורות על חטאיו ר"ל, ויש לו
 לעבוד הש"י בשמחה.

מא נִשָּׂא לְבַבְנוּ אֶל-בָּפִים אֶל-אֵל בְּשָׁמַיִם: מב נָחֲנוּ פִשְׁעֵנוּ וּמָרִינוּ
אֶתָּה לֹא סָלַחְתָּ: מג סְבוֹתָה בָּאֵף וְתִרְדְּפֵנוּ תִרְגֶּתָ לֹא חָמְלָתָ:

רש"י

(מא) נִשָּׂא לְבַבְנוּ אֶל בָּפִים כְּשֶׁאֵנוּ נוֹשָׂאִים אֶת
כַּפֵּינוּ אֶל הַשָּׁמַיִם נִשָּׂא אֵף לְבַבְנוּ עִמָּהֶם לְשׁוֹב
לְהַשִּׁיב לְבַבְנוּ לִפְנֵי הַמָּקוֹם צ"ה. ד"א אֶל בָּפִים
אֶל הַעֲנָנִים אֶל שָׁמַיִם כְּמֵה דָּלֵת אָמַר (מַלְאִים א יט)
וְהִנֵּה עַבְדְּךָ קָטָנָה כְּכַף אִישׁ עוֹלָה וְכֵן (אִיּוֹב לו) עַל
כַּפִּים כְּסֵה אֹר, וּמִדְרַשׁ רַצוּמֵינוּ נִשָּׂא לְבַבְנוּ צִלְמֵנוּ

לְהַקְצֵ"ה כְּאִדָּם הַרוֹמֵחַ צְנִקְיוֹן כַּפּוֹ שֶׁמִּשְׁלִיךְ מִיָּדוֹ
כָּל טִינוֹף כִּי מוֹדָה וְעוֹצֵב יְרוּחַם וְהַמּוֹדָה וְאִינוּ עוֹצֵב
כְּטוֹבֵל וְשֹׂרֵץ צִדּוֹ. (מג) נָחֲנוּ פִשְׁעֵנוּ וּמָרִינוּ זֶה
דְּרָכֵינוּ עַל יְדֵי יָרֵחַ הָרַע. אֶתָּה לֹא סָלַחְתָּ וְלֹךְ
הֵיטָה נָחָה הַסְּלִיחָה כִּי כֵן דִּרְכְּךָ. (מג) סְבוֹתָה
בָּאֵף חֲלָצָה אֶת הָאֵף הַלֵּוֹת מִחֲלָה צִינָךְ וְצִינֵינוּ

עורך ש"י טז

לשוב עד מקום שידו מגעת
והנה חטאיו קרי וחטאו כתוב, כי כתוב
בזוה"ק פרשת בלק דף קצ"ה אם
חופש וחוקר ובודק עד מקום שידו מגעת,
ומחרט ומתקן זה מוחלין לו אף על מה
שעבר ונשכח ממנו ולא שב עליו.

וע"כ אמר אם יתאונן על חטאו שנזכר,
הוי כאלו התאונן על חטאיו כולם
אף מה שלא זכר ולא התאונן עליו, אבל
באופן שנחפשה דרכינו ונחקורה, כי עד
מקום שידו מגעת צריך בדיקה וחפוש
כמו בחמץ והשאר מבטל בלבד ודיו.

הסתכל בשלשה דברים

או יאמר, נחפשה דרכינו מאין באת מטפה
סרוחה, ונחקורה ולאן אתה הולך
למקום עפר רמה ותולעה, ועד השלישי
יבא כי ונשובה עד ד' לפני מי אתה עתיד
ליתן דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה.
וצריך להסתכל בשלשה דרכים אלו, כי
מוכרח לילך בדרך כל הארץ ולשוב עד
ד' ליתן חשבון.

והיינו נשא לבבנו אל כפים אל עניני
המעשים שאנו עוסקים בכפנו, נשא
גם לבבנו לבטוח אל אל שבשמים, ולבקש
מאתו שישלח ברכה והצלחה במעשה ידיו.

לעקור שורש החטא

או יאמר עפ"מ"ש בשער הקדושה לר' חיים
ויטאל, כי עיקר התשובה נראות מאיזו
שורש ומדה בא לו שחטא, אם מצד
עצלות או חמום אש או גאווה וכדומה,
וירגיל עצמו במדות טובות ועי"כ ינצל
מחטא, אבל אם לא כן, אף ששב מחטאו
כיון שעדיין לא תקן דרך טבעו שגרם לו
זה, עדיין עלול לחטוא.

ואיתא בספרים הקדושים שלזה רמזו
חכז"ל הרוצה לעקר ע"ז צריך
לשרש אחריה, היינו כי כל עבירות הן
עבודה זרות לא לאל יתב"ש, והרוצה
לעקרם ישרש אחריה, יתקן שרשה ממקום
שבא לו זה. וזה שאמר מה יתאונן ויתחרט
על חטאיו, נחפשה דרכינו שאנו רגילים
במדות ודרכים אלו שגרם לנו החטאים,
ואזי ונשובה עד ד'.

מד סְכוּתָהּ בַּעֲנָן לֶךְ מַעְבֹּר תִּפְלָה: מה סְחִי וּמָאוֹס תִּשְׁיִמְנוּ
בְּקֶרֶב הָעַמִּים: מו פָּצוּ עָלֵינוּ פִּיהֶם כָּל־אֹיְבֵינוּ: מז פָּחַד וּפְחַת
תִּהְיֶה לָנוּ הַשָּׂאת וְהַשְׁבֵּר: מח פִּלְגֵי־מִים תֵּרַד עֵינֵי עַל־שֹׁבֵר
בַּת־עַמִּי: מט עֵינֵי נִגְרָה וְלֹא תִדְמָה מֵאֵין הַפְּגוּת: נ עַד־יִשְׁקוּף

רש"י

כשנסנו מפני הפחד נפלנו אל הפחת שומה. השאת
לשון שאייה כמו השאת. (מט) מאין הפוגות מאין
חליפין והעברה.

ומתדפנו צו. (מה) סחי ומאוס הוא ניע כלשון
משנה כיחו וניעו שניסח ממך הריאה ויולא דרך
הגרונ. תשימנו לשון הווה הוא. (מז) פחד ופחת

ערוך ש"י טז

בת עמי, אבל הזוכים ע"י תורה ומעשים
טובים לרוח, המה בני עמי. וע"כ פלגי
מים תרד עיני על שבר "בת" עמי, כי
גדלה גלותם, אבל "בני" עמי כל המקבל
עליו עול תורה פורקין מעליו עול מלכות
ודרך ארץ.

והנה להיות כי אמר לעיל דשערי תפלה
ננעלו סכות בענן לך מעבור תפלה,
ע"כ אמר פלגי מים תרד עיני, כי שערי
דמעה לא ננעלו.

ומבואר בלקוטי ש"ס לאריז"ל בריש ברכות
וז"ל, והטעם הוא משום בדמעה
הוא מעורר את העינים העליונים שהם נצח
והוד דחכמה, כי לעולם בנצח הוד יש
דינים, ולכן דמעה גימטריא ק"כ עם הכולל
כמנין ק"כ צרופי אלקים. והנה בדמעה
גורם להוציא את הדינים לחוץ, וע"כ העין
הוא מתאדם בדמעה כי מוציא את הדינים
שבו לחוץ ומתמתק, ובתפלה הוא מעורר
את הפה העליון והשפתים הם הנ"ה דבינה,
כי העינים הם נ"ה דחכמה, ולכן הם מעולם
יותר משערי תפלה והם מתקבלין יותר
למעלה, והבן, מהרח"ו זלה"ה עכ"ל.

סחי ומאוס תשימנו בקרב העמים.

טוב לנו שמבוים בעיני העמים

כמבואר בחובות הלבבות כי טובה גדולה
לנו שאנו מבוים בעיניהם, על
ידי כן אינם לוקחים אותנו לעבדות המלך,
ואינם כופים אותנו להתחתן בם ולשוב
לדתם, וא"כ הוא לשון בקשה.

פצו עלינו פיהם כל אויבינו, פחד ופחת
היה לנו.

האויבים אומרים שהעונש בדרך הטבע

כי אנו יודעים שהכל בהשגחה מחמת
אתה לא סלחת. אבל הם אומרים
שבדרך הטבע מחמת פחד ופחת האורבים,
זה גרם לנו השאת והשבר.

פלגי מים תרד עיני, על שבר בת עמי.

שערי דמעות לא ננעלו

הנה יתכן הכינוי בת עמי על דלת העם
ולא זכו עדיין רק לנפש ולא לרוח,
וע"כ מחמת שנפש מסטרא דנוקבא נקראים

וַיֵּרָא יְהוָה מִשָּׁמַיִם: נא עֵינִי עוֹלֶלָה לְנַפְשִׁי מִכָּל בְּנוֹת עִירִי:
נב צוֹד צְדוֹנִי כַּצְפוֹר אוֹיְבֵי חֲנָם: נג צָמְתוּ בְּבוֹר חַיִּי וַיְדוּ-אֶבֶן

רש"י

(נא) עיני עוללה לנפשי מכל בנות עירי ירמיה
ממשפחת כהנים היה ואמר עיני בדמעה עוללה
ויזולה פני עלי נפשי מכל בנות עירי. עוללה לשון
נוול כמו (איוב טו) ועוללתי צעפר קרני. מכל בנות
עירי משפחתי יש לה לבנות מכל משפחות העיר
שהיתה נצחרת לקדושה ולעבודת הקב"ה מכל ישראל.

(נג) צמתו בבור חיי צנית הכלל. צמתו אסרו
כמו לומת הגדין (שיר ד) מצעד למתך אישריטו"ר.
ידו אבן בי על פי הנזר כך עשו לדניאל וירמיה
ראה צרות הקודש. צמתו בבור חיי ואף על פי
שצמתו צדור חיי שאיני יכול לעלות ממנו לא שמו
לצם גם לזאת עד שידו אבן צי.

ע"פ ערך ש"י טז

ויתכן משום זה אמר פלגי מים לרמוז על
זה. כי נודע מארבע יסודות מים
אש רוח עפר, וחכמה הוא מים, וע"כ
יוצא דמעות מים מנ"ה דחכמה, ונ"ה הם
תרי פלגי גופא, וע"כ אמר פלגי מים
דהיינו נ"ה דחכמה. והיינו מ"ש (בחילים
ס"ח) פלג אלקים מלא מים והבן.

מבואר בפע"ח שער ק"ש פכ"ג בכונת
נפשך. והיינו עיני עללה לנפשי בעבור
השכינה יותר מכל בנות עירי.

צוד צדוני כצפור, אויבי חנם.

איני חושש להאויבים - הכל בידי שמים

הנה אמר כצפור בפתח, דהיינו כצפור
הידוע, דאיתא בזה"ק דשמע שיצא
בת קול שיצוד הצפור וניצוד, ואמר ש"מ
אפילו צפור משמיא ניצוד. והנה פירש
אריז"ל בלקוטי תנ"ך, שרים רדפוני חנם
איני חושש להם, אבל מדברין פחד לבי.

והיינו צוד צדוני אחר שנגזר משמים ליצוד,
וגברא ניצוד צדו כצפור דמשמיא
ניצוד, מכ"ש בני אדם ואינו במקרה, וע"כ
אויבי מה שהם אויבי חנם אינו חושש
להם כלל, כי אין בידם רק הכל בידי שמים.

חלק השכינה שגלתה עם ישראל

אז יאמר, ע"פ מ"ש בהקדמת תיקוני זוהר
כצפור נודדת מן קנה דהיינו השכינה,

והנה פרשתי במקום אחר אלקי ארוממך,
דהיינו למתקן באותיות הקודמת
שהוא חלוף אלקים גימ' ע"ד, וכמבואר
בפע"ח שער חג המצות בטחו בד' עדי
ע"ד, עייש"ה. וע"כ אמר ע"ד ישקיף וידא
ד' שתהא השקפה בבחינת ע"ד שהוא
חלוף אלקים, וידא ד' פנימיות המוחין,
ונמתקין הדינים ע"י שמוציא הדמעה לחוץ
ונעשה מן דמעה, ע"ד מ"ה. וד' יכפר.

עיני עוללה לנפשי, מכל בנות עירי.

בכיה בשביל השכינה

כי השכינה נקראת נפשי כמו שפירש
בזה"ק נפשי אויתך בלילה, דקאי
על השכינה שהוא חיותו של אדם, וכן

⌘ ערך ש"י נא

בחינת צפורו שניצוד והיינו אפילו צפור
משמיה - צפור שהיא מן שמיה, ניצוד.
והנה בלקוטי תנ"ך פירש אריז"ל שרים
רדפוני חנם, דהיינו שרים שבעולם עשיה,
וזו חנם, כי הקליפה חנם בלתי תועלת
לפי ששם בעולם עשיה שם אל אדני עם
ב' שמות גימ' חנם עכ"ל.

וע"כ אמר כאן צוד על השורש, צדוני
כצפור הידוע, אויבי חנם שבעשי.

צדוני בגורת שמים - הם אויבי חנם

או יאמר, צוד צדוני, הן האמת מה שהוא
דבר ניצוד בעצם מכבר מחמת גזירה
צדוני הם, לראי' כצפור, וודאי אינו במקרה
ובטבע על צפור מן שמיה רק שכן גזרה
מלפניו, אבל מה שהם אויבי הוא חנם
כי מה עשיתי להם.

גלות להוציא נצוצות הקדושים

או יאמר, כי צידת הצפור ע"י חכמה
שנותנין שם מזונות, וכן גלות ישראל
להוציא ניצוצי הקדושה מדומם צומח חי
מדבר הנפוצים בכל העולם ובין האומות.
וכל איש ישראלי אשר גולה ונמשך לאיזה
מקום ואומה משום, דיש לו שם נצוצות
הקדושים השייכים לחלקו. והנצוצות
הקדושים הוא מזון נפש רוח נשמה, כי
גם במזון גשמי הרוחני המהוה אותו הוא
מזון הנר"נ.

והיינו צוד צדוני - צידה כפולה לגוף
ונפש, כצפור שנמשך אחר
מזונותיו.

ואפשר לומר ע"פ המבואר בלקוטי ש"ס
לאריז"ל במסכת מנחות, ובזהר"ק לא"ז
וז"ל, מה שאמרו חז"ל לכו ומעטי את
עצמך וגו', דע כי בחינה אחת יורדת
למטה מאחורי עקב דנוקבא דזעיר,
ומבחינה זו נעשה פרצוף כנודע אצלינו
בסוד הכתוב ואני בתוך הגולה, וכמו
שלמעלה מבחינה כתר עליון מתפשטים
חמשה פרצופין שהם אריך ואו"א וזו"נ,
כך מן הפרצוף הזה מתפשט לבי"ע,
ולבחינה זאת נאמר לכו ומעטי את עצמך.
ודקדק 'לכו' כי הבחינה זאת מן המלכות
בהיות שהוא מן העקב אשר שם ההליכה.
וכתר וחכמה של זה הפרצוף הם הכלולים
במלכות דאצילות, כי המלכות דאצילות
אינה יורדת למטה לעולם, וכל מה שאנו
אומרים שגלתה השכינה עם ישראל נאמר
על בחינה זו, ואפילו פרצוף זה אינו יורד
כולו, כי 'בינה' של זה הפרצוף מקננת
בבריאה בסוד נשמה, והששה קצוות של
זה הפרצוף מקננין ביצירה הוא שם בסוד
הזעיר, ואמנם בחינה אחרונה של זה
הפרצוף שהוא בסוד הנוקבא מקננת
בעשיה, ובחינה זאת שירדה בקליפה וסוף
סוף היא מעצמות הנוקבא דאצילות, אמנם
היא כמו הצפורן שהוא מעצמות, אך אינו
כמו הברש ומכ"ש שאינו מן העצם,
ופרצוף זה הנאחז מאות כ"ף עד אות
קו"ף ובחינת רגל הקוף שהוא בחינת
מלכות של פרצוף זה הוא היורד בקליפה,
ומן קו"ף ולמטה הם רש"ת, וזה סוד
הפסוק פרש רש"ת לרגלי, מהרב ז"ל עכ"ל.

ואולי משום זה אמר כצפור נודדת מן
קנה דקאי על השכינה, לרמוז על

בִּי: נָדָה צָפוּ מַיִם עַל־רֹאשִׁי אִמְרָתִי נִגְזְרָתִי: נָה קָרָאתִי שִׁמְךָ יְהוָה
מִבּוֹר תַּחְתִּיּוֹת: נִי קוֹלִי שָׁמַעַתָּ אֶל־תַּעֲלֶם אֲזִנֶּךָ לְרוֹחַתִּי לְשׁוֹעַתִּי:

רש"י

(נד) צפו מים וגו' שזמן שזה אדם צמים עד
מתניו עדיין יש תקוה אצל אס כפו מים על ראשו
או אומר אצדה תקומי אצל אני איני עושה כן אלא
קראתי וגו'. צפו מים אומות העולם.

עורך ש"י טז

התפללתי רק בשביל השכינה
או יאמר, אמרתי נגזרתי ונתייאשתי על
עצמי ולא חשתי להתפלל עלי, רק
קראתי שמך ד' מבור תחתיות לאקמא
שכינתא מעפרא וליחד קוב"ה ושכינתי'.

קולי שמעת אל תעלם אזניך לרוחתי
לשועתי.

שמעת קול הצעקה - בקשה לשמוע הדיבור
כי קול הוא קול צעקה בלי חתוך אותיות,
ושועה הוא חתוך אותיות של הקול.
והנה אמר לעיל סכות בענן לך מעבור
תפלה, ועל דרך משל מי שצועק אל המלך
ואינן מניחין לו לעלות דבורו לפני המלך
כי מחיצות מפסקת, מ"מ באפשרי ישמע
קול צעקה ולא חתוך אותיות ודבור, אבל
יתעורר המלך ע"י הקול ויתמלא רחמים
ויפתח חלונת ויחפור חתירה וישמע חתוך
דבוריו ג"כ.

והנה מלא כל הארץ כבודו מ"מ מלכותא
דארעא כעין מלכותא דרקיע, ומצינו
סכות בענן לך מעבור תפלה, כי כן יסד
המלך שתהא הנהגה למעלה ג"כ על דרך
זה. והנה להיות כי הדבור בגלות ונאלמתי
דומי' בעונותינו הרבים, ע"כ סכות בענן
מעבור תפלה.

והיינו צמתו בבור חיי הנפש, וידו אבן
היצה"ר הנקרא אבן מחמת עכירת
המקומות. צפו מים על ראשי, מים הזדונים
על שורש הנפש שנקרא ראש, כנודע חכם
עיניו בראשו, קראתי שמך ד' ליחד קוב"ה
ושכינתי'.

או יאמר, צוד צדוני כצפור איבי חנם, כי
לא הועילו להם כלום, כנודע פירוש עת
אשר שלט באדם לרע לו (קהלת ח, ט), להוציא
בלעם מפייהם (אריז"ל בס' הליקוטים וישלח).

צפו מים על ראשי, אמרתי נגזרתי, קראתי
שמך ד' מבור תחתיות. קולי שמעת....
צפו מים על ראשי - כשנתייאשים מלהתפלל
צפו מים על ראשי, אימתי בזמן שאמרתי
נגזרתי ונתייאשתי מלהתפלל, אבל אם
קראתי שמך ד' מבור תחתיות, אזי קולי
שמעת.

קראתי שמך ה' - שמשדד המזלות
או יאמר, אמרתי נגזרתי מצד הטבע, ע"כ
קראתי שמך ד' שמשדד המזלות והשם
זה מורה על למעלה מן הטבע, ע"כ קולי
שמעת.

נז קרבת ביום אקראך אמרת אל־תִּירָא: נח רבת אֲדָנִי רִיבִי
נפְשִׁי גָאֵלָה חַיִּי: נט רֹאִיתָה יְהוָה עֲנֹתָתִי שְׁפֹטָה מִשְׁפָּטִי:
ס רֹאִיתָה כָּל־נִקְמָתָם כָּל־מַחֲשַׁבְתָּם לִי: סא שְׁמַעַת חֲרַפְתָּם יְהוָה
כָּל־מַחֲשַׁבְתָּם עָלַי: סב שִׁפְתֵּי קָמִי וְהִגִּיזֵנִם עָלַי כָּל־הַיּוֹם: סג שְׁבַתָּם
וְקִימָתָם הִפִּיטָה אָנִי מִנְּגִינָתָם: סד תָּשִׁיב לָהֶם גְּמוּלָה יְהוָה
בְּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם: סה תִּתֵּן לָהֶם מִגְנֹת־לֵב תִּאֲלָתֶךָ לָהֶם: סו תִּרְדָּף
בָּאָף וְתִשְׁמִידֵם מִתַּחַת שְׁמִי יְהוָה:

רש"י

(נז) קרבת ביום אקראך כך היית רגיל צימים
הראשונים לקרצ אלי ציום קראלי. (נט) רבת ה'
ריבי צימים שעברו. (נט) ראייתה ה' עותתי צלרה

הזאת שעוותו צי לויצי. שפטה משפטי כאשר
עשית ככל. (סה) מגנת לב שצר לצ כמה דלם
למר (הושע יא) למנגן ישראל (צראשית יד) אשר מנגן

עוד ש"י סא

ברוח כמו בנפש, וכן בכללות קומה ישראל
יש בחינת רוח, ויש בחינת נפש.

והיינו קולי שמעת, ואותם שהם בחינת רוח
וקול, אל תעלם אזניך לרוחתי לשועתי
לבחינת נפש לדלת העם, וזה יובן קצת, כי
הדבור בגלות, והקול אינו בגלות, והבן.

קולי שמעת בהסתרה - אל תעלם אוֹנֶךְ רק שיהא ניכר
או יאמר, קולי שמעת בודאי, אלא שהוא
בהסתרה מאתנו מחמת שעדיין אנו
בגלות, אל תעלם אזניך - שגם אנחנו
נראה ונכיר כי שמעת.

קרבת ביום אקראך, אמרת אל תירא.

הקב"ה היה מקרב לנו בעת בשלוה - קודם שקראנו לו
ביום השלוה קודם גלות שנקרא לילה,
היה מדרכך קרבת קודם שקראתי
רק היה בלבי לקראך, אמרת אל תירא.

והנה מבואר בטור או"ח (סימן תקפ"ז) דאם
התוקע עומד בבור עמוק, העומדים
על הבור מחוץ אינם יוצאים ידי חובתם,
שהבור מבלבל הקול ואינם שומעים חתוך
התקיעות רק קול הברה, עיי"ש.

והנה גלותנו בעומק הקליפות ר"ל בין
אומות העולם, ובחוץ לארץ דימה
הנביא לבור עמוק. וע"כ אמר קראתי שמך
ד' מבור תחתיות - מעמקות הבור, וזה
גורם עירבוב הקול לערבב חיתוך הדבור,
ע"כ קולי שמעת רק הקול לבד, ואני
מבקש אל תעלם אזניך לרוחתי לשועתי
- לחיתוך הדבור ג"כ.

קולי שמעת לאותם שהם בחינת רוח - אל תעלם
אזניך להמון העם

או יאמר, כי נודע כי קול בחינת רוח,
ודבור בחינת נפש, ואין אחיזה לחצונים

ד א איכה יועם זהב ישנא הבתם הטוב השתפכנה אבני קדש
בראש בלחוצות: ב בני ציון היקרים המסדאים בפז איכה
נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר: ג גם תנין תנים קרי חלצו
ישר הניקו גוריהן בתעמי לאבזר כי ענים בענים קרי במדבר:
ד דבק לשון יונק אלחבו בצמא עוללים שאלו לחם פרש
אין להם: ה האכלים למעדנים נשמו בחוצות האמנים עלי
תולע חבקו אשפתות: ו ויגדל עון בתעמי מחטאת סדם
ההפוכה כמו רגע ולא חלו בה ידים: ז זכו גוריה מושלג צחו

רש"י

אותם אומר ראו תוארם של אלו כמראית פז וכן
(אויז כח) לא תסולה כחתם אופיר (ס) כחתם טהור
לא תסולה (מהלם סח) סולו לרוב כערבות לשון הילול
וערך הן. לנבלי חרש כדי חרש שנותנים זהם יין
כגון נבלי יין (ירמיה מח) ונצליהם ינפלו. (א) גם תנין
אף על פי שאכזרי הוא חלצו שד כשרואה את זנו
בא מרחוק רעב חולץ שדו מתוך נחיקו שיש לו
כיסוי על דדיו ומוציאו מתוכו כדי שלא יראהו זנו
מכוסה ויחזור לאחוריו והניקו גוריהן. בת עמי
לאבזר רואים את צניהם זעקים ללחם ואין פורש
להם שחיהם קודמים להם לחיי צניהם מחמת הרעב.
(ה) האמונים עלי תולע על בגדי צעונים. האמונים
לשון (אסתר ז) ויהי אומן את הדסה. אשפתות
אשפות של זבל שוככים על האשפות בחוץ. (ו) ויגדל
עון וגו' פורענותם מוכיח עליהם שגדול עונם משל
סדום. ההפוכה כמו רגע שהרי קדום לא נמשכה
צרתם וכרגע אחד נהפכה. ולא חלו בה ידיים ידי
האויז כי ע"י המלאכים נהפכה, ויש מדרשי אגדה
ואינו מיושב על סדר המקראות. (ז) זכו גוריה

צריך צידך. ד"א מגנת לב אטום הלצ צרה ואנחה
אשר היא כמגן כנגד לבם, והמפרשו בלשון חוגה
ויגון טועה שאין נו"ן נופלת בו שהנו"ן ציגון אינה
שורש אלא כגון נו"ן של המון מגזרת המו גוים
וכגון נו"ן של קלון מגזרת נקלה וכנו"ן של ציון
מגזרת ציה וכן נו"ן של שצרון מגזרת שצר (וכגון
נו"ן של שממון שגעון נ"ל שצ"ל וק"ל). תאלתך לשון
(ישעיה יט) נואלו שרי צוען.

ד (א) איכה יועם זהב קינה זו נאמרה על יאשיהו
כמו שנאמר בדברי הימים (ז לה) הלא
היא כתובה על ספר הקינות ועמה חיבר בתוך הקינה
את שאר בני ציון. יועם יכהה כמו דאח מתרגם
(ויקרא יג) כהה עמיה. זהב מראית פנים המנהיג
מהז. ישנא ישחנה ממראיתו. הבתם קבוצת כלי
נוי הזהב שהם לעדי קרוי כחם. אבני קדש צנים
המאירים כאצנים טובות ומ"א כל רציעית דס שינא
מיאשיהו בכל חן ותן שנעלו בו היה ירמיהו קוצרו
במקומה ועליה הוא קורא תשפכנה אצני קדש.
(ב) המסלאים בפז המהוללים והנערכים פז הרואה

עך ש"י ט

שועה). וע"כ קרבת ביו"ם אקראך ליחד
יום ולילה, והבן. וע"כ רבת ד' ריבי נפשי
השכינה שנקראת נפשי גאלת חיי.

שועתי - מלכות

או יאמר, אל תעלם אזניך לרוחתי לשועתי.
לבחינת שועה שהוא במלכות כמבואר
בזה"ק (ח"ב שמות יט:), ובערכי כנוים (ערך

מִחֲלֹב אֲדָמוּ עֵצִים מִפְּנִינִים סִפִּיר גִּזְרָתָם: ח חֲשַׁךְ מִשְׁחֹר
 תֹּאֲרָם לֹא נִכְרוּ בַּחוּצוֹת צָפָר עוֹרֵם עַל־עֲצָמָם יָבֵשׁ הָיָה
 בָּעֵץ: ט טוֹבִים הָיוּ חֲלִי־חֶרֶב מִחֲלָלִי רָעַב שָׁהָם יוֹבוּ מִדְּקָרִים
 מִתְּנוּבָת שָׂדֵי: י יָדֵי נָשִׁים רַחֲמָנוּת בִּשְׁלֹו יִלְדִיתָן הָיוּ לְבָרוֹת
 לָמוּ בְּשֹׁכֵר בַּת־עַמִּי: יא בָלָה יִתְחַה אֶת־חֲמָתוֹ שָׁפַךְ חֲרוֹן אָפוֹ
 וַיִּצַּת־אֵשׁ בְּצִיּוֹן וַתֹּאכַל יְסוֹדֶיהָ: יב לֹא הֵאֱמִינוּ מַלְכֵי־אֶרֶץ
 וּבֹל כָּל קָרִי יִשְׁבִּי תִבֵּל כִּי יָבֹא צָר וְאוֹיֵב בִּשְׁעָרֵי יְרוּשָׁלַם:
 יג מִחֲטָאוֹת נְבִיאֶיהָ עֹנֶת בְּתִנְיָה הַשִּׁפְכִים בְּקִרְבָּה דָם צַדִּיקִים:
 יד נָעוּ עוֹרִים בַּחוּצוֹת נִגְאָלוּ בָדָם בָּלָא יוֹכְלוּ יִגְעוּ בִלְבָשֵׁיהֶם:
 טו סֹרֻוּ טָמֵא קָרְאוּ לָמוּ סֹרֻוּ סֹרֻוּ אֶל־תִּזְעוּ כִּי נָצוּ גַם־נָעוּ
 אָמְרוּ בַּגּוֹזִים לֹא יוֹסִפוּ לָגוֹר: טז פָּגִי יִתְחַה חֲדָקָם לֹא יוֹסִיף
 לְהַבִּיטָם פָּגִי בְּהִנִּים לֹא נִשְׁאוּ זִקְנִים וְזִקְנִים קָרִי לֹא תִגְנוּ:
 יז עוֹדִינָה עוֹדִינוּ קָרִי תִבְלִינָה עֵינֵינוּ אֶל־עֲזָרָתָנוּ הֶבֶל בְּצַפִּיתָנוּ

רש"י

ה' את חמתו אשר צערה זו כמה שנים עתה
 כלה אותה צערה זו כמה שנים עתה
 של שקר היתה לה הרעה הזאת. (יד) נעו עורים
 בחוצות כשהיו העורים הולכים בשוק היו נעים
 ורגליהם נשמעים צדס ההרגים שהיו הרשעים
 הורגים צמורה. נגאלו בדם נמלכלו צדס עד
 אשר לא יוכלו הקרובים אליהם ליגע בלבושיהם
 והיו קוראים אליהם. (טו) סורו מעלינו אתם
 הטמאים המלוכלכים צדס. כי נצו לשון סרחון
 ולכלוך כמו (ויקרא ה) כמו מוראתו צמורה
 דמסרגמין צאוליה קך חצרו מנחם. גם נצו
 נשמנו צדס. (טז) פגיי ה' חלקם פנים של זעם
 מאת הקצ"ה חלקם והפריס צעכו"ס למען אשר
 פני הכהנים לא נשאו צהיותם בשלוותם. (יז) עודינו
 תבלינה עינינו אל עזרתנו הבל כשצאה עלינו
 הרעה עדיין היו עינינו נופות אל חיל פרהה

שריה כמו נזר וכתר ואני אומר נזירה ממש שהיו
 מגודלי שער ונאים ביותר ומוקצ על צת עמי.
 אדמו עצם מפנינים אותם שהיו מראיתם אדום
 מפנינים וגורתם כמו ספיר חשך תארם מפחמים.
 (ח) משחור הוא פחם. עצם לשון מראה כמו
 (שמות כד) וכעס השמים לטוהר קול"ר צלע"ו.
 צפד נקמט ונחמזר ואין לו דמיון. (ט) שהם
 ייבו מדוקרים וגו' חללי הרעב היו נפוחים מריח
 תנוצות השדה שהיו האויצים נולים בשר על העשצים
 חוץ לחומה והריח נכנס לתוך נפוחי הרעב וכריסן
 נצקעת ופרשם זו והרי זה מיתת ניוול יותר
 מהרגוי חרב. מדוקרים מצוקעים צין נפחת רעב
 צין ציקוע חרב קרוי דקירה. מתנובות שדי
 משרשים ועשצים שמלקטים ואוכלים רב פרשם
 ומאוסם. (י) לברות למאכל כמו (שמואל ב יב) ולא
 צרה אתם לחם (שם ג) להברות את דוד. (יא) בלה

צָפִינוּ אֶל־גֹּי לֹא יוֹשֵׁעַ: יח צָדוּ צַעְדֵינוּ מַלְכֶת בְּרַחֲבֵינוּ קָרֵב
קָצֵנוּ מָלְאוּ יָמֵינוּ בִּי־בָא קָצֵנוּ: יט קָלִים הָיוּ רַדְפֵינוּ מִנְשָׁרֵי
שָׁמַיִם עַל־הַתְּהָרִים וְלָקְנוּ בַּמִּדְבָּר אָרְבוּ לָנוּ: כ רֹחַ אֲפִינוּ
מִשִּׁית יְהוָה נִלְכַּד בַּשְּׁחִיתוֹתֶם אֲשֶׁר אֲמַרְנוּ בַצֵּלֹ נַחֲיָה בַגּוֹיִם:
כא שִׁישִׁי וְשִׁמְחִי בַת־אָדָם יוֹשְׁבַת קָרִי בְּאַרְצָן עוֹיֵן גַּם־עַלְיוֹן
תַּעֲבֹר־בָּזֶם תִּשְׁבְּרִי וְתִתְעַרְרִי: כב תַּם־עוֹנֶנְךָ בַת־צִיּוֹן לֹא יוֹסִיף
לְהַגְלוֹתְךָ פָּקֶד עוֹנֶנְךָ בַת־אָדָם גָּלְיָה עַל־חַטָּאתֶךָ:
ה זָכַר יַחֲנֶה מִחֵתֶיךָ לָנוּ הַבֵּיט הַבִּיטָה קָרִי וְרֵאָה אֶת־חֶרְפָּתְנוּ:

רש"י

(שמות כא) ואשר לא נדה (שמואל א נד) ואתה נודה
את נפשי. (כ) בשיח ה' הוא יאשיהו כמו שנאמר
(דברי הימים ז לה) ויקון ירמיהו על יאשיהו.
בשחיתותם גגומות שחפרו. (כא) שישו ושמחי
בת אדום נתנצל ירמיהו על חורבן בית שני
שיתרצוהו רומיים. שישו ושמחי לפי שעה אבל
סופך שגם עליך תעצר כוס הפורענות ותשכרי
ממנו. ותתערי ותקיא כמו (בראשית נד) ותער כדה.
(כב) תם עונך בת ציון לקית על כל חטאותיך.
לא יוסיף להגלותך מגלות אדום ולהלן עוד.

שנאמר בהם (ישעיה לו) ומנרים הצל וריק יעזורו
שהיו מבטיחים אותנו לעזרה ולא באו כמו שנאמר
בהם (ירמיה לו) הנה חיל פרעה היוצא לכם לעזרה
שז לארצו מנרימה, מצינו במדרש קניות שהיו באים
בספינות רמו הקצ"ה לים והליף לפנייהם נודות
נפוחים כמין מעי אדם ננערים במים אמרו זה לזה
הנודות הללו הם אצותינו אנשי מנרים שטבעו צים
מחמת היהודים הללו ואנחנו יוצאים לעזרתם עמדו
וחזרו לאחריהם. צפינו חכינו. (ית) צדו צעדינו
אויבנו ארבו את צעדינו מלכת צרחותינו כמו

ערך שי"י טו

והנה, במסורה מבואר דזכר חסר וא"ו, א"כ
אינו עולה זאת הכונה. וצ"ל כיון דלפי
הקריאה בע"פ בחולם נראה במבטא כאלו
כתיב זכור בוא"ו, ע"כ יתכן לדרשו בכונת
מלא לפי הקריאה בע"פ, כמו יש אם למקרא
כדאיאת בסנהדרין דף ד', ובכמה דוכתי
לענין בסכת חסר וקרינין בסכות כאלו מלא
וא"ו מחמת החולם, וא"ש.

וע"כ זה גילה המדרש זכור בעל פה, יש
אם למקרא לדרשו מלא, על הכונה הנ"ל.

זכר ד' מזה היה לנו.

כונת זכור כפי הקריאה שהוא מלא

במדרש זכור בעל פה, הובא בישמח משה
פ' דברים.

ונלע"ד דהנה בסידור קול יעקב בתקון
חצות כתב הכונה, וז"ל זכור בגי'
יהי אור עם הכולל, והוא סוד המשכת
שפע מן ד' שמות ע"ב ס"ג מ"ה ב"ן ליסוד
הנקרא זכור, כמבואר בזהר. ובו שם הוי'
שעי"ז הוא משפיע רחמים, ועתה נהפך
לדין שהוא סוד אלקים בגי' לנו עיי"ש.

ב נחלתנו נהפכה לזרים בתינו לנכרים: ג יתומים היינו אין ואין קרי אב אבותינו באלמנות: ד מימינו בכסף שתינו עצינו במחיר יבאו: ה על צוארנו נרדפנו יגענו לא ולא קרי חונח-לנו: ו מצרים נתנו יד אשור לשבוע לחם: ז אבותינו חטאו אינם ואינם קרי אנחנו ואנחנו קרי עונותיהם סבלנו: ח עבדים משלו בנו פרק אין מידם: ט בנפשנו נביא לחמנו מפני חרב המדבר: י עזרנו בתנור נבמרו מפני זלעפות רעב: יא נשים בציון ענו בתלת בערי יהודה: יב שרים בידם נתלו פני זקנים לא נהדרו: יג בחורים טחון נשאו ונערים בעץ בשלו: יד זקנים משער שבתו בחורים מנגינתם: טו שבת משוש לבנו נהפך לאכל מחלנו: טז נפלה עטרת ראשנו אויבנו לנו כי חטאנו: יז על-זה הנה הנה לבנו על-אלה חשכו עינינו: יח על הרציון ששמים שועלים הלכו-בו: יט אתה יהוה לעולם תשב בסאף לדור ודור: כ למה לנצח תשכחנו תעזובנו לארץ ימים:

רש"י

רחמיו וצלון גמרא יש הרבה על הכומר של ענבים מכמר ישראל. זלעפות רעב כמו (תהלים יא) ורוח זלעפות לשון שריפה. (יג) טחון נשאו כשהיו האויצים מוליכין אותם בקולרין היו נותנים על כתפיהם רחיים ומשאות כדי לייגעם, וכן צען כשלו, כשל כחם, ולשון כשלון נופל בחשות כח כמו שנאמר בעזרא (נחמיה ג) ויאמר יהודה כשל כח הסבל וכן (לעיל א) הכשיל כחי. (יז) על זה היה דוה לבנו וגוי על המפורש במקרא של אחריו, על הרציון ששמים ושועלים הלכו בו. (כ) אתה ה' ידענו כי לעולם תשב והואיל וכן הוא. (כא) למה לנצח תשכחנו הלא נשבעת לנו כך כשם שאתה קיים כך שזועתך קיימת. (כב) כי אם מאום מאסתנו נשכיל שחטאנו לא היה לך להרבות קנף עד מאד כאשר קלפת.

ה (ד) מימינו בכסף שתינו שהיו יראים לשאוב מים מן הנהר מפני האויצים והיינו קונים מהם בכסף. (ה) על צוארנו נרדפנו בעול עבודה קשה. יגענו לאסוף ממון ונכסים. ולא הונח לנו יגיענו צדינו כי האויצים היו גוצים וחוטפים הכל במסים וגולגולות וארנוניות. (ו) מצרים נתנו יד דרך אדם הנופל ורוצה לעמוד מושיט יד למי שאלו לעזור לו ואף כאן למזרים השטנו יד שיעורונו. ולאשור שישבעונו בלחמם. נתנו כמו נתנו דגשות הנו"ן משמשת במקום נו"ן שניה וכן (דברי הימים א כט) כי ממך הכל ומידך נתנו לך וכן (בראשית לד) ונתנו את בנותינו לכם. (ט) בנפשנו נביא לחמנו בסכנת נפשנו היינו מסוכנים כשהיינו מביאים מזונותינו מן השדה מפני חרב המדבר. (י) נבמרו נתחממו וכן (שם מג) כי נבמרו

כא הַשִּׁיבֵנוּ יְהוָה | אֵלֵינוּ וְנָשׁוּבָה קִרִּי חֲדָשׁ יָמֵינוּ בְּקֶדֶם:
 כב בִּי אִם־מָאֵם מְאֻסָּתָנוּ קִצְפָּתָ עָלֵינוּ עַד־מָאֵד:

רש"י

(כג) השיבנו ה' מפני שמסיים בדברי מוכחה הוצרך לכפול מקרא שלפניו פעם אחרת וכן ישעיה ומרי עשר וקהלת. חסלת ספר איכה

⌘ ערך ש"י טז

דע"כ אמרו חז"ל (שם) צדיקים יעופו ולא ייגעו עיי"ש.

השיבנו ד' אליך ונשובה,
 חדש ימינו כקדם.

ובבחינה זאת היה אדם הראשון קודם החטא שישב בגן עדן ונהנה מזיו השכינה. וע"כ אנו מתפללין השיבנו ד' אליך ליהנות ולהתדבק בזיו השכינה, אך תהא הדביקות ברצוא ושוב שלא ליבטל ממציאות והיינו ונשובה, חדש ימינו כקדם, כימי אדם הראשון קודם החטא שהיה ג"כ בבחינה זאת.

כקדם כאדם הראשון קודם החטא – בבחינת רצוא ושוב

ודרשו חז"ל כימי אדם הראשון (מד"ר איכה ה, ד). הענין על דרך שכתב התורת חיים פרק חלק (סנהדרין צב.) לפרש והחיות רצוא ושוב, רצוא להתדבק וליהנות מזיו השכינה אך אינם יכולים לסבול אור גדול כי אפשר יבוטלו ממציאותם, ע"כ ושוב לאחור כן יעשו בכל פעם עיי"ש,

פתיחתא איכה רבתי

לעשות מאבותיכם, דקשה כיון שהרעו לעשות, מה זו שאלה, ומה לו לחלות בעון אבותיהם. אבל כבר אמרו חז"ל (ברכות ז.) מפני מה רשע וטוב לו ורשע ורע לו, כאן רשע בן רשע רע לו. והיינו ששאלו למה דבר עלינו דייקא, ויש רשע וטוב לו. ובא התשובה שהם רשע בן רשע. ונודע מדברי האריז"ל (ראה ס' אלימה פל"ז ועוד) דרשע בן רשע היינו שבגלגול ראשון היה ג"כ רשע. וזה שאמר כי מחמת שאבותיכם אותי עזבו ותורתי לא שמרו, ע"כ ואתם אשר באתם מגלגול אבותיכם הרעתם לעשות, זה בא לכם מאבותיכם מגלגול ראשון, והנכם, כלומר אבותיכם הנכם בעצמכם, ע"כ בדין לסבול עונשים של גלגול ראשון, כי אתם הולכים איש אחרי שרירות לבו הרע מכבר מגלגול ראשון, וע"כ נולדתם בלב רע בטבע.

ויתכן עוד כי מה שהרעו יותר, הוא כי בגלגול ראשון היה הרע בעשיה לא בלב שלם, רק כי יצרא דע"ז אנסם, ע"כ אמר ויעבדום וישתחוו להם (ירמ' טז, יא), כי יצרא דע"ז משל עליהם כאדון על עבדו, אבל כאשר הורגלו בעשיות הרעות ונתגלגלו נולדו בטבע לב רע. והיינו ואתם הרעתם לעשות מאבותיכם, העשית ירשתם מאבותיכם שג"כ עשו כן, ונוסף על זה והנכם הולכים איש אחרי שרירות לבו הרע לבלתי שמוע כי כבר נשרש הלב וברצון מוחלט עושים רע ר"ל, אפילו אם אין היצר אונסם, וזה

מדרש פתיחתא דאיכה רבתי סי' ב' כתיב ואותי עזבו ותורתי שמרו, מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב, רב הונא אמר למוד תורה אע"פ שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה.

מתוך שלא לשמה - ניתקן בגלגול אחר לשמה ובנזיר (כ"ג ע"ב) איתא בזה"ל, לעולם יעסוק אדם בתורה ומצות אפילו שלא לשמה שמתוך שלא לשמה בא לשמה. ושואלין העולם אם לעולם יעסוק שלא לשמה מתי יעשה לשמה, ועוד דחזינן כמה בני תורה מתים מתוך רשעותם ר"ל.

ונלע"ד דהיינו מחמת שעסק בתורה או במצות אפילו שלא לשמה, ע"כ צריך להתקן. ואם אינו מיתקן, מתגלגל באופן שיתוקן, ומאור שבה מטיבו בגלגול. והיינו לעולם יעסוק, כי אפילו אם עוסק לעולם שלא לשמה, בא בגלגול אחר לשמה. והיינו מאור שבה מחזירו בגלגול למוטב. והיינו מחזירו עוד לעוה"ז למוטב.

רשעותם מחמת גלגול הראשון

וזה למד מן המקרא בירמ' (טז) והיה כי תגיד לעם הזה את כל הדברים ואמרו אליך על מה דבר ד' עלינו את כל הרעה הגדולה הזאת וכו', ואמרת אליהם על אשר עזבו אבותיכם אותי וכו' ואותי עזבו ואת תורתי לא שמרו ואתם הרעתם

❧ ערך ש"י נא

והנה קצת מפרשים (תורת חיים חולין פ"ז)
תרצו על מה שלא נשלם הארבע
מאות שנה כי נשארו חייבים ושלמו בשאר
גליות. אמנם ממה שכורכין יחד מוכח
דגם מרור רומז על תשלום החוב.

מה שמריעים יותר. והש"י ישיבנו
בתשובה שלימה, אמן כן יהי רצון.

פתיחתא סי' י"ה

רבי אבין פתח השביעני במרורים בלילי
פסח של יו"ט ראשון, הרוני לענה,
בתשעה באב, ממה שהשביעני בלילי יו"ט
ראשון של פסח הרוני בלילי תשעה באב,
לענה הוי לילי יו"ט ראשון של פסח
הוא לילי תשעה באב ועל זה היה מקונן
ירמיה איכה ישבה בדד ע"כ.

מרור ליל פסח - מורה על תשלום חוב הגלות
מגזירת בין הבתרים

ונלע"ד, דהלל היה כורך מצה ומרור עם
פסח דכתיב על מצות ומרורים
יאכלהו (במדבר ט, יא), וכן עבדינן לכוּרֶךְ
מצה ומרור. וי"ל טעם פשוט על זה,
ע"פ מש"כ הבינה לעתים (חלק בעת צאת
דרוש כה) על משנה דכל שלא אמר שלשה
דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו
ואלו הן פסח מצה ומרור וכו' (פסחים
קט"ו ב'), דהיינו כי שלשתן רומזים על
קירוב הקץ שהיה במצרים, דבשחיטת
הפסח שה שעבדו לו מצרים תקנו מה
שקלקלו מקודם לעבוד ע"ז, ובמצה תקנו
מה שהיו חסרים ממצות ומדות טובות,
ומרור כי קושי השיעבוד השלים השיעבוד
שהיה צריך ת' שנה, והקב"ה חשב את
הקץ בחשבון כזה לחשוב קושי השעבוד
שמררו חייהם נגד אריכות הזמן, עיי"ש.
ולפ"ז היינו טעמא דצריך לכוּרֶךְ פסח
ומרור לרמז כי שלשתן על ענין אחר
רומזים.

והנה אין הפסח נאכל אלא על השובע
(פסחים קי"ט ב', עי' ירושלמי פ"ד ה"ד),
ממילא המרור שכורכין עמו ג"כ על
השובע נאכל.

והנה אם כבר נשלם החוב במצרים אף
שחטאו אח"כ מ"מ היה אפשר
לרדותם בארצם ובעירם והרבה שלוחים
למקום, אבל אם צריך להשלים החוב
ע"כ מוכרח הגלות ותשאר העיר בדד,
כי כן נגזר כי גר יהיה זרעך בארץ לא
להם (בראשית טו, יג).

וזה שבא לקונן וכמתמה השביעני
במרורים בלילי פסח לכוּרֶךְ מרור
עם הפסח ולאכול על השובע וזה מורה
על שמרירת השעבוד השלים החוב, ומ"מ
הרוני לענה בלילי ת"ב אף שכבר אין
כאן חוב מגזירת בין הבתרים.

על מרחק ליל ת"ב - בשביל עונותיהם
ואמר עוד מה שהשביעני במרורים בלילי
פסח וידעתי שכבר שלמתי החוב,
בזה גופא הרוני לענה בלילי ת"ב להוסיף
יגון על יגון, כי ידעתי בנפשי שבעצמי
גרמתי לי זאת ברוב עונות ואינה גזירה
קודמת מבין הבתרים, וזה ענין הרוני
לענה. ועל זה היה מקונן ירמיה איכה
ישבה בדד, במתמיה איכה כיון שכבר
נשלם החוב כי גר יהיה זרעך בארץ לא

❧ ערך ש"י נא

ב' זיתי מרור - משום חורבן בית המקדש
או יאמר, לפי המבואר בפרק ערבי פסחים
(קטו). בגמרא ותוס' ורא"ש שם, דבזמן
שבית המקדש קיים היה די לאכול כזית
מרור בכריכה לבד עם פסח ומצה, כי
הכל דאורייתא ומצות אין מבטלין זו את
זו. אבל אחר החורבן דמרור דרבנן ומצה
דאורייתא ויבטל המרור למצה, ע"כ צריך
לאכול קודם מצה לבד, ואולי אין צריך
כריכה דלא אתמר הלכתא לא כהלל ולא
כרבנן, א"כ מצה רשות אחר שכבר יצא
בלא כריכה ויבטל מרור דכריכה, ע"כ
צריך לאכול גם מרור כזית בלא כריכה
והדר ליכרוך מצה ומרור.

והנה אף דאנו עושין כל זה מחמת דלא
אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר,
מ"מ יש לזה טעם כמוס, כי ח"ו לומר
שיעשו כל עדת ישראל פעולת מצוה
לריק, אבל ע"פ נגלה הוא מחמת ספיקא,
וע"פ סוד מוכרח, וכאשר מבואר בזה
בכונות (ראה סידור אריז"ל להגש"פ) טעם
למרור לבד ולכורך לבד. וכן הדבר לענין
תקיעת שופר, וכן לענין תפילין דרש"י
ודר"ת ושמושא רבא, כנודע ליודעי חן.

אמנם מ"מ ודאי אמת כמ"ש תוס' ורא"ש
דבזמן שבית המקדש קיים היה די
בכורך לבד, דכיון דמן הדין לא צריך
רק כריכה ודאי גם לפי הסוד כן היה.

וע"כ אמר השביעני במרורים לאכול מרור
שני זיתים כדי שביעה שהיא כביצה
כנ"ל, כי הרוני לענה בלילי ת"ב שחרב
בית המקדש, וזה גרם לשני זיתי מרור.

להם, למירוק העונות היה אפשר בארצם,
אלא שגבר החטא ר"ל הרבה, וע"כ קונן
ומתמה איכה בא לידי כך, ובא לציון
גואל במהרה בימינו.

מרור שאנו אוכלין עם המצה - בשביל הגלות
עוד שם, השביעני במרורים בלילי פסח
הרוני לענה בלילי ת"ב, כי אנו
אוכלין כזית מרור לבדו זכר מה שמרור
חייהם במצרים, אבל עוד אנו כורכין
מצה ומרור ואוכלין ביחד זכר למקדש,
וי"ל הטעם, כי המצה רומז לחירות, אבל
למען שלא היתה גאולה תמה שאין אחריה
גלות, ע"כ לרמז על זה למען לא נתייאש
מפרעניות היו כורכין מצה ומרור, להורות
שלא היתה גאולה שלימה ואליה וקוץ
בה.

וכל זה היה מן הדין בזמן בית המקדש,
אבל עכשיו בגלות אין צריכין רמז
על זה דהרי אנו בגלות, רק היה די בכזית
אחד לבד על מרירת מצרים, רק אנו
עושין זכר למקדש שהיו עושין כן מצד
החיוב.

והנה שביעה הוא שני זיתים כמבואר
בברכות (דף נ"ט ע"ב בפרק שלשה
שאכלו), וזה שאמר השביעני במרורים שני
זיתים כדי שביעה בלילי פסח, כי הרוני
לענה בלילה ת"ב א"כ הרי שלא היתה
עדיין גאולה שלימה, אבל לעתיד לבא
יהא גאולה שלימה במהרה בימינו.

הפטרת - ג' דפורענותא

'תופשי' התורה לא ידעוני - שלא לשמה

בהפטורה ירמ' ב'. ותופשי התורה לא ידעוני, ותרגם יונתן ומלפי אוריתא לא אלופי למידע דחלתי. ויש לדקדק, דהל"ל ולומדי התורה, ויתכן כמ"ש ברעיא מהימנא דמאן דזכי להלכה או מסכת חדא שלא לשמה, בתפוסה איהי לגביה.

תשובה אמיתי

בהפטורה ירמ' ד'. אם תשוב ישראל נאם ד' אלי תשוב, ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד. הפסיק בנאם ד'. וגם וא"ו ולא מיותר.

וי"ל דע"י העוה"ר מפרידין בין אדנ"י להו", וע"י תשובה תשוב ה'. וכתוב זה שמי לעולם וזה זכרי, כי נקרא באד'. וזהו אם תשוב ישראל נאום ד', דהיינו אד', אלי תשוב.

ואם תסיר שקוציך, יהא ההסרה מפני, כי לפניך נגלו כל תעלומות, ולא כקין שנאמר בו ויצא קין מלפני ד', ואמרו במדרש יצא בהכנעה כגונב דעת עליון, ולפי שלא היתה תשובתו שלימה לכן לא נתוותר לו, רק נע ועדיין וישב בארץ נד, אבל אם תסיר שקוציך תסיר מפני גם בלב, ולא תנוד.

תיקון האמת

בהפטורה אם תשוב ישראל נאם ד' אלי תשוב, ואם תסיר שקוציך מפני ולא תנוד.

דכתיב באיוב אם חרוצים ימיו ומספר חדשיו אתך. דאיתא בפ' חלק דף צ"ח, ההוא אתרא קושטא שמיה, ולא הוו משני בדיבוריהו ולא מיית אינש בלא זמניה.

כ' תקון ואמת בפנים, ובאור פני מלך חיים, ושם הוא שם א'ל דאל"ף למ"ד עולה הפני"ם, וחסד א'ל כל היום, לכן חסד ואמת נפגשו, למי שהולך באמת עושין עמו חסד.

והנה אם מת בלא זמניה, הרי לא השלים תיקון ימיו החרוצים וצריך להתגלגל. וז"ש אם חרוצים ימיו ומספר חדשיו, כמה פעמים יתגלגל אתך, דתלוי בבחירה ואין מתגלה לאחרים, דצדיק ורשע לא קאמר.

וזה ואם תסיר שקוציך מפני, דהדובר שקר מתועב נגד פנים עליונים, דשם תיקון ואמת, ולא תנוד שלא יצטרך להתגלגל.

וז"ש באותיות דרע"ק, אל"ף - א'מת ל'מד פ"ך, כדי שתזכה לחיי עוה"ז, פ"ך ל'מד א'מת כדי שתזכה לחיי עוה"ב.

דבראשונה א'מת ל'מד פ"ך, כדי שתזכה לחיי עוה"ז ולא ימות קודם זמנו, ואם לא עשה כן והוצרך להתגלגל, וע"י החטא האותיות למפרע, וגם חוזר בגלגול למפרע, אזי פ"ך ל'מד א'מת שתזכה לחיי עוה"ב, כי אפשר לא חסר לו עוד הרבה מימיו לתקן בעוה"ז אחר שכבר חי בפעם ראשון.

וזה"ש אשר לא נשבע למרמה וכו' וצדקה מאלקי ישעו, זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה. דבשבעות שקר מקלקל צנורות שפע הש"ע נהורין היוצאים משני א'ל מלאים שעם שמנה אותיות המילוי מספרם שבעה, כמ"ש במשנת חסידים במס' התשובה פ"ה.

וזהו וצדקה מאלקי ישעו - מהש"ע נהורין, זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב - מבקשים לעבדך באמת, בחינת פניך שנתת ליעקב, תתן אמת ליעקב, דפניך היינו תיקון ואמת, אור פני א'ל בגימטריא הב' פעמים א'ל א', וכמבואר בזהר פקודי היכלא תנינא.

וזה שתרגם יונתן על וישע ד' אל הבל, וסבר אפין בהבל, ולפי שבקין לא שעה ויפלו פניו.

ובישראל יאר ד' פניו אליך ויחונך, דהגם דתיקון ואמת בפנים, מ"מ ויחנך, יתן לך חן וחסד.

א. במלוי א'ל'ף ל'מיד' עם הח' אותיות א'ל' א'ל'ף ל'מיד' גימטריא שע"ח כמבואר באריז"ל.

קשוט עצמך בתחלה

בהפטורה אם תשוב ישראל נאם ד' אלי תשוב.

דכתיב בישעי' סימן ס"ו ויהיו כל אלה נאם ד', כי הכל נברא ונעשה באותיות, ובהן קיומם, כמ"ש כי על כל מוצא פי ד' יחיה האדם, וכמ"ש בלקוטי תורה.

ובלקוטי תורה להגאון ר"ז זלה"ה בפ' נשא ס"ב כתב, דנשמות ישראל עלו במחשבה היינו שנמשכו מאותיות המחשבה, ודצ"ח נלקחו מאותיות הדיבור מוצא פי ד', וכדי להעלות אותיות הדיבור שירדו למטה בדצ"ח, להעלותן לשרשן שהוא ע"י האדם שנלקח מאותיות המחשבה שלמעלה מאותיות הדיבור, צריך מתחלה לתקן עצמו כמאמר קשוט עצמך, שמתחלה תתעלה נפשו ששרשה מאותיות המחשבה תתעלה במקור כח המחשבה, ועוד הגבה למעלה, אזי אח"כ תוכל להעלות אותיות הדיבור, עכ"ל. וכ"ש כשכבר חטא והוריד הדיבור שהוא החיות בדצ"ח בסט"א ע"י שחוטא בכח המאכלים.

וזהו אם תשוב ישראל נאום ד', אלי תשוב, וכן שובה ישראל עד ד' אלקיך, קחו עמכם דברים ושובו אל ד', והוא פעל יוצא כמו בשוב ד' את שיבת ציון, כמ"ש רד"ק שם, ה"נ נאם ד' אלי תשוב, וכן ושובו אל ד'.

ואמר ואם תסיר את שקוציך מפני ולא תנוד, ויש לדקדק, דהל"ל לא תנוד.

אלא כל המתגאה כאלו עובד עבודה זרה, וכתוב מהבעש"ט זלה"ה, דאין אדם יכול לידע על עצמו אם הוא עניו, ולכאורה הוא נגד הגמרא שילהי סוטה, דאמר רב יוסף לא תתני ענוה דאיכא אנא.

וי"ל לפי מה דאיתא בתנחומא בפ' תולדת, הובא בפירש"י בריש פ' ויצא, דאין הקב"ה מיחד שמו על צדיק בחייו, דבקדושי לא יאמין שמא יטעה אותו היצר, רק יצחק שהיה סומא פסק ממנו היצר, ה"נ לאדם אחר אין מודיעין משמים, משא"כ רב יוסף שהיה סגי נהור, סוד ד' ליראיו שהוא עניו.

לזה אמר ואם תסיר את שקוציך, שיהא אצלך ספק אם עוד לא תתגאה ולא תתקלקל, ולא תאמין בעצמך, ולא תנוד, לא תצטרך להיות נע ונד כדי שלא תתגאה.

וי"ל נמי מה שאמר בישעי' שם, ואל זה אביט אל עני ונכה רוח וחרד על דברי, כיון דבריא דצ"ח וקיומם בדבר ד', חרד על דברי שלא יעשה בהם נגד רצונו יתב"ש.

חזון

אלקי'כם' - ישראל חלק משמו יתברך

כי ד' אלקיכם הוא הנלחם לכם. לכאורה הוא מיותר, גם הל"ל לוחם עמהם, או בעבורכם.

אך י"ל דבפ' ואתחנן כתיב ואתם הדבקים בד' אלקיכם, וכתב אה"ח עפימ"ש הרמב"ם בפ"ו מיסודי התורה, דהנטפל מהשם לאחריו כגון כם מאלקיכם אסור למחוק, כי כבר נתקדשו כשאר אותיות השם שהשם מקדשם, לזה אמר שדבקים בד' אלקיכם, דבקות זה שאתם דבקים בד' אינו כאותיות שמלפניו שנמחקין, אלא כאותיות שמלאחריו ככם של אלקיכם שהם קדושים כשאר אותיות השם. וז"ש לא תיראום כי ד' אלקיכם הוא בקדושתו הנלחם, כי אליו נוגע המלחמה, לכם לתיבת כם אשר באלקיכם אשר נתקדש בקדושת השם ואין למחקו. לכן אמר הנלחם לשון נפעל, דהלוחם עם ישראל לוחם אליו ח"ו, למחוק לאותיות כם.

דבקות זה בה' - תלוי בכבוד ת"ח

ובהפטורה ישע"א א', עזבו את ד', נאצו את קדוש ישראל נזורו אחרו. י"ל דבשו"ת חתם סופר יו"ד תשובה רס"ג כתב, דהא דהנטפל להשם מאחריו אינו נמחק ילפינן מדכתיב ואבדתם את שמם, ואתי את לרבות הטפל לשם ע"ז מאחריו, ועל זה קאי הלאו לא תעשון כן לד' אלקיכם, לרבות גם הנטפל. וזה כמ"ד בפ"ק דבכורות דדריש כל אתין, ואת ד' אלקיך תירא דריש לרבות ת"ח, וכן הלכה, את"ד.

לזה אמר עזבו את ד', שלא קיימו את ד' תירא לרבות ת"ח, ועי"ז נאצו את קדוש ישראל, דאם לא דרשו את, אינו מוכח דישראל הרמוזים בכם מאלקיכם נתקדשו בקדושת השם עד שאסור למחוק, וא"כ אין להם דבקות בהשם אף כי הם אחרי השם, דבשלמא אם אסור למחוק הכם הוי דבקות קיים, וגם אם נתקדשו בקדושת השם, קדושה בקדושה מתדבק, אבל חול בקודש אינו דבק טוב. והיינו 'נזורו' נפרשו, 'אחרו' מה שהם אחרו השם, וראוי היה שיהיו דבקים בהשם.

ובזה פרשתי ישגבך שם אלקי יעקב ישלח עזרך מקודש, ואמר במדרש מקידוש השם שבכם יהא לך עזר, דהיינו שם אלקי יעקב שנקרא אלקיכם ישלח עזרך מקודש מקידוש השם שבכם, דנמשך קידוש השם לאותיות כס ואין נמחק. ומציון יסעדך, דאיתא בפ"ק דברכות דף ח', אוהב ד' שערי ציון מכל משכנות יעקב, דאוהב שערים המצויינין בהלכה יותר מבהכ"נ ובהמד"ר, הרי דציון היינו ת"ח מצויין בהלכות, ולהכי כיון שמקיימין את ד' אלקיך תירא לרבות ת"ח המצוין בהלכות, ממילא אותיות כס אינו נמחק וא"א לעשות כליה, והיינו ומציון יסעדך.

וי"ל בזה ועל ספרך כולם יכתבו ימים יצרו ולו אחד בהם, קרי בוא"ו לו, וכתוב לא באל"ף. דבשבועות ל"ה ב' ס"ל לאחריו נמחק כיצד, אלקינו נו נמחק, אלקיהם הם נמחק, אלקיכם כס נמחק, אחרים אומרים לאחריו אינו נמחק שכבר קדשו השם, ואמר רב הונא הלכה כאחרים. לכן כתיב ולא אחד בהם, דקאי על ועל ספרך כולם יכתבו דהיינו לת"ק, אבל להלכה ולו אחד בהם כנ"ל, ואתם הדבקים, ולהיות דאלו ואלו דברי אלקים חיים לכן כתיב וקרי, דכביכול אחד בהם מתאחד עמהם.

ולי מה יקרו רעיך קל, שמתחברים עם א"ל שבתחלת התיבה ונקדשו עם השם, לכן אמר ולו, דהקב"ה מסכים להלכה, גם ולי שג"כ מסכים להלכה כן, והלכה כמותו בכ"מ.

או יאמר כנ"ל, דזה תלוי בדרש את ד' אלקיך תירא לרבות ת"ח, והיינו ולו מה יקרו ריעך קל לרבות ת"ח, א"כ הלכה דאחריו אינו נמחק, ולו בוא"ו אחד בהם.

עונות הבנים בשביל אבותיהם

בהפטורה ישע"י א', הוי גוי חוטא, עם כבוד עון, זרע מרעים בנים משחיתים.

דידוע מ"ש בלקוטי תורה פ' וירא, כי הלבוש של נשמת הבן היא מנפש דעצמות אביו ואמו, והלבוש זה מסייעו לעשות מצות, וע"כ החמיר תורה להתקדש עצמו בשעת תשמישו, כי אם יקדש את עצמו ימשוך לבניו לבוש קדוש. ואע"פ שיהי' נשמה גדולה, צריכה אל קידוש אביו בשעת תשמיש, דאל"כ אדרבה יהא זה הלבוש מזיק לו דוגמת היצר הרע, נמצא אם הבן יחטיא נחשבים עונותיו אל אביו, עייש"ה. וכבר צוח דוד המלך ע"ה הן בעון חללתי.

והנה הלבוש נקרא כבוד, דרבי יוחנן קרי למאניה מכבדותי. והנה מה שעושה ע"י הלבוש נחשב לחטא, כי כמו שוגג יחשב, לאשר הלבוש מושכו בהנהגה זאת. והנה גוי הוא פחות משם עם.

וע"כ אמר הוי גוי חוטא, וזה בא להם אף שהם נשמות קדושות ועם קדוש, מ"מ בא להם מחמת שהם עם כבוד עון, לבוש של עון, הן בעון חוללתי, וכבוד היא מלשון כבוד שפירושו לבוש. והיינו זרע מרעים שעושים רע בשעת הוצאת הזרע, ובזה בנים משחיתים, המולידים משחיתים הבנים.

וע"י שעזבו את ד' ועשו שלא כדין, וגרמו להיות בניהם ח"ו בני תשעה מדות כמבואר בא"ח סימן ר"ס, וע"כ נאצו את קדוש ישראל על שלא קדשו עצמם, והכתוב אמר קדושים תהיו כי קדוש אני, וגם נשמה קדושה מתלבשת בלבוש עכור כזה, ועל ידי כן נזורו אחר, אם שהנשמות ממקום קדוש פנימי יהלכון, ע"י הלבוש נזורו אחר. וע"כ צריך לקדש עצמו בשעת תשמיש, וד' יזכינו להיות קדושים.

או יאמר, עם מלשון עוממת, שאין התלהבות לעבדות הבורא משום כבוד עון כנ"ל, דהלבוש מחשיך.

חזון - אפי' הנבואה בבחינת אחוריים

והנה התחיל חזון ישעי' בן אמוץ אשר חזה על יהודא וירושלים. כי נודע חזון הוא תרגום, והיא מבחינת אחוריים, וכמבואר בלקוטי תורה פרשת לך לך בפסוק ותרדמה נפלה על אברם, ובוה"ק שם כי במחזה הוא לשון תרגום, על שלא היה מהול עדיין.

ונודע כי ישראל מבחינת הפנים, ואומות העולם מבחינת אחוריים. והנה חזון ישעי' אשר חזה בלשון תרגום מבחינת אחוריים, אף שניבא על יהודא וירושלים, כי הי' בזה מחמת שנאצו קדוש ישראל נזורו אחר לבחינת אחוריים, ע"כ גרמו שהנבואה היה בחזון, והבן.

חטא בג' מדרגות של כלל ישראל – וחטא ת"ח בא מחמת המון העם

אנ' יאמר, לפרש הוי גוי חוטא עפמ"ש האריז"ל הובא בסידור קול יעקב וז"ל, ג' בחינת יש לז"א, הא' כשהוא בסוד העיבור שאז הוא ג' גו ג', אח"כ כשהוא בסוד הקטנות דאז יש לו רק ו"ק ואין לו הרמת ראש, אח"כ הוא בסוד הגדלות שיש לו כל בחינת י"ס שלימות, ויש לו הרמת ראש, ונקרא גדול ראוי לביאה, ונקרא ישראל, לי ראש, ולכן ישראל נקרא גוי אחד בארץ ג' ו' י' וכו'. וז"ש לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל, עכ"ל.

וזה"ש 'הוי גוי חוטא' מצד כל הג' בחינות כנודע, דיש ששורשו מבחינת גדלות, ויש מבחינת קטנות, ויש מבחינת עיבור, יש זכה לנפש לבד, ויש זכה לרוח, ויש גם לנשמה.

ופירט 'עם כבוד עון', היינו הגדולים, ואחז"ל הגד לעמי פשעם אלו ת"ח, ששגגות נחשבין להם כזדונות. וע"כ אמר כאן 'עם כבוד עון', אף שודאי רק חוטאים בשוגג, נחשב להם כפשע, וכבוד עון מחמת גודל מעלתם.

'זרע מרעים', אותם שהם מבחינת עיבור לבד, והיינו זרע לא הגיעו עדיין לבחינת תולדה.

'בנים משחיתים', אותם שהם מבחינת קטנות ונקראין בנים, כקטנים שלא נקראו עדיין על שם עצמם, רק בשם בנים בן פלוני.

ופירש מאין בא זה לאותם שהם מבחינת גדלות שיחטאו, אמר 'עזבו את ד', דאחז"ל את ד' לרבות ת"ח, המון עם לא החזיקו בידם שיוכלו לעמוד על התורה ועבודה, ועי"כ ניאצו את קדוש ישראל', הצדיק שהוא בבחינת ישראל בחינת גדלות.

ונודע כי הגדלות הוא בחינת פנים, וקטנות בחינת חצוניות ואחור, והיינו 'נזורו אחור', לא רצו להתחבר לאותם שהם מבחינת פנים, רק נפרשו ונתפרדו לעצמם לבחינת אחור.

וע"י מה שחוטאים המון עם, גורמים להת"ח ג"כ פגם, כי הכל בבחינת קומה שלימה בחינת רגלים וידים ולב וראש. והיינו 'על מה תכו עוד תוסיפו סרה', לא די שאתם בעצמכם מוכים ונפגמים, אלא תוסיפו סרה.

'כי כל ראש לחלי וכל לבב דוי', מי שהוא בבחינת גדלות ובבחינת ראש לכל הקומה ובבחינת לב לכל הקומה, ע"י פגם וכאב הרגלים גם הם מרגישים, ואדרבה הת"ח

וצדיקים בחינת החיות לכל ישראל, ומרגישים יותר כענין לך רד כי שיחת עמך, אבל כשמתחברים לת"ח, עץ חיים הוא למחזיקים בה.

כונת שמות דבין המצרים

או יאמר, עזבו את ד' וכו', עפמ"ש לקמן בפ' וילך, עפמ"ש במשנת חסידים, דבין המצרים יכוין בברכה ראשונה דשמונה עשרה בחתימה לשם טדה"ד, אותיות הקודמת להוי', ובחתימה שני' לאותיות המאוחרת כוז"ו, ובחתימת אתה קדוש לחלוף הוי' באתב"ש לשם מצפ"ן, עיי"ש.

והנה בלקוטי תורה פ' חקת מבואר, כי טדה"ד הוא בחינת אחור הוי', ועל אותיות המאוחרות כל שכן שהוא בחינת אחוריים, כמו אחור וקדם, אחור למעשה בראשית.

והנה להיות ג' הסתרות נאמר בגלות בפ' וילך, על הסתרת ג' פנים והעלם שמות אלו, כמ"ש שם, וע"כ אמרו שבעונותינו הרבים 'עזבו את ד' הוי' בחינת הפנים, 'נאצו את קדוש ישראל', בחתימת אתה קדוש גרמו חלוף למקבלים, 'נזורו אחור' מבחינת הפנים.

אבדה הארץ - שהחשיבו עצמם כאינם מצווים על תורה שבע"פ

מי חכם ויבין את זאת וכו' על מה אבדה ארץ, ויאמר ד' על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם. ובבא מציעא פרק השוכר את הפועלים, אמר רב יהודא אמר רב על שלא ברכו בתורה תחלה.

להבין הענין, נראה דאחז"ל במגלה מודעה רבה לאורייתא, וע"כ בלמדם התורה למדו כאינו מצווה ועושה, וע"כ לא ברכו בתורה תחלה, וכמ"ש התוס' בחולין דף ק"י ע"ב ד"ה טלית שאולה, דאין לברך על טלית שאולה, כיון שכל העולם פטורים על טלית שאולה, עיי"ש.

והנה איתא בשבת, אמר חזקיה מ"ד משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, מתחלה יראה ולבסוף שקטה. ומבואר בתוס' ריש עבודה זרה, דתנאי שהתנה הקב"ה

במעשה בראשית אם יקבלו ישראל את התורה, היינו רק לקבל, אבל מכיון שקבלוה אף שח"ו לא יקיימוה, אין חוב על מעשה בראשית עוד מצד התנאי, עיי"ש.

והנה נודע כי תורה שבכתב נגד שמים, ותורה שבע"פ נגד ארץ, ותורה שבכתב נקראת תורת חסד, ותורה שבע"פ היינו מפי הגבורה, עיין בערכי כנוים ערך תי"ו.

ואיתא במדרש תנחומא (נח ג'), דתורה שבכתב לבד רצו לקבל, רק על תורה שבע"פ היה ההכרח שכפה עליהם ההר כגיגית.

וזה שאמר משמים השמעת די"ן, דייקא, דהיינו תורה שבע"פ מפי הגבורה, ולהיות שתורה שבע"פ יוצאת מתורה שבכתב, מכא הי"ג מדות שהתורה נדרשת, וליכא מידי דלא רמיזי באורייתא, ע"כ משמים השמעת דין שאינו מפורש בתורה שבכתב, רק אפשר להשמע ממנה.

והיינו דאמר ארץ יראה, מתחלה שלא רצו לקבל הדין תורה שבע"פ שאינו מפורש רק במשמעות, ולהיות שתורה שבע"פ נגד ארץ, ע"כ ארץ יראה, ולבסוף שקבלוה שקטה.

וע"כ מתמה א"כ למה אבדה ארץ, נהי שלא קיימוה, אבל מ"מ כבר קבלוה ונתקיים התנאי, ואין החוב על הארץ רק על העוברים אחר שקבלוה, ולמה נצתה כמדבר מבלי יושב שהוא מכא התנאי שהתנה בשמים וארץ.

ע"כ תירץ הקב"ה לפי שלא ברכו בתורה תחלה, על כרחך משום שהחזיקו במודעה רבה לאורייתא, ואינם מצוים ועושים פטורים מלברך, א"כ אין כאן קבלה ולא נתקיים התנאי עדיין.

והיינו ויאמר ד' על עזבם את תורתי אשר נתתי 'לפניהם' דייקא, כי תורה שבע"פ מסורה לישראל לדרוש ב"ג מדות.

ליקוט מספר ישעיה - עניני חזון

חטא הרשעים - מבלבל דעת הצדיקים מתורה ועבודה

א' ג'. ישראל לא ידע עמי לא התבונן, הוי גוי חוטא עם כבד עון.

דיי שאין לו רק נפש, והוא בבחינת עיבור מן ג' מדות, ויש שיש בו רוח והוא מו"ק, ויש שיש בו נשמה מג"ר דכלילן כחדא, והוא בחינת נשמה וחי', אף דזה שיש בו ו"ק וכ"ש נשמה אין עלולין לחטא, מ"מ כיון דכל ישראל מצד הנר"נ כגוף אחד בבחינת רגלים וגוף וראש, ואם כואבין הרגלים מרגיש הראש ומבלבל דעתו, לכן ישראל לא ידע' - מי שהוא צדיק בבחינת ישראל - לי ראש, ו'עמי' - היינו הת"ח, כדאיתא בב"מ הגד לעמי פשעם, 'לא התבונן'.

וז"ש במשנה גדהו"ז פ"ח דפרה, מטמאין לא טמאונ, ואתה טמאתני, כי היצר הרע אין לו שליטה על הצדיקים ות"ח שבדור שהם בבחינת ראש, לולא הרשעים ועמי הארץ.

לזה אמר 'הוי גוי חוטא'. ואמר 'עם כבד עון' כי כשאדם בלדותו יש לומר יצרו תקפו, כאמרם אנא בשרא והוא נורא, וכאמרו נורא בי עמרם, לכן רק לחטא יחשב שהוא קל מעון כי הוא קרוב לשוגג, משא"כ כשכבה אש היצר ומ"מ עובר ר"ל, יחשב לעון. ולא עוד, אז כבד עליו לעשות העברה, כיון דנתקדר והוא איש מצונן.

לזה אמר 'עם' מי שהוא כמו גחלים עוממת, ומ"מ הוא 'כבד עון' דמתנהג בכבודות לעבור ר"ל, וזה נמשך לו מתחילת עיבורו 'זרע מרעים', 'בנים משחיתים' - כשנעשה בן משחיתים גם לאחרים.

'עזבו את ד' הת"ח, דאת ד' אלקיך תירא לרבות ת"ח, 'ניאצו את קדוש ישראל' הצדיק שהוא קדוש ישראל, שגורמין להם לבלבל דעתם מתורה ועבודה.

או דתחלה רק עזבו את ד' דעוברים לתיאבון, ועברה גורת עברה, דאח"כ עושה להכעיס רחמנא ליצלן.

להתרחק מחכמות אחרות - שפוגם במוחין

א ד' הוי גוי חוטא וכו'. דאם מוליד בני תשע מדות מריע הזרע, ואם בבחורות דאש בוער בו כדאיתא בשילהי קידושין נורא בי עמרם, אזי הוא רק חוטא, אבל בזקנותו דכבה נורא דיצרו חשוב מזיד. והיינו עם כמו עוממת, אזי כבד עון.

והנה בלקוטי אמרים פ"ח ז"ל, העוסק בחכמות אחרות בכלל דברים בטלים יחשב לענין עון ביטול תורה, ועוד זאת יתרה על טומאת דברים בטלים שאינו מלביש ומטמא רק המדות מיסוד הרוח הקודש שבנפשו האלקית, בטומאת קליפת נגה שבדברים בטלים הבאים מיסוד הרוח הרע שבקליפה זו בנפשו הבהמית, ולא בחינת חב"ד שבנפשו, מאחר שהם בדברי שטות ובורות שגם השוטים וע"ה יכולים לדבר כן, משא"כ בחכמה הנ"ל הוא מלביש ומטמא חב"ד שבנפשו האלקית בטומאת קליפת נוגה שבחכמות אלו שנפלו שמה בשבירת הכלים מבחינת אחוריים של חכמה דקדושה, עכ"ל.

וז"ש בנים משחיתים שלומדים את בניהם חכמות אחרות, עזבו את ד' דבכלל דברים בטלים ועון ביטול תורה יחשב, נאצו את קדוש ישראל דמטמא חב"ד שבנפשו האלקית, דחב"ד הם המוחין ונקראים קודש כידוע, נזרו אחור לבחינת אחוריים של חכמה. וזה גורם ישראל לא ידע, עמי לא התבונן, דכל ישראל כגוף אחד, ומכה ברגל מרגיש הראש ומבלבל דעתו.

או יאמר, דבזהר תרומה ק"ס ע"ב, בכל אתר 'עם' כד אתברו לבייהו לפולחנא. וז"ש 'עם כבד עון', דהעון כבד ומתבר לבייהו, משא"כ ההולך בדרכי תורה, דרכיה דרכי נועם.

נחמו

נחמה בכפלים - לת"ח

נחמו נחמו עמי. דאחז"ל בב"מ הגד לעמי אלו הת"ח, ובגלות מלבד שהם תחת אומות העולם, נרדפים מעמי הארץ שאין להת"ח יכולת עליהם מפני המסורת, וגם העמי הארץ אין מרגישים רק גלות גשמיות, אבל הת"ח מרגישים צער השכינה והעדר העבודה וגלות התורה, לכן יתנחמו בכפלים.

נחמה בכפלים - לתקן הזמן ג"כ

א"י, דכל עברה כפול, דאיבוד הזמן שהיה צריך לעבוד השי"ת, דלזה נקצבו ימיו, וכשניתקן החטא והזמן נשלם הנחמה בכפלים.

וז"ש דברו על לב ירושלים קראו אליה, כי מלאה צבאה נשלם זמנה, נרצה עונה גוף העון, כי לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאותיה, לתקן מה שעשו החטא ומה שחסרו מהזמן. וז"ש בילקוט חטאו בכפלים שנאמר חטא חטאה ירושלים, לקן בכפלים שנאמר כי לקחה מיד ד' כפלים, ומתנחמים בכפלים שנאמר נחמו נחמו עמי.

וז"ש עת לעשות לד' הפרו תורתך, כי אבדו העת שניתן לעשות לד', ואדרבה הפרו תורתך.

חטאו בכפלים - מחמת החשק

א"י, כי אם חוטא מחמת הכרח ומצטער על החטא, אין בו רק החטא, אבל חושק ומתאוה לחטא, זה גופא עברה.

וזה חטאו בכפלים, לכן לקחה בכפלים, ופירש דלכן לקחה כפלים, ב'כל' חטאותיה בעבור החשק, כמו בשמואל ב' י"ג, ותכל דוד המלך לצאת אל אבשלום.

כפלים - בשביל עבר ושנה

א"י, כי עבר ושנה הותרה לו, ואח"כ חוטא בשוגג. וז"ש נרצה עונה של ב' פעמים, כי לקחה כפלים בכל חטאותיה של פעם שלישי, לקחה שני פעמים כפל מחמת שני פעמים ראשונים.

נחמו נחמו - בחפזון

נחמו נחמו עמי יאמר אלקיכם, דברו על לב ירושלים וקראו אליה, כי מלאה צבאה כי נרצה עונה, כי לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאותיה. יש לדקדק, מה כפל נחמו וכאן יאמר, אלקיכם ואח"כ מיד ד'.

ויתכן, כי אחז"ל זכו אחישנה, לא זכו בעתה. ובפ' וירא על פסוק ויקרא אליו מלאך ד' מן השמים ויאמר אליו אברהם אברהם, פירש אבן עזרא פעמים כמו בחפזון, עיי"ש. וז"ש כאן נחמו נחמו עמי בחפזון, יאמר אלקיכם אם תקבלו אלקותו עליכם יחיש הקץ בחפזון, וזה 'יאמר' לשון רכה. ואם לא זכו עכ"פ, 'דברו' כי מלאה צבאה, זמנה בעתה, כי נרצה עונה וכו'.

נחמו נחמו - גם מצד מדת הדין

א"י, כי מדת הדין אש אוכלה ומדבר קשות, לכן אמר נחמו נחמו עמי, שעממני כמו עוממת, ולכן יאמר רכות, אלקיכם מדת הדין ג"כ יאמר רכות, כיון שנמתק. וזה נחמה כפולה מן מדה"ר ומדה"ד. ובדמעות מכבין האש וממתיקין הדינים, ולהיות שערי דמעות לא ננעלו, לכן כפל נחמו כי נכון הדבר מעם אלקים.

כפלים - גלות התורה

א"י דבגלות ישראל יש ג"כ גלות התורה, שא"א לקיים, ואף דאונס רחמנא פטריה, אבל קבול שכר נפסד, דרחמנא חייביה לא אמרינן, כדאיתא בירושלמי פ' האומר, אונסא כמאן דלא עבר, וכמאן דלא עבד.

ולהיות בקה צור עולמים, עוה"ז בה' ועוה"ב ביו"ד, א"כ גלות התורה שהוא חסרון עוה"ב הוא כפלים מן גלות הגוף בעוה"ז.

ולכן בגאולה הנחמה בכפלים לאוהבי התורה, והיינו עמי. ולהיות שהמצער עצמו על גלות התורה מרגיש ולוקח בעצמו, וזהו כי לקחה מיד ד' כפלים. וז"ש המסורה כפלים לתושיה, דגלות התורה המגיע לעוה"ב, כפלים מגלות הגוף שמגיע רק לעוה"ז.

כפלים - חילול השם של העברה

א"י, כי חטא חטאה ירושלים, דגוי החוטא ליכא חלול השם, משא"כ ישראל בפרהסיא. א"כ החטא כפול, גוף החטא והחלול השם. לכן לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאותיה, דאחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם. וכדי לתקן חלול השם היה 'מיד ד' שלא כדרך הטבע, ותורד פלאים שיתקדש שם שמים. וז"ש במדרש רבה סוף איכה, כי אם מאס מאסתנו, לית סבר קצפת עלינו עד מאד, שניכר שהוא שלא כדרך הטבע והסתרת פנים, וזה תיקון על חלול השם אית סבר.

חילול השם - שמתישין השפעה של מעלה ע"י החטאים

א"י, דמה שמתישין כח של מעלה, שכביכול אינו יכול להשפיע לנו כל טוב ולהראות גדלו וטובו, ונעשה חלול השם, זה גדול מגוף החטא. והיינו כי לקחה מיד ד' מכחו, זהו כפלים. והיינו מ"ש המסורה כפלים לתושיה, דהיינו צור ילדך תשי. ולכן בגאולה הנחמה בכפלים.

כפלים - בעבור הכללות

א"י, דאינו דומה רבים העושים מצוה ליחיד, דע"י הכללות נתוסף אור כללי, וכן להיפך בעברה. והיינו כפלים בכל חטאותיה, בעבור הכלליית.

נחמה כפולה - ע"י תשובה מעומקא דלבא נתמלא החסרון של מצות עשה

נחמו נחמו עמי וכו'. דבסידור תניא שער ראש השנה חקר, איך תועיל תשובה לביטול מצות עשה דעל לא תעשה יתכן שנמחק העון ע"י חרטה ורחמים, אבל מצות עשה שהם המשכת המוחין מאחר שלא המשיך הרי יש חסרון, מהיכן יהא מילוי החסרון.

ותירץ ע"י תשובה מעומקא דלבא שהוא למעלה מן השכל מעורר למעלה התעוררת רצון העליון שלמעלה מהתלבשות בחכמה, דאית רצון ואית רצון, דרצון התחתון מלוכש בחכמה, כמו בתורה ומצות, ובחינת רצון העליון ממנו שרש ומקור להמצא התלבשות הרצון במעשה המצות הנקרא רצון התחתון, ע"כ תועיל תשובה גם למלאות חסרון המשכות אור ע"י מצות עשה, כי ממילא באים שבכלל מאתים מנה, על דרך משל נהר שנובע ממקור חוצבו במעיין, כשנפסק מעיין הנובע הרי הנהר יחרב ויבש, חופרין בארץ בעומק יותר ממקום יציאת המעיין בתחלה, וחוזר ונובע מחדש, ונמצא יש מקור למקור, דהיינו עומק החפירה מקור למוצא המים שבנביעת המעיין, ונביעת המעיין מקור לנהר, ובבחינת רצון העליון זדונות נעשין כזכיות, עיי"ש.

והנה ארבע יסודות הם נגד שם הוי', אך הם בפועל בפרטות. ויש למעלה מזה שהארבע יסודות הם כח ולא בפועל, והוא בחינת הכתר רצון העליון.

וזה נחמו נחמו נחמה כפולה, דלא די שנמחק העון, אלא ע"י תשובה מעומקא דלבא מלאה צבאה נתמלא החסרון של מצות עשה, נרצה עונה זדונות נעשו זכיות, כי לקחה מיד ד', כי יד הוא כח, כפלים דבכלל מאתים מנה.

ואיתא בתקוני זהר, דתרי"ג מצות הם בשם הוי' י"ה עם שמ"י - שס"ה, ו"ה עם זכר"י - רמ"ח, וזה הוא מבחינת חכמה ולמטה, כי יו"ד חכמה, ה' בינה, וא"ו ו"ק, ה' מלכות, אבל רצון העליון שלמעלה מהחכמה שם הם בכח ומקור

למקור, ומרומז בקוצו של יו"ד. ועיין מה שכתבתי לעיל בריש בראשית בשם ארבע מאות שקל כסף.

כפלים - הסתלקות וירידה לקליפות

א"י, כי עונות גורמין הסתלקות המוחין, והב"ן יורד לקליפות, וחלקי המ"ה דמלכות הבאים בסוד תוס' עולה למעלה. ועיין בע"ח שער המלכים פ"ו, ומפרשים שם.

וז"ש חטא חטאה ירושלים, שתי חסרונות, ע"כ לנדה היתה, ירדה לקליפות. וז"ש קומי אורי, מנפילתך בקליפות, כי בא אורך, שנסתלק למעלה. וז"ש חטאה בכפלים, הסתלקות וירידה לקליפות, ולקחה בכפלים ונחמו בכפלים. וז"ש כי מלאה צבאה מה שנסתלק ממנה, כי נרצה עונה שעלתה מן הקליפות, כי לקחה וכו'.

הצרות בהשגחה - נחמה

נחמו נחמו כי לקחה מיד ד' וכו'. דאיתא במדרש איכה, כי מאוס מאסתנו לית סבר, קצפת עלינו עד מאד אית סבר.

ופרשתי על דרך שכתב ביערות דבש, דאם הצרות רחמנא ליצלן בהסתרה לא השגחיי, אזי עדיין לא נפטר מעונש, ואם השגחיי נפטר מעונש העבירות. והסימן, אם הדבר בטבע הוא מצד המזל והסתרה, ואם מצד השגחיי הוא שלא כדרך הטבע.

והיינו מאוס מאסתנו מלהשגיח לית סבר, אבל כשקצפת עד מאד שלא כדרך הטבע אית סבר, שבזה יפטר מעונש עבירות. והיינו כי לקחה מיד ד' בהשגחיי, ע"כ אית סבר ונחמו.

כפלים - שגגות של הת"ח

נחמו נחמו 'עמי' וגומר. דבס"פ אלו מציאות, הגד ל'עמי' פשעם אלו ת"ח ששגגות נעשין להם כזדונות.

אך כשיודע שעבר אם ראית ת"ח עבר עברה אל תהרהר אחריו דודאי עשה תשובה ונעשה זכות, אך על השוגג אינו יודע לשוב והעונש על חטאו כאלו עשה במזיד, והוא בכפלים מהראוי לשוגג.

וז"ש כי נרצה עונה ע"י תשובה, כי לקחה עונש כפלים בכל חטאותיה.

ליקוט מפרשת ואתחנן - בענין נחמו

חטא כפולה - העבירה והיום שנפגם

ואתחנן אל ד' בעת ההוא לאמר. הקשה במדרש מאי לאמר. גם יש לדקדק, כיון דבא לפרש העת, למה לא פירש להדיא איזה העת, ויש כמה פירושים איזה העת.

וי"ל לפמ"ש בזהר הרקיע פ' ויחי, דבזהר איתא דלבושי נר"נ נעשין מימיו, (בפ' ויחי), ובמקום אחר איתא דנעשה ע"י המצות, ותירץ דיום שנעשה בו המצוה נתקן היום ע"י המצוה, ומתחברין יחד, ונעשה אותו יום חד דיוקנא קדישא ונעשה אבר אחד אל הלבוש, ונקרא פרקליט אחד דנתלבש רוחא בהאי יומא, ולהיפך ח"ו נתלבש בו רוחא דלבר ונעשה קטיגור, עיי"ש.

ואפשר ז"ש בישעי' מ"ם, כי לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאתיה, דחטאותיה היינו מקטרג הנעשה מהעברה, דמורכב מהעברה ומהיום שנפגם, וסבלו עונש כדי לכלות המקטרג, והיינו בכל חטאותיה.

וז"ש בילקוט חטאו בכפלים, שנאמר חטא חטאה ירושלים, לקו בכפלים, ומתנחמים בכפלים, נחמו נחמו עמי. כי גוף העברה והיום שנפגם היינו כפלים, וכשניתקן הוי נחמה כפולה. וז"ש כי מלאה צבאה, נשלם הזמן.

וי"ל עוד, כי מלבד גוף העברה הרי היה צריך לעבוד ד' באותו שעה, ועשה בהיפך ונחסר לו מימיו שנקצבו לו לעבוד בוראו.

וז"ש בעת ההוא לאמר, מלשון בצע אמרתו בזע פורפורה, כי התפלה מתלבש בעת ההוא של התפלה ונעשה מליץ, וגם מלביש את המתפלל.

מלאה צבאה - תיקון הזמן שעבר עבירה

(או יאמר), על דרך שפרשו דין וחשבון, דין על מעשה החטא, וחשבון על הזמן שהיה לו לעשות בו מצוה, ומרע"ה נגזר עליו שלא יבא לארץ שה"ל לדבר אל הסלע, לכן ואתחנן שיתוקן שניהם, דהיינו בעת ההוא שהיה צריך לאמר לסלע, והיה מקיים מצוה באותו עת באמירה, ובחרטה עוקרין מעשה החטא, ועדיין לו יהא כלא עבר, מ"מ הזמן נשאר בטל, והוצרך למתנת חנם כאלו עשה מצוה באותו עת. וז"ש ואתחנן אל ד' בעת, בשביל העת. וז"ש הן קרבו ימך, היום קובל עליך. וז"ש בקהלת טי"ת, וגם לא ליודעים חן, ופירש"י על מרע"ה שלא מצא חן בתפלתו שיכנס לארץ, עיי"ש. היינו כי מרע"ה משרש הדעת, ודורו דור דעה כי עת ופגע יקרה את כולם, העת שביטל גרם לפגע.

וכשעונות נעשין זכויות אזי מלאה צבאה, הזמן, כי נרצה עונה, שמעון נעשה זכות שהוא רצונו יתב"ש.

כפלים בשביל השכינה

(אוי יאמר), לפמ"ש לעיל דשכינה מתלבשת בתוך המתפלל ומדברת מתוך גרונו, וה"ט דהתפלה צורך גבוה. וברמזי תורה כתב אהא דאין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד הראש, פירש אל תתפלל בשביל שחסר לך כי לא יקובל תפלתך, רק תתפלל על הכבידות שיש בראש, כי הדבר שחסר לך החסרון יש בשכינה כביכול, כי האדם חלק אלוך ממעל, והחסרון שיש בחלק יש בכל, והכל מרגיש החסרון של החלק, א"כ תהיה תפלתך על החסרון של הכל, עכ"ל.

וי"ל דז"ש חטא חטאה ירושלים, דהעברה גורם חסרון בחלק ובכל. וז"ש בילקוט חטאו בכפלים ולקו בכפלים ומתנחמים בכפלים, בנאמר נחמו נחמו עמי, עיי"ש. וז"ש דברו על לב ירושלים, כי השכינה נקרא לב, כי מלאה צבאה, נשלם חסרונה, כי לקחה מיד ד' כפלים, ואמר הטעם בכל חסאותיה, דחסרונה בכל, לא בחלק לבד, ולכן כשנתקן הוי נחמה בכפלים.

ב. תחלת הקטע: כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כד' אלקינו בכל קראינו אליו. ודקדק במדרש רבה שלא אמר קרובים אל אלקים, ש"מ דהקב"ה מתקרב להם.

וז"ש אשר לו אלקים קרובים אליו, מתקרב אליו ומדבר מתוך גרונו התפלה, כד' אלקינו, משום דאנחנו חלק אלוק, ובכל קראינו אליו, תפלתנו בשביל כל, לא בשביל החלק לבד. וזה בכל צרתם, לכן לא צר [כתיב], דיעשה למען שכינתו.

ליקוט מספר ישעיה - עניני נחמו

נחמה בכפלים - יציאת ט' ספירות מן הקליפה וחזרתה למלכות

מ' א'. נחמו נחמו עמי וכו'.

דאיתא בשרף פרי, שער מבוא השנה פ"ב, דע"י קטרוג הלבנה נסתלקו ט"ס עליונות שלה לז"א, וע"י עוה"ר ירדו ט"ס תחתונת שלה לקליפה, עי"ש.

והנה אין יצר הרע למעלה לעשות עברה במזיד רק טעות, כמ"ש באוה"ח.

ולכן אמר נחמו נחמו עמי - נחמה כפולה, דברו על 'לב' ירושלים - דהמלכות נקרא לב, כמ"ש בזהר, כי מלאה צבאה - הוחזר לה ט"ס, כי נרצה עונה - ויצאו ט"ס מן הקליפה, ולא נסתלקו לז"א, רק מלאה צבאה. כי לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאותיה, דכשחטאה בשוגג בקטרוג נסתלקו ט"ס שלה למעלה, משא"כ בעונות בניה לא די שנסתלקו ט"ס ממנה, אלא גם ירדו לקליפה ושפחה כי תירש גבירתה, ובגאולה יתוקן הכל.

נחמה בכפלים - ב' תחיית המתים לארץ ישראל ולחוץ לארץ

או יאמר, כפל נחמו, דאיתא בחסד לאברהם מעין שני נהר נ"ט, כי תחיית המתים עתיד להיות ג' פעמים, הראשונה דארץ ישראל, שניה דחוץ לארץ, שלישית שבעים אומות בזמן יום הדין הגדול, עכ"ל.

לכן נחמת ישראל ב' פעמים, חדא למתי ארץ ישראל, וחדא למתי חוץ לארץ.

ענין מלוי ירושלים

ב'. דברו על לב ירושלים קראו אליה כי מלאה צבאה. ויש לדקדק, דהל"ל מצבאה.

ואפשר לפמ"ש ברמ"ז פ' אמר דף ק"ג ע"ב, דירושלים העליונה יש בה בחינת דין כשהיא חסרת יו"ד גימטריא תוקף, דהיינו כשהיא אחור באחור, לכן עולה ב' אלקים דאלפי"ן וההי"ן שהם אחורי זעיר ואחורים דידה, עיי"ש.

וז"ש קראו אליה צבאה, כי מלאה, דאזי היא רחמים, ודארעא כעין דרקיע, אבל כשהיא דין יש פחד לגודל קדושתה לעלות לה מי שאינו ראוי, כי מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלקים.

כפלים בכל חטאתיה - ב' פעמים כפל

כי נרצה עונה כי לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאותיה. פתח עונה וסיים חטאות. וגם וכי חשיד ח"ו לפרוע יותר מהמגיע. וגם סגי לומר כפל, מה כפלים.

ויתכן דהנה כתיב בעמוס ג' רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה, ע"כ אפקד עליכם את כל עונותיכם.

ואיתא בפ"ק דע"ז דף ד', אוהבו נפרע ממנו מעט מעט, שונאו נפרע ממנו בבת א'.

ובחסד לאברהם מעין רביעי נהר ל"ח, דמי שעבר עברה אחת בשוגג ג' פעמים זו אחר זו נעשה עון, עיי"ש.

וא"כ אם נפקד על חטא ד' פעמים, עולה לו בעד החטא, וגם בעד העון אשר עשה במזיד, כי ג"פ חטא שקול כעון, ובאהבתו לא נפרע בעד העון שיעור המגיע לעון בב"א, רק חלקו לשלשה חטאות.

וז"ש כי נרצה עונה, כי לקחה מיד ד' - ברחמיו, כפלים - ב"פ כפל בכל חטאותיה, ולא היה מגיע רק פעם א' על החטא, ונשאר ג' פעמים בעד העון.

ואפשר שנעשה כן להעלים בפני המקטרגים, שאם היה נזכר דהעונש בעד העון היה מקטרג, דראוי לשלם בבת אחת כמו מן אומות העולם, וכשרואה שמענשים ד' פעמים על חטא שותק, דאין דרכו להליץ רק לקטרג, ואחר שנשלם הד' פעמים בדיעבד הוה פרעון, ולא יועיל שוב מה שיקטרג, דרק לכתחלה אין לפרוע פרוטה פרוטה, אבל בדיעבד הוי פרעון, כדאיתא בחור"מ סימן ע"ד ס"ד.

עורך ליקוט מספר ישעיה - ענייני נחמו ש"י קלג

ובספורנו פ' בראשית פירש שבעתים, שבע פעמים שתי פעמים, ה"נ כפלים שתי פעמי' כפל.

ובמעריב יו"כ סלה נא זדונות ושגגות לברואי לשמך לעון חטאימו חטא בנדיבת גשמך, והרי כבר הזכיר זדונות ושגגות דהיינו עון וחטא, וגם אם הוא עון איך קראו חטא. אך היינו מין שלישי כשעבר בשוגג ג"פ דנעשה עון מחטא, ולהיות כבר הוחזק צריך לחטא אותו שלא ישוב לכסלו, ולהיות שהוחזק אין לו אתערותא דלתתא צריך אתערותא דלעילא דהיינו נדיבות, ולהשפיע מים טהורים מלמעלה בשפע.

רמז העלאת הפרצופין לעתיד

מ' ב'. כי מלאה צבאה כי נרצה עונה, כי לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאותיה. להבין ענין כפלים, וגם הל"ל כפל.

ואפשר עפ"מ"ש טור ברקת, שכל ישראל הם מרכבה לשם מ"ה, ואדם אם פוגם במעשה נסתלק הא' מן ה"א אחרונה, וזה נרגן מפריד אלוף, ואם פוגם בדיבור נסתלק א"ו מן וא"ו, וזה ויסרתי אתכם שבע על חטאותיכם כמנין הפגם, ואם פוגם במחשבה נסתלק הא' מה"א ראשונה, וכיו"ד א"א לפגום, והובא בדרש משה קפיטל מ"ב.

ונ"ל שזהו שכתוב אדם אתם, אתם קרוים אדם, מחמת שהם מרכבה לשם מ"ה עולה אדם. וז"ש ויקרא ד' אלקים אל האדם ויאמר לו איכה. וכן איכה ישבה בדד, דע"י החטא נשאר רק מנין איכה לבד.

והנה בקהלת יעקב ערך תקון כתב, סוד התקון שיצורפו סיגי ס"ג שמעולם התהו, ואז נאמר בלע המות לנצח, ואז תתבטל הארת מ"ה וימלוך שם ס"ג, וזה סוד התחיה לעתיד לבוא ע"י שם ס"ג שיתוקן, ולכן מחיה גימטריא ס"ג, עכ"ל. וא"כ נגד טי"ת שנחסר מן שם מ"ה יתוספו עד שם ס"ג שהם שני פעמים כפל. והנה הוי' פשוט ד' אותיות, ומילוי יו"ד אותיות. וזה כי לקחה מיד ד' כפלים בכל חטאותיה, בכל חסרונה.

ובע"ח שער התיקון פ"ג כתב, לעתיד לבוא יתוקן כל בחינת ס"ג, ויחיו כל המלכים ויתבררו לגמרי בסוד בלע המות לנצח, אז יחזור שם ס"ג לקדמותו ומעלתו, ואז יתבטל שם מ"ה, ואז לא יהיה רק ב' אורת, ע"ב ס"ג, עכ"ל.

ואפשר ז"ש ואתחנן אל ד' בעת ההוא לאמר, כי רצה שישלם התיקון ויהא ב'לע
ה'מות ל'נצח, ר"ת ב'עת ה'הוא ל'אמר, גם ר"ת ה'ב"ל, שיתוקן ניצוצי הבל,
גם הוא מילוי ס"ג. והנה עתה ההנהגה במ"ה וב"ן, ולעתיד בע"ב וס"ג, נמצא לעומת
מ"ה יהא ע"ב.

ובפע"ח שי"ט, בכונת קידוש הלבנה שהם עתידים להתחדש, היינו שזו"נ יתחדשו
לעתיד ויהיו כאו"א, ואור החמה יהיה שבעתים, הז"א יעלה י"ד ספירות. וזהו
שבעתים ב"פ שבעה, ז"ס של התבונה שלמעלה ממנה, וז"ס של יש"ס, עיי"ש.

נמצא מה שאנו עתה מרכבה למ"ה ז"א, לעתיד לבוא יהא בבחינת אבא שם ע"ב.
וזהו כי לקחה מיד ד' - י"ד ספירות, כפלים - שני פעמים כפל, בכל חטאותיה
- כי עתה בעוה"ר נחסר טי"ת משם מ"ה, וכשיחזור עם כפל אחד היינו ח"י, ועוד
כפל שני נגד כפל אחד, כעין דאיתא בסנהדרין דף כ"א כהנה וכהנה, שהיה לו
מתחלה שש נשים ואמר לו שיוסיף לו כהנה עוד שש, והן י"ב, וכהנה עוד י"ב,
ה"נ כפל שני נגד כל הכפל ראשון, נמצא ב"פ חי, וז"ש חי חי יודיק.

